

РУМЯНА КАМЕНСКА-ДОНКОВА

ПРИНЦЕСАТА НА ТАТКО

chitanka.info

МИСЛИТЕ СЕ БРОЯТ НА ЕСЕН

Да, както е казал Хераклит, „Всичко тече, всичко се променя“. Изнисва се животът ни и независимо какво мислим по въпроса, сезоните му безгрижно и неумолимо ни напомнят за себе си. Няма нищо чудно, че ни се иска все да е пролет, е, в краен случай — лято. Така е и в нормалния живот всяка година. С радост чакаме пролетта, надяваме се на лятото, посрещаме есента със смесени чувства, а зимата? Освен децата, малко хора ѝ се радват и я очакват с нетърпение.

Така става и с мен. Пролетта отмина, лятото наистина продължи доста по-дълго, но есента вече показва своите признания — ако беше само в косите или по лицето, сигурно можеше да се намери лек. Но за промените в душата цар няма, затова е най-добре да се подчиня — като не мога да действам срещу вятъра на промените, поне да се насладя на това, което предлага възрастта.

Наистина, ако дърветата ни обсипваха само с нежния си уханен цвят, нямаше да опитаме сладките им плодове. С една дума, ако няма есен, няма да дочакаме пролетта. Така че, вместо да се оплаквам, подобре е да послушам повеленията на есента и да преброя пилците, които Бог ми е подарил — като човек на писаното слово, значи, моите пилци са чувствата и мислите. Отдавна един глас настойчиво ме кара да разкажа някои неща за себе си. Обикновено около 50-те, жените вече имат внучета, които се скучват около тях и с трепет ги питат: „Бабо, разкажи за едно време“. Тъй като нямам и няма да имам внучета, а жаждата да разкажа за „едно време“ напира в мен, ще поверя писанията си на белия лист, или, както се прави сега, на компютъра си.

Има още нещо, което прави златната есен възраст тъкмо за писане. В младостта освен че липсва опитът, имаме повече предразсъдъци, притесняваме се, ушите ни се изчерявят за щяло и нещяло, все чакаме, все се надяваме. Винаги гледаме да бъдем в най-добра светлина — животът е пред нас, предстои ни кариера, пък и не знаем дали момчето, с което се срещаме, не е отдавна очакваният

принц. Сега тези работи са вече минало. Имам горе-долу правилна представа за себе си, перспективите не са чак толкова много, принцът на белия кон (или с белия бастун) отдавна вече е дошъл, няма кой тепърва да ме избира или харесва. Значи, мога да кажа каквото мисля и да опиша нещата, както са били, дори да не говорят най-добре за мен. Може пък истината да е полезна на някого.

Моята автобиография не е особено интересна. Не съм известна личност, познават ме малко хора в определена среда, но смяtam, че всеки човек е уникатен и ако има желание, може да разкаже нещо интригиващо. Важното е не толкова какво се е случило, а как ние го възприемаме и какви са последствията от него в живота и характера ни. Пък и онзи глас, който непрекъснато ми нашепва: „Пиши, пиши!“, в никакъв случай няма да ме остави на мира, докато не изпълня желанието му. Познавам този глас и знам, че е безсмислено да му се противопоставям. Понякога мисълта за някое стихотворение ме преследва с години и не ме оставя, докато не го напиша.

Затова, край на съмненията. Есента е още ранна — няма паднали листа, сковаващи студове, а само опияняващи ухания на зрели плодове и щедра земя. Тъкмо време за беритба и броене — на мисли, чувства, радости и мъки, и една голяма надежда, че не съм сама. Грабвам веслата и се гмурвам в океана на творчеството. Дано малката ми лодчица да устои в това далечно плаване!

ГЛАВА 1

МАЛКАТА ПРИНЦЕСА

Естествено, всеки живот започва с раждането. Родена съм през май 1963 г. в село Баня. Веднага ще добавя, че съм се родила сляпа. Няма смисъл да премълчавам това, защото то непременно ще се отрази на стила ми и върху всичко, което ще описвам. От съвсем ранното си детство помня малко откъслечни фрагменти. Бях заобиколена от няколко любящи възрастни и докато тръгнах на училище, на практика не разбирах, че се различавам по нещо от другите деца. Всичко, което не можех да правя, го отдавах на това, че съм още малка и като порасна, ще се промени. А когато децата на моите години ме питаха за разни цветове или картички, се ядосвах и искрено мислех, че ми говорят глупости. Постоянно ме водеха на всевъзможни лекари и ми казваха, че не виждам и чично доктор ще ме излекува, но, честно казано, не разбирах какво точно не ми е наред и какво ще стане, ако прогледна.

Родителите и близките ми ме отрупваха с много и разнообразни играчки. Четяха ми приказки, а понеже майка ми е полурусиня, успоредно с българските, ми четяха и руски приказки. Интересното е, че почти нямаше какво да ми превеждат — явно децата се справят с чуждия език много по-лесно и неусетно от възрастните. Най-много обичах вълшебните приказки за красиви принцеси, смели царски синове, страшни змейове и разни приключения. Никак не се съмнявах, че тези приказки са за мен. Аз бях тази принцеса, колкото хубава на лице, толкова добра по сърце, която прекарва по цял ден облечена в най-хубавите си дрехи и чието предназначение е целият народ да ѝ се възхищава. С една дума, бях напълно щастливо дете. Вкъщи винаги имаше пластилин, от който моделирах героите на приказките и докато ми ги четяха, си правех истински театър — какъвто реквизит ми трябваше, си го изработвах. Моделирането и драматизацията бяха любимата ми игра — можех да прекарам така с часове. Имахме малка къща с двор в Баня. Баба ми ми показваше различните цветя, как

растат доматите, марулите и други зеленчуци. Обичах да ги поливам с детската си лейчица. Чувствах се като царица в моя малък дворец. Може би ако имах брат или сестра, щяхме да се караем за царството, но понеже бях единствено дете и всички ме обичаха, това затвърди представата ми, че земята се върти около мен. Въпреки че понякога ми противоречаха и дори ми се поскарваха, в общи линии всички се подчиняваха на заповедите ми. Тази мисъл за принцесата се вкорени здраво в съзнанието ми. Колкото и странно да е, вместо да се откажа от нея след многото беди, които впоследствие ме сполетяха, незнайно защо тя не изчезна, а продължи да мъждука в мен като нежното стръкче на кокичето, храбро пробиващо дебелия лед. По-късно разбрах, че наистина съм принцеса и това не съм си го измислила аз. Казал ми го е не някой друг, а Царят на славата. Но за това ще стане дума по-нататък.

Както пишехме едно време по формулярите, произхождам от бедно работническо семейство — майка ми беше шивачка, а баща ми — заварчик. Живеехме в малка къщичка с мама, татко, баба, дядо и чичо. Всички ми обръщаха внимание, правеха всичко възможно животът ми да е интересен и разнообразен. Прекарвах времето си във външни със себе си, когато отиваха някъде — на пазар, в София при роднините ни или просто на разходка. Баба ми говореше с всички хора, особено добре ме познаваха продавачките на играчки, защото често ги карах да ми показват всичките си стоки и бях доста капризна в избора си. И досега ме срещат лелки и питат дали ги помня. Чудното е, че не съм запомнила нито една мрънкаща продавачка, от която да ме е било страх и да не съм я разпитвала подробно за играчките и украсенията. Обичах да събирам мартенички с брошки и дълго си играех с тях, ако фигурките бяха достатъчно релефни.

През пролетта ходехме да берем теменужки, кукуряк, коприва. Баща ми и дядо ми бяха гъбари, ходехме и за гъби и винаги оставяха за мен удоволствието да откъсна поредната гъбка. Имах и друго царство — Летният театър в Баня. Дядо ми работеше там. Нещо като пазач, чистач и т.н. Поддържаше зелените площи и гримьорните, когато имаше концерт, посрещаше артистите. Често ходех там с баба и дядо. Разхождах се по сцената, бродех по секторите от пейки, берях цветя и слушах песента на птичките, защото театърът беше в гората, близо до

т.нар. къщичка на баба Яга, която за съжаление сега е недостъпна за разходка. Не пропусках нито един концерт. При нас идваха всички естрадни певци — Лили Иванова, Емил Димитров, Богдана Карадочева и много други. Идваха и известни хумористи. На другия ден разказвах на съседките целия репертоар, като се опитвах да имитирам всички изпълнители.

Баща ми бе много добър майстор. Правеше огради за къщи и тераси, занимаваше се с желязо. Купи много евтино купе и двигател от „Шкода“ и след няколко месеца слободи истинска кола, която ни служи вярно 4–5 години. С нея ходехме из планината, там си постилахме одеяло, хапвахме, татко ми четеше книжки или дялкаше човечета от дърво. Ходехме и на море през лятото. Спяхме на къмпинг в колата, а тя бе за мен истинска къщичка, или в палатката, която носехме. Баща ми правеше чудеса, за да ми е интересно. Научи ме да обичам морето и тази любов не угасва до ден днешен. Веднъж ме заведе на една скала и в малка вдълбнатина ми направи истинска пещера-ресторант — с масички и столове от камъчета. Страшно мъчно ми беше, че не можем да си го вземем с нас и трябва да остане самотен на скалата.

Родителите на майка ми живееха в Русия, тогава СССР — Волгоград. Два пъти ходихме при тях, а заедно с това и в Одеса, където имаше добри очни лекари. От опитите да ми се помогне нищо не излезе — само ме водеха по лекари и ми биеха инжекции.

Особено добре си спомням второто ни пътуване до Русия. Пътувахме с кораб Варна — Одеса. Бях на шест години, но спомените ми са ясни, сигурно защото впечатленията бяха съвсем различни и не приличаха на нищо познато. Корабът беше цяло малко селище във водата — имаше кино, ресторант, столова, много каюти и кой знае още колко неща. Помня как седяхме на палубата в шезлонги и водата се плискаше под нас. Каютата също беше много интересна, леглата бяха на два етажа и под възглавницата на всяко имаше спасителен пояс, направен от някакъв лек, но много твърд материал. Често ходехме за риба. Сутрин се качвахме на малко пътническо корабче, за да преминем реката, а вечер, уморени след плажа и риболова, се прибрахме в града. Помня как се къпах във Волга, безстрашно плувах със спасителен пояс. А когато оставахме вкъщи, баща ми ме водеше на разходка, четеше ми приказки и правеше различни фигурки от дърво. Обичах го най-много от всички, и за голямо разочарование на майка

ми, казвах това на всеослушание. С него споделях проблемите си, мечтаехме заедно как ще построим новата къща и какви стаи ще има в нея.

Друг елемент от живота ми на принцеса бе ходенето в градската баня. Винаги го свързвах с нещо леко, ефирно, вълшебно. След години разбрах, че това до голяма степен е било и резултат от действието на минералната вода. Обичах да се плискам под душа, после да ходим на така наречените „иглички“. Това е нещо подобно на цилиндър, направен от метални тръби, от които изтичат тънки струйки вода. Когато влезеш в него, отвсякъде те гъделичкат малки иглички. Казват, че тези процедури са полезни за нервите. Сега изразът: „Какво си се развикал, като че си в градска баня“ постепенно губи значението си. Но и днес си представям шума от плискането на вода, бъбренето на нашите майки и баби, които взаимно си търкат гърбовете и си разменят махленските клюки. Става ми родно, мило и доста тъжно като си представя сегашната ни отчужденост. Но най-жадуваният миг беше влизането в басейна. Исках да ходим по-късно, когато източват водата, защото тогава позволяваха на децата да играят до насита. Падаше голямо джапане и плискане. Иначе възрастните се караха и не ни даваха да разбълникваме водата. Басейнът прибавяше още един щрих към представата, че съм принцеса. Сега бях малката русалка от приказката на Андерсен, дъщерята на Морския цар, която жертвала живота си за щастието на любимия княз. Ритуалът завършваше в сладкарницата, където майките или бабите ни черпеха с паста и лимонада. После се прибирахме уморени и щастливи и наистина заспивахме като къпани.

Някъде по това време осъзнах също, че обичам да пипам лицата на хората. Отначало приемах като естествено да докосвам человека, който ме гушка. Челата на роднините ми приличаха на различни плодове — майка ми на круша, челото на баща ми беше като от кадифе, чичо ми бе гладък като стъкло, а баба ми, понеже имаше дълбоки бръчки, наричах зелка. По-късно разбрах, че е неприлично да пипам непознатите и исках разрешение за това. С годините това желание не ме изостави. Особено ако общувам често с някого, непременно искам да му пипна лицето, та като говоря с него, да си го представям. Ако е невъзможно или ми е неудобно да го поискам, си представям някакво лице. Често желанието ми става непобедимо и

тогава моля човека да си даде лицето. Странното на такъв близък допир е, че разбирам много добре чувствата на човека. Ако не иска да го пипна, казвам, че има бодли — сякаш нещо отблъсква ръцете ми. Когато се разделям с близките си хора и с тези, които обичам, им казвам специален поздрав. „Чао, пипам те“, „Щипвам те по аскетичните (сочните) бузи.“ или „Чао, пипам ти диагоналната бръчка“ в зависимост от това коя особеност на лицето му ми е направила впечатление. Нека разбере, че поздравът е единствено мой и единствено за него. Това желание за пипането си е само мое. Много слепи, дори да са родени така, не искат да пипат лица.

Освен дето разказвах на всички, че съм принцеса, също толкова уверено ги убеждавах и че съм орел. Възхищавах се на големите, мощни птици, които отнасят юнаците на горния свят. Орелът е уважаван герой и на руските приказки, издига юнака нагоре, толкова високо, че морето му изглежда като маково семенце. Исках да бъда орел, да летя високо, да съм смела и силна като него. Всички вкъщи, съседите и квартирантите, които идваха на почивка у нас, веднага разбираха, че съм орел. Веднъж отидохме с колата във Велинград. Там имаше препариран орел и баща ми искаше да го пипна, за да разбера какво представлява. Хвана ме голям страх и не посмях да го пипна. Татко ме убеждава дълго, каза, че сигурно никога няма да имам такава възможност, но аз бях непреклонна. По начало ме беше страх да пипам животни. Като видя, че не може да излезе на глава с мен, баща ми се отказал и си тръгнахме. Спомням си, че се сгущих виновно на задната седалка и си дадох сметка, че вече не мога да бъда орел. Орелът е силен и смел, не заслужавам името му. Вкъщи майка и татко разказаха случката. Оттогава никога повече не казах, че съм орел. Запомнила съм този случай, защото потънах в дълбок размисъл и взех първото си твърдо решение.

Татко работеше при военните. Колегите му взеха присърце това, че не виждам и често изработваха от дърво или желязо играчки, за да ме зарадват. Казах, че искам бюфетче и на другия ден татко ми донесе малко дървено шкафче с вратички и рафтчета. После исках да знам какво представлява кладенец и получих дървено кладенче с макара, която се завърташе с помощта на телена кукичка, и малка кофичка, вързана с конец, за да я спускам и вадя вода с нея. После ми направиха пейчица за кукли, съвсем като истинска. За Нова година исках дядо

Мраз да ми донесе къщичка. Добрите колеги измайсториха истинска дървена къщичка с врата и прозорче, а вътре имаше спалня, гардероб и нощни шкафчета, купени навярно в магазин за играчки. За да ми е по-лесно да играя на „Не се сърди, човече“, някой направи дупки в една дъска и залепи върху нея изрязания картон на играта, а за да знам какво показва зарчето, направи на струг зарче с вдълбнати точки. Както се случва с всяка принцеса, желанията ми ставаха все по-големи и неизпълними. За следващата Нова година поисках дядо Мраз да ми донесе болницата „Пирогов“. Баща ми намери решение и на тази задача — направи от плоскости триетажна къщичка. Дълги години с братовчедка ми играехме с тези две къщички. Там живееха малки куклички, обзавеждахме жилищата им, женехме ги, имаха бебета и т.н. Най-смешно беше на възрастните, като ни гледаха как успешно имитирахме собствените си къщи и родители.

Когато станах на 6 години, вкъщи започнаха да говорят, че трябва да ходя на училище. В Баня имаше един учител от училището за слепи деца „Николай Островски“ — Петър Недев. Отидохме при него с майка ми и баба ми. Той ми показа учебник, написан на азбуката за слепи — Брайловата азбука. Каза на родителите ми, че трябва да ме научат да се обслужвам сама — хранене, обличане, оправяне на леглото. По-добре е за мен да отида първо в подготвителен клас, за да свикна, и после ще уча в първи клас.

Вкъщи настана голяма суматоха. Като не знаеха как да ме възпитават, родителите ми вършеха много неща вместо мен — обличаха ме, хранеха ме и др. Сега на малката ми главица се стовари огромен куп непознати задължения — трябваше да науча всичко наведнъж и то за много кратко време.

Като се замислях за това през годините, разбрах каква огромна роля всъщност има подражанието в човешкия живот и колко малко хора си дават сметка за това. Често са ми се обиждали, когато го споделям с другите. Думата подражателство е станала обидна, но само, когато се отнася за възрастен човек, съзнателно имитиращ поведението или постъпките на друг. Иначе, без да си дава сметка, човек се учи да ходи, да говори, да се облича, да извършва куп други действия чрез подражаване. За слепите голяма част от това е невъзможно. Тях някой трябва да ги учи на всичко, защото виждащите деца стотици пъти гледат как майка им или баща им прави едно или друго нещо. Имахме

едно дете в училището, на което родителите не са давали да ходи. Това се оправи бавно и с много усилия. Може би сега някой работи с родителите на слепите деца и дано е така, за да им се спестят голяма част от трудностите.

Като гръм от ясно небе върху главата на малката принцеса се стовариха куп проблеми. Но, както и да е, криво-ляво се научих да се справям с многото дрехи, които трябваше да навличам, да връзвам връзките на обувките си и да познавам коя е лявата и коя — дясната. Оправянето на леглото беше наистина трудна, а като се имат предвид малките ми размери, и голяма работа, но и там получих основни познания. Колкото за яденето с лъжица и вилица, здравата се уморявах, особено ако храната не ме привличаше. Ядях подред с лявата и дясната ръка, но като видяха това, всички вкъщи много ми се караха и накрая проядох само с дясната, за което сега искрено съжалявам. Тогава не ми идваше и наум какви трудности и препятствия ме чакат, дори и не подозирах за съществуването на някои от тях, но децата имат чудесното свойство да приемат нещата каквите са и не могат да си представят, че може да е другояче. Подсъзнателно вярват, че щом наоколо има възрастни, те знаят кое е най-добро и в края на краишата всичко ще свърши добре. Освен това много ми помогнаха приказките. Никога не се отчайвах напълно, знаех, че в нужния момент винаги става нещо — или ще дойде добрата фея, или ще се намеси летящото килимче или царският син ще спаси положението. И така, с много поучения и притеснения, тръгнах към светлите простори на науката.

ГЛАВА 2

САМА СРЕД ТЪЛПАТА

Най-сетне дойде денят, когато за пръв път ме заведоха на училище. Другарката Пенчева ме представи на класа. Гордо застанах сред тях и изрецитирах едно дълго стихотворение от Асен Босев, което той ми беше подарил, записано на плоча. Бях свикнала да се учудват и възхищават на паметта ми, но не последва никаква реакция. Казах на другарката, че съм царица, обичам да лежа по цял ден и другите да ми слугуват. Тя ми отговори: „Ти ще се научиш да правиш всичко сама и тогава наистина ще бъдеш царица.“. В момента съвсем не я разбрах, но, както стана ясно, запомних думите ѝ за цял живот. Останах няколко часа, за да разбера как се учи. После си отидох вкъщи. Трябваше да ми сложат предписаните в Одеса инжекции, затова закъснях за училище.

Когато лечението свърши, започна първият ми истински учебен ден. В часовете ми беше много интересно, те минаха неусетно. Но след това се намерих сред куп викащи, спорещи деца като мен. По навик замрънках: „Искам малка кукличка.“. Едно момче, което по-късно преместиха в паралелка за бавно развиващи се, ми се скара силно и продължително. За пръв път отстъпих, примирих се, че ще мина и без малка кукличка, само и само да спре да крещи. Другарката Пенчева беше много добра учителка. Наистина се грижеше за нас като за свои деца. В голямото междуучасие, вместо да отиде в учителската стая с другите учители, оставаше при нас. Родителите на децата, които бяха от по-близо, носеха нещо за ядене — кекс, бисквити, ябълки или други продукти, които не се развалят лесно. Другарката Пенчева ни го разпределяше, като правеше малка закуска за всеки от нас. Тя ни караше да вървим по двойки — всяко сляпо дете да се движи с другарче, което вижда малко. Така отидохме на обяд. За пръв път никой не ми подаде чинията, не се интересуваше какво съм изяла. Всичко трябваше да намеря сама. Бяхме три слепи момичета — аз, Паулина и Даниела. Те ми помогнаха донякъде, защото бяха дошли

преди около месец. От този ден до единайсети клас бяхме почти неразделни. Учителите ни викаха Свещената тройка.

След обяд имаше кратка почивка и отидохме в занималните. Там по-големите ученици си подготвяха домашните, а ние, в подготовкителния клас, учехме песнички, игри, четяха ни приказки. Другарката Мария Драгиева, която ни беше възпитателка, беше по-млада от другарката Пенчева, но доста по-строга. И досега се смеем с моите съученици като си спомняме първите ми дни. Никак не можех да си обясня защо трябва да говоря на другарката на „вие“, щом тя е една, а не са двама. Тя ми се скара и се оплака на майка ми.

Дойде първата нощ, най-страшната нощ за всяко дете, останало без родителите си. Напомняше ми за бедните Хензел и Гретел, загубени в гората. Легнах си със свито сърце и си разказах приказка, за да заспя. Но през нощта се събудих, ходеше ми се до тоалетната. Училището е доста голямо и за да се стигне дотам, трябва да се мине по дълъг коридор. Вкъщи имах работа с малки пространства и никак не можех да си представя как ще се науча да ходя сама из голямата сграда. Освен това, за да ми е по-лесно, понеже тоалетната ни беше външна, през нощта ме слагаха на гърне. Събудих се и помолих някой да ме заведе до тоалетната. Паулина, или Поля, както ѝ викахме, каза, че може да ме заведе, но леля Гигова, нощната лелка, не разрешава и бие с кол всеки, който ходи до тоалетна. Силно се разплаках, изпълнена със страх и безпомощност. След десетина минути леля Гигова дойде да види какво става. Аз извиках: „Къде ходиш, вещище?“, защото мислех, че наистина е вещица от моите вълшебни приказки. Тя ме заведе до тоалетната и после заспах спокойно. Сутринта се оплака на другарката, че ѝ викам вещица. Пак ми се караха, макар че не разбирах какво нередно съм направила.

Много бях притеснена, че не можех да се ориентирам из училището. Нашите мислиха, мислиха и ми донесоха гърнето. В спалнята бяхме три момичета и две момчета. Веднъж едно от момчетата каза: „Румяно, гърнето ти бяга!“ и започна да тропа. Възпитана в духа на приказките, аз му повярвах и силно надух гайдата. След малко влезе нощният възпитател. С плачевен глас извиках: „Другарю Рангелов, пък Мариян казва, че гърнето ми бяга!“. Той ядосано срита гърнето под леглото ми и то издрънча: „Ето ти гърнето, хайде, заспивай!“. Научена от мъдростта на баба ми, аз отговорих:

„Как че спим, като не ми се спи? Със щипки ли че ми затвориш очите?“. После той се оплакал на другарката, че му отговарям. Казах: „Като ме пита, как да не му отговарям?“. Така бавно и хумористично навлизах в гълбините на възпитанието и правилното говорене. Понеже съм от шопския край, думите няма, ляво, дясно, ми се струваха като превземка.

Постепенно дните се сливаха в едно хомогенно цяло. Сутрин с голям труд и старание нахлувах всичките си дрехи. Майка ми беше поръчала да ги обличам, независимо какво е времето, а аз бях послушно дете. В интерес на истината бе зима, а в училището не беше особено топло. Облеклото ми се състоеше от: долната част — чорапогащник, на който имаше зашито копче, за да познавам коя му е предната част, вълнени гащи, клин; горна част — потник, тениска, рокля, вълнен пуловер, който наричах боцкалото, елече и накрая престилчица, цялата с копчета. Венец на това облекло бяха обувките с връзки, които отгоре на всичко не трябваше да обърквам коя е лявата и коя — дясната. За цялата тази работа ми отиваше всичкото време до ведрината, така се наричаше утринната гимнастика. За щастие лелките ни оправяха леглата. Положението на моите съученички беше подобно. Понеже не виждаме и трите, се питахме докъде сме стигнали. Цялата тази процедура беше съпроводена с потракване на зъбите ни, защото парното, което вечер беше пуснато, сутрин напълно го нямаше. То отиваше да топли класните стаи. Описвам това, не за да се оплаквам, а просто защото се е врязало в паметта ми.

Съдържанието на джобовете ми по онова време също заслужава специално внимание. Като си спомня какво имаше в тях, не знам как съм ходела из училището, без да изпаднат поне половината предмети. Джобчетата на престилката ми съдържаха: форматна тоалетна хартия за цялата седмица, сгъната на четири, две носни кърпи, пластмасова ракиена чашка (не можех да стигам мивките, за да пия вода и падна голямо търсене, докато намерихме толкова малка чашка), парче сапун, увито в найлоново пликче и една или две малки колкото пръста ми куклички, за да си драматизирам приказките. Всичко това бе внимателно обмислено, защото вместимостта на джобчетата ми беше строго фиксирана, но не можех да се разделя с никоя от тези дреболии. Ако нямах куклички, правех човечета от станиола, с който обвиват шоколадите и вафлите. Грижливо изглаждах станиола, после го

оформях като човече, пате или друга фигурка. Като малка прибягвах до това средство, за да попълня липсата на кукли. По-късно, в по-горните класове, правех цели семейства от станиол и измислях разни истории за техния живот и взаимоотношения (същински сапунки).

Друго интересно събитие беше откриването на най-голямото число. Често спорехме кой има най-много кукли или там каквото и да е. Например, едната каже: „Аз имам една кукла“, другата — „аз имам две“. Като исках да сложа край на тая работа, победоносно казах: „Аз пък имам безброй“. Какво беше учудването ми, когато ми отговориха: „Аз пък имам два безброя.“. И така се стигна до най-голямото число — и никой математик не може да ни го оспорва — безброй безброя.

В подготвителен клас направих и най-значителната си беля. Без да разбирам ясно какво правя, измислих прякори на целия клас. Някои не бяха нищо особено. Взех ги от пиеската, която играхме за Нова година, но други бяха подигравателни. И един ден, като гръм от ясно небе, ми казаха, че ще обсъждат поведението ми пред класа и така не може повече. След обяд в занималнята всички се оплакаха на другарката, като казаха прякорите си. Тя ме наказа да стоя права, докато не се извиня на класа. Стоях цялото първо занимание — от 2,15 до 3,45 ч. После имаше почивка. Едно момче, на което също бях измислила прякор (онова с „Гърнето ти бяга!“, ми каза, че е измислило какво да кажа, за да се извиня. Не ми беше трудно да измисля нещо, трудното беше да го изрека. Но нямаше как, надвих гордостта си и се извиних. Вечерта се извиних и на леля Гигова, че й виках вещица. Това ми бе добър урок да внимавам с прякорите. За съжаление и до днес все ми идва да наричам хората с измислени от мен имена.

Много често, загубила се из сградата, стоях на едно място и плачех. Когато ме питаха защо плача, отговарях: „Няма кой да ме води?“. По-късно майка ми направи макет на училището от мозайки и полека-лека започнах да се оправям. В първи клас другарката Рангелова забрани на децата да играят с мен и да ме водят, докато не се науча да ходя сама. Сега мисля, че тази мярка е била доста драстична, като се има предвид, че никой не се опита да ми помогне. Тогава се натъжих, на обяд имаше грозде и гадаех по зърната му какво ще стане с мен. Първите зърнца бяха сбръчкани, това беше днешният и утешният ден, но последните бяха едри и сладки. Непоколебимо вярвах, че всичко ще се оправи. Една учителка, която ме обичаше, ме

видя, че ходя сама и си говоря нещо. Попита ме защо съм сама и аз ѝ разказах. Сигурно тя е повлияла на моята другарка, за да отмени забраната. После се научих да се ориентирам и нещата се наредиха.

В първи клас към обличането се прибави и оправяне на леглото. Отначало това бе почти непосилно за мен. Трябваше да изтръскам и опъна два чаршафа, после да сложа едно одеяло, да го подгъна отвсякъде и да направя ивица, като подгъна одеялото заедно с чаршафа и в празното място да сложа възглавницата, като пакет, в който да легна вечерта. След това трябваше да сгъна З одеяла по определен начин и да ги сложа в краката си. В стаята нямаше на какво да сложа всичките тези одеяла, докато оправям леглото, и се налагаше да бъдат на земята. За учението няма какво особено да кажа. Много обичах да уча и не срещах почти никакви трудности.

Най-добрият ми приятел и помощник във всички беди по това време бе моят баща. Откакто се помня, той все ми липсваше. Понеже работеше по цял ден, го виждах по-рядко от другите вкъщи и все ми беше малко. Беше строен, висок, slab, всеки ден се бореше с желязото, ръцете му миришеха на желязо, бяха силни и добри. Представях си го като царския син, големия юнак, пред който всички змейове си плюват на петите. Винаги свързвах с него всичко хубаво, радостно и приказно. Когато беше с мен, знаех, че няма нищо страшно. Другите деца, оказали се в опасност, търсят майките си, а аз винаги исках татко да е наблизо. Когато ходехме на лекар, питах само него какво ще ми правят, защото ми казваше истината, каквато и да е тя, за да се подгответя за нея. Той ми помогна да преодолея страхът от морските вълни и ме научи да се люлея върху тях и да плувам в морето. Когато дойде време да се уча да ходя сама из огромното училище, пак поверих мъката си на него и той ме водеше и ми показваше как да се ориентирам.

Той ми е прочел почти всички руски книги. Най-много обичах вечерите, когато беше свободен и ми четеше дълги приказки. Показваше ми всичко, което се изпречваше на пътя ни, за да имам представа за нещата. Ходех в работилницата му, построена в двора, и пипах всички инструменти и железните орнаменти за огради и тераси, които сглобяваше. През летните вечери ме водеше на разходка из града, качваше ме на въртележки и виенско колело, а когато ходехме в гората, вземаше кора от дърво и дялаше всичко, каквото ми хрумне да поискам. Веднъж ми купи пуканки и аз го питах на какво прилича

всяка от тях. Той не само че не се отегчи, но ми отговаряше с желание, докато не ми омръзна.

Пиша тези редове с голяма мъка, защото щастието да бъда принцесата на татко не трая дълго. Когато бях във втори клас, баща ми почина от рак на стомаха. Боледува почти половин година, но до последния ден преди да влезе в болница си остана жизнен и изобщо не предполагах, че няма да го видя повече. Взеха ме от училище, за да се простя с него. Ужасното е, че като дойдоха да ме вземат, мислех, че татко е изписан и ме прибират, за да празнуваме. След няколко подготвителни думи баба ми каза, че е починал и ме заведе да го пипна за последен път. Сковаността на челото му порази детското ми въображение. Очаквах да бъде като заспал, а студенината и твърдостта, когато го докоснах леко с върха на пръстите си, смрази не само ръцете, но и душата ми. И досега се вцепенявам като си спомня онова усещане. Близките ми се учудиха, че не плача, шепнеха си, че не разбирам какво се е случило. Болката и вцепенението ми бяха толкова големи, че не можех да заплача. Така е с мен и сега — плача в захлас от хубави думи и трогателни сцени в любовни истории, а когато ме притисне истинско страдание, изпадам в същото вцепенение. Ако се разплача, значи, ледът е разчупен и идва облекчението. С тайна надежда вярвах, че орлите, побратими на баща ми, като чуят, че е изпаднал в беда, ще отидат до далечния приказен извор през девет царства в десето, ще донесат жива вода и ще го напръскат, преди да се захлопне капакът на ковчега. Той ще се отърси, ще разкърши юнашка снага и ще въздъхне: „Какво става тук? Колко дълго съм спал!“. Разбира се, това не се случи. С остро отчаяние проумях, че светът на приказките е измислен и няма нищо общо с реалния.

Загубата беше наистина непрежалима за мен. Все си мислех, че ще се върне, не може да не се върне, и всичко пак ще е хубаво. Разболях се от гастрит и половин година ходех на училище през ден, защото не можех да се храня с общата храна. Мислех, че няма да преживея смъртта му.

Несъзнателно свързвам представата си за сила, мъжественост, избавление от опасностите с баща си. Без да си давам сметка, търсех съпруг като него. И досега чувствам онзи недостиг и липса, но сега не ми стига присъствието на съпруга ми. Може би за мен тази ненаситна липса е станала част от любовта. След много години написах едно

стихотворение, което най-точно илюстрира моите мисли и чувства. Когато опознах Бога и разбрах, че Той е наш Баща, отново се потопих в онази атмосфера от детството. Но за разлика от земния ми баща, който въпреки голямата си любов бе принуден да ме изостави, Бог е с мен вечно.

СПОМЕН

*Когато бях малка, отидох да уча
за слепи деца в пансион.
Убиващо рано урока получих
от злия сирашки закон.*

*В сърцето ми тръпнешо вик на бездомност
безгрижната радост смени.
Безпомощно блъсках се в хора огромни
и хладни, бездушни стени.*

*В съня ми мъчителен идваше татко,
разпръскваше тежкия студ —
ръцете му твърди миришеха сладко
на пот и желязо, и труд.*

*Жадуващи пръсти в ръката му скривах.
Забравила всякакъв страх,
свободна и лека, по детски щастлива,
над хора и сгради летях.*

*Топяха се сякаш, изгубили сила,
предишните страшни неща.
Уютно ми бе под добрата закрила
на моя обичан баща.*

*Гласът на звънеца ме сепваше грачещ
от унеса сънно-блажен*

*и още по-смазващ, и още по-мрачен
изглеждаше новият ден.*

* * *

*В душата ми днес безпощадното време
проряза бразди от тъга.
Тревогата моя сега да отнеме
не може човешка ръка.*

*Животът грамада пред мене изправя
от много по-страшни неща.
По-сilen от всичко от тях ме спасява
небесният мъдър Баща.*

*За миг ще прогони през земната зима
събраната в мен самота
и тъжно пробуждане няма да има
от тази безсмъртна мечта.*

Всички у нас се стараеха да запълнят липсата на баща ми — бяха по- внимателни с мен, четяха ми приказки без да ги карам. Дори дядо ми, който най-малко обичаше приказките, ми четеше всеки ден. Всички разбираха колко ми е тежко. Колегите също много обичаха баща ми. Преди смъртта си той боледува дълго, не можеше да ходи на работа и да работи частно. За да построим къщата, взехме заем от държавата, който ни отпускаха на части и не ни даваха останалата част, докато не я построим до определен етап. За да направи това, баща ми бе заел пари от някои колеги. Началникът им ги съbral и предложил да не беспокоят майка ми, а да събират пари помежду си и така да върнат заемите на баща ми. Колата ни бе вече стара и се нуждаеше от ремонт. С техни пари и труд те я оправиха и я продадоха за 1000 лева (а тогава това не бяха малко пари) и ги дадоха на майка ми. Вратите и прозорците в нашия хол също са подарък от тях, за да се оправим по-лесно. И днес те ми напомнят за голямото добро дело, което

извършиха тези хора. Наистина досега не съм чувала за нищо подобно. Освен това началникът полковник Мортев предложи на майка ми да работи при него като шивачка на цял щат с двойно по-голяма заплата. Но тя не пожела, като каза, че грижите за мен ѝ отнемат много време. Всъщност почти през цялата година бях на пансион, но така реши. За съжаление връзките с тези добри хора бяха прекъснати. Ако това не е вълшебна приказка, не знам как другояче би могло да се нарече.

„Всички букви зная, мога да чета.“ — тази фраза се отнасяше За мен още преди да постъпя в първи клас. В подготовкителния клас научихме само десет букви, но аз ги знаех почти всичките, питах големите какички. Момичетата се грижеха за нас, помагаха ни да се оправяме, казваха ни непознатите букви. Изобщо, никой не ме е тормозил особено. Естествено, имало е и неприятни моменти, но споменът ми за другарчетата като цяло е добър. Когато ни разпуснаха за лятна ваканция, накарах майка си да отиде в училище и да ми вземе букварчето. Прочетох го цялото и научих всички букви. Един летен ден чично ми донесе брайлова книга с приказки. Намерил читалище „Луи Брайл“ на пл. „Славейков“, поинтересувал се и взел книгата за мен. Четох я цял месец, след това той ми донесе и друга. Така че отидох в първи клас, напълно научила буквите.

Страстта към четене никога не ме напусна. В училище имаше скромна библиотека. Четях книги, подходящи за възрастта ми, а понякога и неща, които не разбирах. Правеха ни тетрадки от картон бристол, те бяха определено количество и нямах право да пиша на тях друго, освен учебния материал. Първо пишех от другата страна на изписани вече листове или търсех някое празно място в изписана тетрадка. Пищех си съчинения — стихове и разказчета. После казах на майка ми, че искам да пиша, и тя ми направи тефтерчета от блокче за рисуване. Един ден другарката ме накара да прочета писанията си пред класа. Хареса ги и ми направи специална тетрадка за лични съчинения. Съученичките ми също поискаха и трите съчинявахме с пълна пара, покровителствани от другарката. Като връх на всичките ми опити в стенвестника, написан на брайл и закачен на стената в коридора, се появи едно мое стихотворение за мъничката Гичка.

ГЛАВА 3

ЗА УЧИЛИЩЕТО И ЗА ДРУГИ НЕЩА

Тук ще разкажа за порядките в училището, за нещата, които ни вълнуваха, но вече по-късно, когато бях ученичка в по-горните класове. През цялото време, докато учех, режимът беше един и същ, затова е достатъчно да напиша как минава един обикновен ден. Съпругът ми е учител в Икономическия техникум във Вършец и също е бил на пансион. Като си разказваме за училище, разбирам, че редът в социалистическите пансиони е бил един и същ.

Сутрин в 6,20 ч. биеше звънецът за ставане. След малко нощният възпитател или възпитателка минаваше по стаите и чукаше с нещо по вратите. Звукът беше оствър и стряскащ, и викаше: Хайде, ставайте! Като се събудим, трябваше да се облечем и да оправим леглата си, после отивахме в умивалнята да се измием. Стараехме се да намерим нетечаща мивка, което означава, че чашките на сифоните на повечето мивки липсваха, така че водата ни течеше по краката. По принцип се знаеше кои мивки текат и кои — не, но имаше и промени, така че трябваше да проверяваме. В 6,50 започваше ведрината — утринната гимнастика. В 7,00 се строяхме пред столовата и дежурният ученик даваше отчет как е минал денят. Винаги започваше с: „Моето дежурство премина сравнително добре“ и след това изброяваше лошите прояви на учениците, например, някой тичал по коридора, друг ритал топка в помещенията и скупил крушката или някое стъкло. Като пиша тези редове и знам от какви прояви се страхуват сега родителите, си мисля, че направо сме си били ангели. После отчитаха как са оправени спалните — имаше лоша, добра и отлична в зависимост дали леглата са опънати и дали стаята е чиста. После влизахме на закуска. Часовете започваха в 7,40. Ако имахме 5 часа, те свършваха в 12,15 ч., а ако часовете бяха 6, което често се случваше, свършвахме в 13,10 и веднага отивахме на обяд. От 2,15 започваха заниманията, имаше почивка от 15,45 до 16,15 и след това второ занимание от 16,15 до 17,15. До 18,15 бяхме свободни (два дни в седмицата по това време

хорът правеше репетициите си и не можехме да не ходим на хор), следва вечеря до 19,15. После бяхме свободни, докато дойде време за лягане. За началния курс до четвърти клас това бе 20,30, а за горния — 21,30 часа. В общи линии, денят ни беше разчетен по минути и часове и нямахме много време за безделие. Нашият клас беше доста музикален, та все подготвяхме програма за някой празник. Когато станахме по-големи, дори сами създавахме сценарии за програми и репетирахме под звуците на акордеона. Свирише моята съученичка Даниела, накратко Нели, една от т. нар. Свещена тройка. Вечер преди лягане се разхождахме по двора или правехме т. нар. джумбуш — пеехме под звуците на акордеона или по-рядко — на пианото. Пеехме всякакви песни, почти винаги на два гласа. Често дори съчиняхме песни по повод на някое събитие или текстове по хубава мелодия.

В събота вечер имаше забава. Пускаха музика, танцувахме. В неделя режимът беше свободен. От нас се искаше само да ходим на закуска, обяд и вечеря. Другото време прекарвахме както намерим за добре. Обикновено си перяхме дрехите, къпехме се, чистехме си спалнята. Следобед ни обземаше скуча. Понякога дежурният учител извеждаше група ученици до трамвайната спирка. Там имаше павилиони и можехме да си купим нещо за ядене или парфюм и крем за ръце. Когато бях малка, в събота ме вземаха и ме довеждаха в понеделник сутринта. После си ходех вкъщи по-рядко. Беше ни скучно, искахме някакво разнообразие. Повечето деца почти не си ходеха вкъщи през срока, а някои — само за ваканциите.

Ще кажа няколко думи за момичетата, с които бях не само в един клас, но и в една спалня почти през цялото време. Ние трите — аз, Поля и Нели — бяхме заедно от подготовкителен до 11 клас. В трети класъм нас се присъединиха още две момичета, които виждаха малко — Катя и Ембие. Така живяхме петте до осми клас. Тогава дойде Албена, тя беше по-късно ослепяла. Всички ние бяхме деца на работници и селяни. Родителите на Албена бяха интелигенти — баща ѝ доцент, а майка ѝ — лаборантка. Живеехме задружно, споделяхме си всичко — мъките, радостите и всеки зальк. Храната, която родителите ни носеха или пращаха в колет, беше обща. Може би дори родните сестри не са толкова близки — обикновено те учат в различни класове и имат други приятелки. Всеки имаше своята дарба. Нели свирише на пиано и акордеон, останалите много пеехме на два гласа, бяхме нещо

като вокална група. Аз съчинявах стихове по разни мелодии за различните събития в живота ни. По-късно с Албена правехме сценарии за програми, които сами подготвяхме и представяхме пред публика в концертната зала.

Условията в училището не бяха особено добри, но като слушам сега за домовете за изоставени деца, си мисля, че не сме били толкова за оплакване. Да, гладувахме, но все пак бяхме капризни и се влияехме едни от други, затова по няколко дни ми се е случвало да ям само хляб и десерт. Но при желание човек е можел да хапне нещо, в най-лошия случай хлябът беше до насита. Имахме З яденета на обяд, закуска сутрин и в 10 ч и вечеря. Изнасянето на хляб от столовата беше строго забранено. На вратата заставаше някой ученик или учител, за да проверява дали изнасяме хляб. Криехме го под дрехите си, стараехме се да излизаме, когато на вратата няма никого. Особено вечер огладнявахме здраво, защото времето до лягането беше дълго. Късно вечерта, след като дежурните и нощният възпитател вече са минали, изваждахме хляба, който геройски бяхме прикривали с телата си, и чубрицата, неприосновения запас, грижливо кътан в бурканче за черни дни (чети: когато няма нищо друго), и сладко си хапвахме. И досега чубрицата ми е любимо ядене — тя превръща сухата филия в каквото си поискате в зависимост от състава на шарената сол. Но като наближи ваканция, и тя свършваше. Тогава ядяхме хляба с обикновена готварска сол, по-късно наречена натриев хлорид, резултат от увеличаване на познанията ни по химия.

Студът бе по-голям проблем. Парното беше местно с нафта и беше слабо. Това се чувстваше особено вечер, когато се приготвяхме за лягане в студените стаи. Като застанеш между прозореца и вратата, се усещаше силно течение, вятърът свиреше през пролуките. Имахме голям проблем и с топлата вода. Тя идваше рядко и в повечето случаи, докато бяхме на училище. Когато станахме по-големи, ако разберем, че в спалните има топла вода, започнахме да не ходим на занимания или дори бягахме от час, за да се изкъпем. Веднъж по време на такова бягство, очарована от обилно леещата се върху уморените ми кости топла вода, съчиних една песен-пародия на известен дует на Лили Иванова и Асен Гаргов. Дори я изпяхме на сцената в програма, която подготвихме в 11 клас, за да се сбогуваме с училището. Изпяха я на два гласа Даниела и Албена със съпровод на пиано. Ето я и песента:

ОДА ЗА ТОПЛАТА ВОДА

*Топла вода непокорна,
кога идва и спира е тайна.
Хората нека говорят,
че тя е слаба, нетрайна.*

*Нека предричат измени,
душове страшни, студени.
Нищо не са те видели —
врели са туй некипели.*

Препев:

*Един прекрасен душ
сега над мен плющи,
един прекрасен душ
от мойте мечти.*

*И топлата вода
да свърши изведенъж,
ще ми остави тя
студения душ.*

2.

*Топла вода ме залива
с буен, безоблачен шемет.
Знам, че ще бъда щастлива,
щом тя се лее над мене.
За нея, знам, пророкуват,
че си върви не навреме.
Важно е, че съществува
и че сега къпе мене.*

Препев: ...

После разбрах, че години след като сме завършили, учениците пеели тази песен, без да знаят кой я е съчинил. По-късно са включили училището към ТЕЦ и е дошъл краят на мъките с парното и топлата вода. Сега не знам какво е положението, дано децата да не страдат от новото време.

Колкото за образованието, според мен то беше добро. Обикновено в една паралелка бяхме от 8 до 13 ученика, понякога и по-малко. Във втори клас бяхме 6. В началото на девети клас бяхме 15 и това беше много голяма паралелка. По-късно понамаляхме. Често ни изпитваха, през срока имахме по 5–6 оценки по всеки предмет. Учехме по една и съща програма с децата от масовите училища с изключение на рисуването за паралелките, където се учи само на брайл. По някои предмети имахме повече часове от определените в тази програма. Нашият възпитател ни внушаваше, че другите деца знаят много повече от нас и така ни понижаваше самочувствието. Като общувах с други деца през ваканцията, не чувствах от тях да бликат чак пък толкова знания, но все пак му вярвах. Той е голям, знае по-добре. Като ме приеха да следвам, наистина разбрах, че това не е вярно. Много студенти знаеха по-малко от мен и, основателно или не, се страхуваха да влизат заедно с мен на изпит. Но чувството, че те са по-умни от нас дълго ни потискаше.

Иначе и ние правехме своите бели като всички деца. Вечер до късно си говорехме и се смеехме в леглата. Като малки си разказвахме страшни приказки за Червената ръка и разни умрели. Сигурно на всички деца е познато това страшно сладостно състояние — непреодолимо ти се иска да измислиш или чуеш нещо много страшно, а после те е страх да си подадеш носа от леглото и да отидеш до тоалетната. Веднъж наистина нещо ме докосна по главата и съвсем се уплаших. Сутринта разбрах, че това са дрехи, простири на въже, опънато в помещението с мивките. После, като пораснахме, започнахме да обсъждаме любовните си мъки. Почти всички бяхме нещастно влюбени. Мечтаехме за щастие, съчинявахме песни, беше сладостно тъжно и хубаво, защото колкото и нещастни да бяхме, ни предстоеше цял живот.

Въпреки несгодите и трудните моменти, недейте да си представяте, че сме били тъжни и намръщени. Напротив, за щяло и нещяло се заливахме от смях, както казва народът, пръст да ни

покажеш, започвахме да се кискаме. Търсехме смешното навсякъде — в поведението на учителите, съучениците си, в отношението на другите към нас, дори и там, където изобщо няма нищо смешно. Аз се смеех най-много и бях първа в измислянето на поводи и ситуации. Може би несъзнателно се стремях да заглуша тъгата, която често ме обземаше. Както и да е, почти през цялото време се смеехме до припадък. За съжаление онзи безгрижен кикот бавно и неусетно се стопи. От него остана съвсем малка част, която понякога проблясва като живителна струя, за да ни избави от стреса и лошите новини, които така настойчиво се опитват да ограбят цялото ни веселие. Всички вървящи обичаме да се посмеем от сърце, ако се наложи дори и над себе си. Когато чувам в автобусите как млади момичета се смеят без да има защо, остра болка от съжалението, че това вече не го мога, пробожда сърцето ми. Този смях е неотделим от усещането, че морето ти е до колене, всичко, което хвърчи, се яде, че от какавидата на нашата младост ще излезе пеперуда, каквато светът още не е виждал.

Нашият възпитател заслужава особено внимание. Той ни учеше от 5 до 11 клас, така че с него е свързана голяма част от живота ни. Естествено, научил ни е и на много добри неща, но както всички човешки същества и най-вече децата, обръщахме особено внимание на лошите. В занималнята той ни четеше уроците, когато нямахме учебници. Издаването на брайлови учебници изоставаше от тези на плоскопечатен шрифт най-малко с една година, затова винаги нямахме учебници поне по един, а често и по няколко предмета. Например, никога не сме имали алгебра през цялото ми учене. Един случай е заседнал здраво в паметта ми. По принцип нямахме право да излизаме от училището без придружител. Ако някой искаше да излиза, родителите му трябваше да подпишат специална декларация, че учителите не носят отговорност, ако се случи нещо с него извън училище. Коркинов, нашият възпитател, често казваше: „Ако стане нещо с теб, трябва да плащам на баща ти няколко хиляди.“. Нито дума, че ще му тежим на съвестта. Веднъж, когато мислех, че той е в занималнята при другия клас, аз казах: „А пък знаете ли какво ще направи Коркинов, ако ме смачка някоя кола и трябва да плати хилядарките. Ще изчака да няма хора, ще отиде през нощта на гроба ми и ще нарежда: «Защо умря, бе? Откъде да взема хилядарките да ги дам на бащъ ти?»“ Имитирах го доста успешно. Той говореше меко,

защото беше от Габровско. Изпълнението ми завърши в пълна тишина вместо с очакваното избухване на смях. Тогава се усетих, че Коркинов е тук и е чул всичко. За разлика от друг път, когато ми се караше за разните изпълнения, сега се чу само бавното и тежко „туп-туп-туп“, с което излезе от стаята. Оттогава вече не говореше за хилядарките, за съжаление и за съвестта — също.

Особено изтънчено удоволствие ми доставяше да си чета домашното от тетрадка по друг предмет. Това можеше да стане, ако учителят не знае брайл и домашното е някакво съчинение (ако е определено упражнение, не можех да го запомня точно). Спомням си веднъж в час по руски другарката ме накара да си прочета домашното. Не бях го написала, взех един лист, който ми попадна под ръка. Това бе план по география — разхождах пръстите си по него и изговарях съчинението, което трябваше да напиша. Такива примери бяха малко, но задоволството бе голямо. Подсказвах весело, вдъхновено и изобретателно. Не шепнех или ако шепнех, това не беше точният отговор, а нещо, което можеше да подсвети изпитвания. Понякога не излизаше нищо, но много съученици ми бяха благодарни за подсещането, пък и учителят нямаше за какво конкретно да се хване, освен че говоря в час.

Правех и други неща, които тогава смятах за благородно дело. Понеже пишехме на брайлови пишещи машини и нямахме собствен почерк, не се налагаше някой да преписва от мен задачите по математика. Просто сядах до момичето, което искаше да получи тройка на класното. То виждаше малко и можеше да наблюдава кога учителката ни гледа. Написвах на отделен лист задачата, необходима за тройка и я слагах под чина си. Когато настъпи удобен момент, съученичката ми само тихо изваждаше листа и го предаваше като своето класно. Освен това повечето учители в по-големите класове не знаеха брайловата азбука. Когато трябваше да проверяват контролно или класно, караха учениците да им го четат. Някои учители се изхитряха и ни даваха работи на по-големите класове, за да не можем да променим нищо в тях. Когато ми се паднеше честта да проверявам класните по математика, запомнях най-лесната задача, необходима на съучениците ми, за да получат спасителната тройка, и просто я казвах на глас, независимо какво пише на листа. Така бяха извоювани много тройки. Веднъж, докато четях класните, един мой съученик се

навърташе в стаята, за да види какво ще стане. Той си беше решил правилно задачата, но беше забравил накрая да повдигне числото на степен. С уверен глас поправих грешката му. Какво беше учудването и уплахата ми, когато учителят каза: „Георги, сега ти прочети задачата.“. Сбогом, проверки на класните. Всичкото доверие на учителя ще се разсипе на пух и прах. За щастие Георги се усети и прочете правилно задачата. Реномето ми беше спасено.

Веднъж бях изправена пред страшна дилема. Учителят по история, който ни преподаваше до 8 клас, бе сляп и освен това с отрязани пръсти — ослепял по време на войната. Той преподаваше много добре и истински обикнах предмета му. Дори по едно време мислех да следвам история. Веднъж ме изпита по конституция, каза ми да изредя правомощията на Държавния и Министерския съвет. Винаги имах шестици при него, но тези правомощия не можах да ги науча — много абстрактни и безсмислени ми се струваха. Понеже не виждаше, някои ученици четяха от учебника, когато ги изпитваше (разбира се, ако можеха да четат толкова бързо, а при нас това бе рядкост). И сега, като ме видяха в беда, съучениците ми протегнаха учебника, отворен на съответната страница. Четях гладко и при желание бих могла да заблудя учителя. Но съвестта ми заговори с огромна сила. Постоях един миг в нерешителност и накрая си признах, че не знам правомощията. Получих по-ниска оценка и задачата да препиша въпросните текстове 3 пъти, но не се отчаях особено — съвестта ми остана чиста, а другото все щеше да се нареди. Не искам да кажа, че съм била особено честна. Ако трябваше да направя номер на виждащ учител, не бих се замислила и за секунда, например, номерата с класните. За тях учителите са си виновни — кой ги кара да не научат брайла? Но не можех да изльжа моя съсьденик и любим учител.

Както вече споменах, страстта към четене ме преследва през целия ми живот. Ако нямах нищо друго за четене, прочитах като роман учебниците по руски, литература, история. В училищната библиотека имаше малко книги, а понякога тя изобщо не работеше. Вземах оттам каквото можех. За щастие живеех близо до София и през ваканциите ми донасяха книги с кола. Особено когато бях по-малка, това бе най-вълнуващото събитие за мен. Всеки петък следобед тревожно се вслушвах в шумовете на улицата. Чаках да чуя клаксона на колата с книгите. Когато пристигнеха, отварях голямата платнена торба, жадно

вдъхвах мириса на книги и чак тогава разгръщах първия том, за да разбера коя книга са ми донесли. След като почина баща ми, давахме под наем още недоправените стаи, за да завършим новата си къща. В началото къщата ни се превърна в нещо като блок — имахме квартиранти в стаите на сутерена и на нашия етаж, а също и чичо ми, който живее на втория етаж, даваше под наем няколко стаи. Непрекъснато се чуваше многогласен говор и тропот на крака. Ние с майка ми живеехме в кухнята с размери 4 на 3,50 м. Тя ни служеше за всичко — за хол, спалня, кухня и въобще каквото си помислите. Често у нас идваха приятелки на майка ми и оставаха за няколко дни. Въпреки всичко, ако имах книга, четях сред шума и тропота. В училище също имах малка възможност за уединяване. Често четях под звуците на акордеона или гърмящата музика от касетофона. За да разбирам написаното в книгата, изговарях думите на глас. Ако сега трябва да върша подобни подвизи, сигурно ще ми е много трудно. Младият организъм приема по-лесно несгодите, а може би съм и доста разглезена от голямото пространство, с което разполагам в момента. Вечер слагах книгата под одеялата и четях до късно, без нощната възпитателка да подозира това. Понякога дори заспивах с тежкия том на корема си.

В 9 клас машината, на която пишех вместо химикалка, се развали. Майка ми не се заинтересува да я поправи или да купи друга. В училище даваха държавни машини, но ме беше срам да поискам. Гордостта ми пречеше и се наложи да уча почти цялата гимназия без да пиша. Просто влизах в клас и помнех уроците и задачите. Само няколко дни преди класно или контролно вземах машина от някой друг клас, за да се поупражнявам малко. Сега искрено се учудвам как не съм изостанала катастрофално с материала. В края на 11 клас имах петици по математика, но затова не беше виновна само липсващата машина. Имаше други, много по-важни обстоятелства.

През ваканциите животът ми изгуби онази сигурност и приказност от детските години. С времето всяка мъка, колкото и да е голяма, избледнява, особено ако си на 9 години, но никога вече не изпитвах радостта и безгрижието от времето, когато бях с татко. Основно за мен се грижеха майка ми и баба ми. Майка ми правеше каквото можеше, за да ми осигури нормални условия за живот. Давахме стаи под наем и с това се издържахме. Тя работеше на

половин щат и заплатата ѝ бе твърде малка. Идваше в училището, вземаше ме в събота и неделя, водеше ме на театър и кино. Често извеждаше всичките ми съученички, водеше ни в ЦУМ и да хапнем в някоя закусвалня. Стоките в ЦУМ бяха най-различни и всички можеше да се пипнат. За нас това беше голям празник. И сега те си спомнят с благодарност за нея. През лятото ходехме на море или, ако нямаше възможност, на плаж в Банкя. За съжаление по-късно с нея стана нещо. Понеже не беше особено работлива, мислех, че просто я мързи. После разбрах, че има душевно заболяване. Но това стана след много години. По времето, за което пиша, мислех, че не ѝ се занимава с мен, че ме е изоставила. Често ми казваше, че ѝ пречи и ако не съм била аз, животът ѝ щеше да е много по-добър. Изостави задълженията си и външния си вид.

В 10 клас аз, Албена и Поля отидохме в Драгалевци при народния лекар бай Марин, за да ни прегледа. Той гледаше в очите и поставяше диагноза. Назначи ни лекарства и билки и ни каза да дойдем след един месец на контролен преглед. Сега като си помисля колко лекарства и билки съм изгълтала, и това не бяха съвсем безобидни лекарства, разбирам, че само младостта, невежеството и голямото желание да прогледна са ме накарали да направя това, без да му мисля много. Ако сега ми предложат този списък, само ще се намръщя и ще кажа, че по-добре да съм си сляпа, но здрава, отколкото да правя такива експерименти. Какво беше учудването ми, когато след месец отидох на преглед. Той ми направи масаж на главата, каза ми да пия същите лекарства и билки, а на връщане пред очите ми просветна. Като малка виждах светлина, с времето тя изчезна. Усещах само топлината на слънцето. Сега изведнъж не само ми просветна, но виждах силуетите на предметите. Като се съредоточа, можех да минавам по средата на вратите, без да ги докосвам. Дори неочеквано ми се мяркаха по-светли и тъмни цветове. Новината бързо обходи цялото училище. Всички се чудеха и се радваха. С утроен ентузиазъм продължих да изпълнявам предписанията на бай Марин. Редовно варях билките си, в спалнята имах цяло съоръжение — нагревателче, чайник, цедка, шише за билките. Моята съученичка Поля също имаше подобрене.

Като видя резултата, бай Марин каза да идваме на масаж поне 3 пъти в седмицата. Майката на Поля, която беше от пловдивско село,

идваше веднъж в седмицата, и моята баба идваше от Баня да ни води. Подобрението се увеличаваше, започнах да мечтая за времето, когато ще виждам достатъчно, за да ходя сама, разбира се, ще помагам и на другите. Никога по-рано, а може би и след това, не съм се събуждала с радостната мисъл, че животът има смисъл, че днешният ден ще бъде по-добър от миналия, а утрешният — о, той ще е прекрасен. Може би освен радостните перспективи, затова са допринасяли и лекарствата — три пъти на ден пиех цитрамон, който съдържа кофеин, и много витамини. Както и да е, усещането беше незабравимо.

Понякога се чувствах уморена, защото по цял ден нещо мърдаше пред очите ми. Когато седнех на масата в спалнята да си чета урока, стената ми пречеше и ми отвличаше вниманието. Може би ако човек вижда, предметите са по-ясни и не му създават главоболие. Пък и моят мозък, в който нямаше зрителни образи, сега си правеше труда да създава нещо подобно. Когато ми омръзнеше все нещо да ме беспокой, облекчено затварях очи. Имаше една свободна класна стая, където понякога ходехме да си учим уроците. Понеже повечето ми съученици не можеха да четат гладко на брайл, искаха да им чета уроците за голямо неудоволствие на възпитателя ни. Веднъж, както обикновено застанах на катедрата и започнах да чета. Но на чина пред мен седеше мой съученик албинос. Главата му светеше пред очите ми и безмилостно ми пречеше. Мъчех се да не ѝ обръщам внимание, но накрая не издържах и попитах дали това, дето ми свети, е главата му. Избухна смях, но това за пореден път доказа, че ми е просветнало.

Тогава преживях първото си огромно разочарование. Мислех, че като имам подобрене, майка ми ще направи всичко възможно то да се увеличи. Но тя не искаше да ме води на масажи в Драгалевци — просто ѝ беше много трудно. Всъщност тогава у нея е започнала да се проявява душевна болест, но аз дълги години не подозирах това. Мислех, че просто я мързи. Бавно, но необратимо тя преставаше да се грижи за мен и това ми създаде много трудности и травми. Въпреки че ходех на масажи и изпълнявах редовно всичко, просветлението ми започна да намалява. Ходехме на масаж по време на целия 11 клас. Това ни отнемаше почти цял ден — тръгвахме след часовете и се прибрахме след 9 ч, когато вече заключваха училището. Баба ми беше истинска героиня — след като ни завеждаше, се прибираше в Баня в дълбоката нощ. Ясно е, че не можехме да се подгответяме както трябва

за училище. Веднъж, притиснати от обстоятелствата, занесохме учебника си по руски език в Драгалевци. Там винаги се събираха много хора, които чакаха за преглед или масаж. Всички непрекъснато се чудеха на странното брайлово писмо. Бяхме млади и се притеснявахме много, че не сме като другите. Повече не се опитахме да учим, когато сме на масаж. И за съжаление успехът ни отслабна. Отказахме се от масажите малко преди края на учебната година в 11 клас. Опитахме се да наваксаме пропуснатото, но беше късно — трудно можехме да поправим оценките си за срока.

Бях доста непослушна, може би защото се чувствах изоставена от майка си и се страхувах от живота, който ми предстоеше. Някои учители кой знае защо искаха да ми поставят по-ниски оценки или да отида на матура. Учителят по история и логика непрекъснато се заяждаше с мен и колкото и да учех, ми пишеше четворки, за да ме остави на матура. По логика писа петици на мен и Албена, която беше пълна отличничка. Понеже тя щеше да завърши със златен медал, учителите обърнаха внимание на единствената ѝ петица. Оплакахме се, че др. Драгиев нарочно иска да имаме по-ниски оценки. Създаде се комисия, изпитаха ни и получихме отличен. Оплаках се и за историята, направиха му забележка и накрая ми остави петица. Може би трябваше да остана на матура, така вероятно щях да получа отличен и да повиша бала си за кандидатстване, но тогава гледах само да се отърва от матурата и нищо друго не ме интересуваше. Неприятното бе, че въпреки ходенето в Драгалевци, се стараех да уча по история и знаех добре предмета, но ако учител реши да ти пише по-малко, нищо няма да го спре. И наум не ми идваше да искам комисия. За съжаление и учителката по литература определено не искаше да ми пише шестица. Каза, че ако ми пише 6 за срока, за годината ще ми остави 5 и се отказах да се боря. Явно си имаше лимит за шестиците. И сега, от позицията на побеляващата си коса, не разбирам защо постъпил така. За другите предмети както и да е, но по литература винаги бях първа. От малка знаех, че това е съдбата ми. Отгоре на всичко учителката каза, че ще се радва, ако ме види в университета. Стана ми обидно, сякаш искаше да каже: „въпреки осакатения от мене бал, дано те приемат“. Възможно е и аз да съм предизвикала някои учители с поведението си — не знам, минали са много години, пък и не мога да погледна нещата отстрани. Все едно, някои въпроси просто ще си останат без отговор.

Интересното е, че тогава не преживявах особено. Имах си други проблеми, много по-тежки и потискащи. Майка ми ужасно занемари къщата ни. Последните наематели прекараха у нас половин година без да платят и ни оставиха големи разходи за ток. Изключиха ни тока, тя стоеше на студено и се хранеше с пенсията от баща ми и малката си заплата). В 10 клас, като се прибрах за пролетната ваканция, нямаше къде да живея — въкъщи няма ток, студено, мръсно. Баба ме прибра в сутерена — там нямаше легло за мен, спях на един дюшек на земята. Вечно се карахме кой да спи на дюшека, никой не искаше да го отстъпи на другия. Аз победих, не можех да оставя баба си на земята. Наистина, тесничко, но поне беше топло. След това с големи мъки и проблеми успях да си взема пенсията и баба ми да я използва, за да ми купува необходимите неща и да ме издържа. През лятото в десети клас се настаних в детската стая, която давахме под наем, взех ключа и казах, че тя ще е моя. Подредих си я и заживях там. Майка ми протестираше, искаше стаята да бъде за квартиранти. Баба и всички въкъщи бяха на моя страна и тя най-накрая се примери. Това ми се отрази много зле. Нервите ми изневеряваха, не знаех как ще живея и какво ще правя нататък.

Когато ни връчваха дипломите, след като прочетоха, че имаме пълна отличничка със златен медал Албена, започнаха да говорят за следващата, завършила с 5,70. Мислех си коя ли е тази щастливка (отличничките бяха само момичета) и искрено се учудих, когато бе изречено моето име. Значи, криво-ляво съм скърпила отличен успех. За съжаление оценките ми, които влизаха в бала, необходим за кандидатстване в университета, бяха жестоко осакатени. Но тогава мислех, че няма да уча повече. Всичко ми изглеждаше много безнадеждно — нямах пари, не знаех какво ще правя и не ми беше до кандидатстване. Като разбраха, че няма да кандидатствам никъде, учителите бяха разочаровани.

Често се замисляхме какво ще работим, когато завършим. Ако не следваме, имахме само три възможности — в предприятие „Успех“, ако имаме музикални способности — в хора на слепите, и в печатницата, където се пишат учебници и списания, но, както се оказа по-късно, това се отнасяше само за тези, които имат софийско жителство или живеят в околните села. Казвам „само три възможности“, но сега обикновеният сляп няма и толкова. Трябва да

стане чудо, за да работи някъде, и то за известно време. Още докато учехме, класната ни ръководителка др. Щерева ни заведе да разгледаме печатницата и да видим има ли свободни работни места. Аз и Поля мислеме да работим там. Имаше две места, решихме да наемем квартира в София, защото Банкя ни се стори много далече, и да живеем заедно. После се оказа, че Поля не може да работи в печатницата, защото няма софийско жителство и останах сама на фронта на просветата.

ГЛАВА 4

ПОЕЗИЯТА — МОЕТО НЕПРИКОСНОВЕНО ВЛАДЕНИЕ

Започнах да пиша стихове, още преди да осъзная какво значи това. Бях в подготвителен клас, съчиних едно стихотворение, което започваше така:

*Татко ми купи шарено конче,
на мене конче, на батко — панталонче.*

Тогава не можех да пиша, баба ми купи обикновено тефтерче и записа стихчето. После съчиних и други и тя ги пишеше. Като се научих да пиша, започнах да ги записвам в тетрадки. Отначало съчинявах за Снежко Белодрешко, за родината, за партизаните, защото по онова време те бяха народните герои, за партията майка мила и на темите, на които пишеше всяко социалистическо дете. С особено желание пишех за патрона на училището ни — Николай Островски. Участвах в конкурси, посветени на него, и бях истински горда, когато ме награждаваха. За 12 конгрес на партията през 1976 г. написах стихотворение, а моята съученичка Даниела написа мелодия и ние, трите момичета, изпяхме песента на концерта по случай конгреса.

Още преди да тръгна на училище, имах щастието да се запозная с големия детски поет Асен Босев, чиито произведения десетилетия радваха децата. Баща ми, който беше заварчик, правеше огради на терасите на вилата му. Тогава ме заведоха у тях на гости. Запознах се с него и жена му Росица босева. Понеже ми бяха чели нещо от него, когато ме взе на ръце, не само му пипнах лицето, но съсредоточено започнах да го тупам по главата. Татко ми се скара: „Недей така, децата мечтаят да видят Асен Босев, а ти го тупаш по главата“. Едва след години казах на Асен Босев, че съм се чудела как от тази глава излизат

стихове и дали не тропа по-различно от другите глави. Всяка година се срещахме с него в центъра на банкя. Особено съм запомнила, че това ставаше на 24 май, защото всички излизаха навън за празника. Понеже съм родена на 25 май, приемах тези срещи като подарък за рождения си ден. Когато написах първите стихчета, му ги рецитирах. Той ме прегръщаше, радваше ми се от сърце и ми казваше какво в тях не е наред. След години жена му публикува мое стихотворение в сп. „Жената днес“, което беше единственото женско списание. След като издадох стихосбирката си, отидохме със съпруга ми у тях и с радост им я подарих. Винаги ме поразяваше тяхната доброта и благородство.

Но тук искам да напиша за нещо друго, което усетих доста покъсно. Когато бях в осми клас, отразяването на исторически събития и възхищението пред народните герои отстъпи място на личните чувства. Бях чела стиховете на Яворов, Дебелянов, Вапцаров и Смирненски, който и досега си остава един от любимите ми поети. Познавах и „Евгений Онегин“ на Пушкин. В късните нощи, когато всички заспиваха, образите в главата ми не ме оставяха на мира, караха ме да ги пресъздам. Тогава разбрах с ужудване и възторг, че аз, малкото невзрачно сляпо момиче, страдащо от доста комплекси, често неоценено и отхвърляно в живота, съм единствена господарка в това вълшебно царство на думите и мога да направя с тях каквото поискам. Разбрах, че ми е достъпен най-здравият и устойчив материал, който нито годините, нито атмосферните условия могат да разрушат. Ако имам вдъхновение, съвсем спокойно мога да направя нещо неповторимо. Осъзнаването на това ми даде известно самочувствие, което тогава съвсем не ми беше излишно.

Пишех най-вече за любовта, защото тя вълнува най-много момичетата на моята възраст. След като завърших училище и започнах работа, занесох стихове в редакцията на в. „Банкя“. Публикуваха няколко от тях и ме запознаха с ръководителя на Литературния кабинет „Иван Вазов“, организиран към читалището в града. Няколко години членувах в този кабинет. Там намерих много приятели — стари и млади. Повечето членове на кабинета идваха у нас на гости, дори нарекоха нашата къща Щаб на кабинета. Този кабинет оказа голямо влияние върху мен. Там говорехме за литература, споделяхме написаното, учехме се един от друг, с една дума, израствахме заедно. Дори само това, че говорехме за поезия, беше заразително. Всеки

пишеше нещо ново за следващата ни среща. За съжаление след около 5 години кабинетът се разпадна заради вражди в ръководството на читалището и общината. Останаха само добрите спомени.

Освен Асен Босев, за когото вече писах, има и други поети, които са ми помогнали да израсна и да се усъвършенствам. Тук ще спомена ръководителя на литературния кабинет „Иван Вазов“ Иван Коларов. От него научих да приемам спокойно и сериозно съветите на другите по отношение на писането. По принцип съм много ревнив към стиховете си. Може би с всеки автор е така. Когато ми дават съвети, дори да са добри, как да променя стихотворението си, изпитвам истинска болка. Той ми помогна да разглеждам предложените промени със здрав разум — да приемам добрите и да отхвърлям лошите. Помогна ми и Христо Ганов, който дълги години е бил референт на Любомир Левчев в Съюза на българските писатели. Не знам какво точно значи референт, но е бил втори след него. Той също четеше внимателно стиховете ми и ми даваше ценни съвети. Познавам и Дамян Дамянов и жена му Надежда Захариева. Те ми подариха стихосбирките си. Дамян Дамянов ме представи във в. „Труд“ и искаше да ми помогне да издам книга. По-късно, когато книгата ми бе издадена, му я изпратих, а заедно с нея и дълго писмо, което написах на компютъра си. Той харесал стиховете ми, но се учудил как може да вярвам в Бога толкова силно. Жена му ми беше казала, че той е атеист, защото мисли, че ако Бог съществува, нямаше да бъде в такова тежко положение (беше почти неподвижен и говорът му се разбираше трудно). Писах му да оцени нещата, които Бог му е дал — за много от тях другите мечтаят. Има добра, всеотдайна и много талантлива жена, три деца, добро материално положение, и, не на последно място, огромна слава. В редакцията на сп. „Зари“ главен редактор беше известният поет и писател Георги Братанов. Така че познанства с поети не са ми липсвали.

Без вдъхновение не може. Вдъхновението е неотделима част от писането. Сега, когато познавам доста добре законите на стихосложението, знам как се изграждат интересни образи, мога да подбера несрещани метафори, разбирам отлично, че ако сложа всичко това в едно стихотворение, написано без вдъхновение, то няма да докосне душите. Не питайте защо е така, не знам, но съм сигурна, че е така. Наистина вдъхновението е като полъх, ако не му обърна

внимание и не запиша това, което ми нашепва, то може да изчезне безвъзвратно и всички чудесни мисли да не се върнат никога. Но има идеи, образи, които ме преследват, докато не ги сложа в стихотворение. Чак тогава се отървавам от тях. Някои неща съм написала на един дъх и са се получили чудесно, а други, над които съм работила много време, не са станали добри. Това не може да се обясни и срещу него не може да се направи нищо. Просто трябва да пиша и да не оставям вдъхновението да си отива.

Когато не съм писала дълго време, умът се отучва да мисли в поетични образи. Добре е да се пише, но без вдъхновение едва ли ще излезе нещо вълнуващо. Иван Коларов казваше, че всеки работещ писател или поет два часа на ден трябва да се държи за главата и да мисли какво да напише. Поне аз не бих могла да изпълня съвета му чак толкова педантично, че да прекарвам по два часа, хванала се за главата си, но приемам, че това е образно казано — не трябва да се отучваме да мислим поетично. Както и да се мъчим, съм сигурна, че читателите винаги ще познаят истинските ни чувства по време на писане. Това е поразително. Произведението, написано с много чувство, предава движенията на душата на автора през вековете и предизвиква радост или сълзи независимо колко време е минало. Но същото се отнася и за безразличието — то спокойно ни гледа от листа или екрана, зад каквito и образи и изразни средства да е скрито. Вдъхновението не може да се имитира, винаги личи много ясно дали го е имало. Дълго мислих за творческия процес, кое е това, което придава на думите такова неповторимо въздействие. Следното стихотворение, написано в младостта ми, въплъщава моята представа за тайнственото творене.

СРЕДНОЩНО

*Когато делник тъжен отмине
и сме сами с тишината нощна,
идва при мене мисъл-царкия
с рояк от думи — свита верни помощници.*

Думи суетни бавно подреждам,

*царска одежда от тях и правя.
Преобразена, тя ме поглежда —
смешна и мъдра, и величава.*

*Благословия шепна след нея —
на път незнаен аз я обричам.
Все едно колко тя ще живее,
само на себе си да прилича.*

*Рицарят разум с трепет я чака,
но щом ръце към нея повдигне,
литва тя, между другото никак
и все не може той да я стигне...*

*Много ли, малко ли време ще мине,
нак сме сами с тишината нощна.
Мъчи ме друга мисъл-царкиня
и същите думи — свита верни помощници.*

*Най-хубавата песен подреждам...
Благодаря ти, рицарю разум.
С бащинска нежност ти я поглеждаш:
— Най-хубавата? Не, не е тази!*

Сега като християнка, знам, че Бог дава вдъхновението. Когато повярвах в Бога, исках да унищожа всичко, написано дотогава. След дълго мълчание бях написала няколко стихотворения, но те не бяха толкова добри, колкото предишните. Реших, че щом не мога да прославя Бога със стихове, по-добре да унищожа написаните преди да Го познавам. Тогава в ума ми се завъртяха десетина идеи, те ме объркаха и замаяха. Радостно мислех за всяка от тях. След това мисълта ми се избистри, сякаш тези идеи легнаха на дъното на съзнанието ми и над всичко това ме прониза настойчиво внушение: „Аз сътворих небето и земята, давам живот на всичко, Мои са необятните светове. Няма ли да ти дам по-хубави думи, за да Ме прославиш?“

След няколко месеца написах стиховете, посветени на Бога и вярата, включени в стихосбирката ми „Небесен хляб“. Нито една идея, която Бог ми показва през онзи паметен ден, не изчезна. Той ми ги припомни всичките и ми даде вдъхновение да ги изпълня. Това може да звучи странно и неестествено на онези, които не вярват в Бога, но аз го пиша с ясно съзнание и голямо желание да го споделя, точно защото за мен това е чудо. Всъщност всеки човек, дори и атеист, ако разгледа живота си с предположението, че има Бог и той се намесва, ще открие много момента, които не могат да се обяснят по друг начин освен чрез Божията намеса.

ГЛАВА 5

ТРИ ДИНИ ПОД ЕДНА МИШНИЦА

С тези думи Иван Коларов ме представяше на рециталите, които по онова време често се организираха на различни места — във фабриката за копринени изделия в Банка, в почивните станции или на друго място, където се събират поети. Той все казваше, че нося три дини под една мишница като имаше предвид работата, следването и писането на стихове. Наистина тези три дейности бяха най-важните за мен през този период. И въпреки трите дини, ми оставаше време да съм нещастна, да чакам и да се надявам, защото най-важното в живота ми — любовта — беше все още или мъчително несподелена, или невъзможна.

Още щом си получих диплома, отидох да проверя за свободното работно място в печатницата. Всички бяха в отпуск, затова ми казаха да отида на 11 август 1981 г., за да започна работа. На определения ден с много притеснения се явих на работа първа. Колегите ме приеха добре и започнаха да ме обучават. Работата ми беше доста далече от къщи. Опитвах се да се науча да ходя сама, но ми беше трудно. Може би щях да се откажа, но баба ми реши, че ще ме води всеки ден на работа и го изпълни, докато имаше сили.

Работата представляваше писане на машина, подобна на моята пишеща машина, но тук листовете, на които е написан текстът, бяха ламаринени и двойни. Наричаха се клишета и бяха нещо като матрица. Листът хартия влизаше между тях и под натиска на голяма преса се образуваха точките. Бях нещо като машинописка, но машината беше електрическа. Брайловата азбука представлява комбинации от 6 точки. Машината има 7 клавиша — шест за точките и един за интервала. Всяка буква се прави в момента от съответните точки. Особено трудно се пишат учебници по математика, физика, химия, чужди езици, още по-сложно става, ако пищещият не ги знае. За да стане добър един клавиатурист (такава беше длъжността ми), трябваше да минат няколко години. Понеже съм завършила гимназия, знаците по

математика и физика не бяха нещо ново за мен. Още през първите месеци ми дадоха да пиша математика и геометрия. После математиката и руският език станаха основните учебници, които пишех. Въпреки че овладявах бързо тънкостите на професията, изглежда да ме оценяват не е силната ми страна. Тогава на отличилите се даваха званието „Ударник“ и 10 лева към заплатата, а който е бил ударник три тримесечия поред, получаваше званието „Най-добър в професията“ и поставяха снимката му на стената. Аз почти никога не съм била ударничка, въпреки че колежката, която ми диктуваше, беше дори „Най-добър в професията“. Много се ядосвах на несправедливостта, но накрая си казах, че и на мен се пада звание, което никой няма да си направи труда да ми присъди — „Най-лош в професията“. Поне за него никой няма да има претенции. Като се изключват подобни неща, в колектива си живеехме добре. Разбирахме се, споделяхме всичко. Работехме по двойки през целия ден — единият пише, другият диктува. Бяхме като два вола в един впряг и ако имахме конфликти помежду си, това много усложняваше положението. Понякога се налагаше началникът да ни размества, за да има мир.

Битовите условия бяха добри. В сградата беше много топло, което за мен, свикнала на студено вкъщи, където се отоплявах на ток, беше истински рай. Имехме уютен стол, за обяд готвеха две ястия с месо и едно постно. Въпреки че бях капризна, винаги можех да си избера нещо за ядене. Храната беше приказно евтина — ястие с месо струваше 44 ст., а постното — по-малко от 20. Понеже обичах постни ястия, понякога 1 лв. ми стигаше за обяд през цялата седмица. Правеха много вкусен крем „Карамел“ и често си вземах две порции. Всъщност бях доста богата — имах пенсия от баща си и заплатата, която получавах. Тя не беше голяма, но за мен беше предостатъчна. Можех да си позволя всякакви лакомства, а изборът тогава не беше толкова голям. За разлика от сега, нямаше нещо, което не мога да си купя и да опитам.

С повечето хора, прекарали голяма част от живота си в пансион, се случват две неща. Първо, те дълго време не знаят какво да правят в новите условия на живот. По-голямата част от съзнателното си съществуване са прекарали в пансиона, където са станали част от едно цяло. После се озовават в непознат свят — без приятели, без родните привички. Времето на преболедуване е различно — зависи от человека,

от контактите, които е поддържал преди да завърши училище и от куп други неща. Много младежи, като завършват училище, се настаняваха в общежитията към предприятията „Успех“ в различните градове и там животът приличаше на този в училищата. Поне имаха познати хора. Аз се озовах съвсем сама в родния си дом, който дори не бях успяла да обикна. Дълго се адаптирах към новите условия. Дори и сега, след много години, понякога сънувам училището, че ще ме изпитат, а съвсем не знам кой урок имаме за днес, и сънувам това много по-ясно, отколкото събитията от последните дни. Другото общо нещо е желанието за вкусни храни. След като се окажем на свобода, то е особено остро. Когато получех заплатата, винаги купувах нещо хубаво за мен и близките ми. Тогава опитах всички луксозни бонбонieri.

Сигурна съм, че няма нищо случайно. Имах колежка Таня Милева, много по-възрастна от мен. Тя бе завършила осми клас, но имаше разнострани интереси. Четеше руски списания, общуваше с руснаци, които й пращаха по пощата руски брайлови книги. Леля Таня тогава беше на около 60 години, с удоволствие ми донасяше от къщи руски книги и списания. Така успях да усъвършенствам руския език, който старателно бях изучавала в училище, но след това без тези книги навярно щях да забравя. По-късно и аз се абонирах за сп. „Литературные чтенья“. То беше месечно, в него излизаха цели повести и романи. След перестройката оттам прочетох доста интересни книги, в него се запознах с преразказ на евангелието на Лука, а това бе първата ми среща с Божието слово. Леля Таня беше стара есперантистка. Заразена от нея, си купих учебник по есперанто и лека-полека го изучих целия. Като понаучих основните неща, тя ми даде една читанка с малък речник, за да продължа нататък. Ако не я бях срещнала, едва ли щях да имам напредък в изучаването на езиците, защото по онова време книгите на брайл бяха малко, а и не знаех къде да ги търся. Много съм й благодарна.

Когато проблемите въкъщи започнаха да се разрешават, обзаведох си стая, имах пари и не се притеснявах за материални неща, реших, че през следващата година ще кандидатствам в университета. Открай време мечтата ми е била да следвам Българска филология. През май у нас дойдоха двама души от Рехабилитационния център в Пловдив. Те ми предложиха да отида там, за да ме научат да ходя с бастун, а заедно

с това да се подготвя за кандидатстване. Съгласих се, взех си всички отпуск и заминах за Пловдив.

Оттогава Рехцентърът стана за мен нещо като оазис, винаги свързан с добри спомени. Целият персонал се отнасяше много добре с курсистите. Намериха ми брайлов учебник по история и теми по литература, за да се подгответ за изпита. Помогнаха ми да си подгответ документите. Особено добри спомени имам за др. Желев, който преподаваше мобилност. С голямо търпение ме научи да ходя с бастун. Както е с всички хора, и при слепите едни се ориентират по-лесно, а други — по-трудно. За съжаление аз съм от вторите. Маршрутите, които съм научила, са малко и съм ги научила с много труд. Може би затова допринася и обстоятелството, че около мен винаги е имало виждащи хора и не е било въпрос на живот и смърт да отида някъде. Желев ми предаде първите уроци по мобилност и те и досега са много ценни за мен. В центъра имаше симпатични млади хора, с които се разбирахме. Освен работата, имаше и развлечения — ходехме на екскурзии, ресторант, посетихме забележителности. И най-хубавото бе, че приятелката ми Поля, с която искахме да живеем заедно в София, работеше и живееше в Пловдив. Общежитието беше в съседния вход и всеки ден се виждахме. Така, сред приятели и с много приятни емоции, между другото се подгответ за кандидатстване. Вкъщи ми оставаше да търся материали само за политическия изпит.

Кандидатстването ми също беше много проблематично. Първо се установи, че не съм си взела паспорта и ако баба ми не беше отишла да го вземе с такси, щях да остана за дното. Второ, когато пишах темата си по литература, кордата на пишещата ми машина се скъса и не можех да продължа. Наистина изпитът на слепите беше устен, но се наложи да съчинявам нататък, без да имам написан текст. Въпреки многото премеждия, всичко завърши добре и бях приета редовно обучение.

Опитах да ходя на занятия една-две седмици, но понеже ми беше трудно, се прехвърлих задочно. После разбрах, че така е по-добре. Работех, получавах заплата, почти не ходех на очни занятия, а през свободното от работа време и през отпуските конспектирах целите учебници. По време на следването имах много трудности. Вкъщи нямаше кой да ми чете и за всяко нещо трябваше да търся виждащ човек — за четене, попълване на документи, да ми продуктува

конспекта и т.н. Тогава в студиото за звукозапис записваха учебници на студентите и аз съм дала няколко да бъдат записани, но понякога до изпита нямаше достатъчно време. Тогава някой близък или познат прочиташе на глас и записваше на касети целия учебник. Особено благодарна съм на моята роднина леля Оля, която ми е чела най-много и често ме е водила на изпити. И днес си спомняме приключенията по време на тези изпити, които най-често бяха смешни. Например, когато отидох на първия си изпит, а той беше по български фолклор, намерихме някаква аудитория, една преподавателка ме попита за кой изпит съм и аз й отговорих: „По фолклор“. Тя каза да влезем и да си изтегля билет. Понеже беше зима, съблякохме кожусите, настанихме се, леля Оля си сложи очилата и прочете въпроса, който бях изтеглила. Какво беше учудването ми като чух, че въпросът е на руски. Преподавателката говореше с акцент и си казах, че сигурно не знае добре български, затова е написала въпросите на родния си език. Започнах да мисля за българските гатанки и исторически песни, защото това ми се беше паднало. Тогава обърнах внимание, че студентът, който говори в момента, говори на руски. Ужасена попитах: „Извинете, на руски ли трябва да говоря?“. Тя каза: „Да, разбира се, но ако не можете...“ Чак тогава се досетих, че изпитът е по руски фолклор. Като разбрахме, че е станало недоразумение, се извиних и на тръгване казах самонадеяно: „Мога и на руски, но няма да ми се зачете изпитът.“. След това намерихме аудиторията за истинския ми изпит, явих се и всичко беше наред. Объркането дори ми подейства положително, защото при минимия изпит изразходвах основната част от страха и за истинския не остана почти нищо.

Няма смисъл да се оплаквам, щом съм завършила, проблемите винаги са се разрешавали някак. Сега знам, че трябва да благодаря на Бога за това, тогава мислех, че съдбата е благосклонна към мен.

Въпреки всичко следването вървеше добре. Учех се прилично. Имах доста петици, няколко шестици и четворки и една тройка, защото не намерих откъде да уча. Тук се сблъсках с един проблем, който доста ми вгорчи живота. Някои преподаватели много се стряскаха като ме виждаха и се чудеха какво да правят с мен. Един дори не искаше да ме изпитва, може би защото не можем да се погледнем в очите. Наложи се да му кажа, че съм си учила уроците и е негов дълг да провери знанията ми. Като се вземе предвид страхът пред

изпита и обстоятелството, че бях много притеснителна, сигурно ще си представите колко усилия ми струваше това. Беше зачот по изразително четене и нямаше чак толкова голямо значение как ще се представя, но като си помислих, че и друг може да си изпти като мен, се престорих на неразбираща и му изрецитирах всички произведения, които бях подготвила, без много да го питам дали иска да ги чуе. Той остана изненадан и се надявам, че следващият сляп студент, който се е явил на изпит при него, е бил по-щастлив от мен. Това е най-фрапиращият случай — другите преподаватели се отнасяха по-нормално, някои дори с уважение и разбиране. Особено тези, които са имали слепи студенти, ме приемаха съвсем без предубеждения. По принцип не обичам да доказвам на някого, че съм постигнала някакъв успех или нещо подобно. Искам просто да живея живота си спокойно и да правя това, което обичам. Но често ми се налагаше, особено тогава, да доказвам съвършено очевидни неща. Щом съм си направила труда да кандидатствам и съм дошла на изпита, най-нормалното нещо е да ме изпитат. Но какво да се прави, трябваше да действам според обстоятелствата.

Следването ме научи на търпение и постоянство. В училище не отделях много време за четене. Почти всичко запомнях в клас, а после си четях урока само веднъж и ми беше достатъчно. Тук се сблъсках с големи учебници, които никой не ми е преподавал. Те бяха записани на касети или магнитофонни ленти. Основният недостатък на такъв учебник е, че не може да се разгърне на нужната страница, в него не може да се подчертаят важните моменти. Най-приемливото решение беше да прочета учебника, да конспектирам важното, да го записвам на хартия, докато придобие вид, в който мога да прелиствам страниците, за да преговарям материала набързо без да го чета целия. Това ми костваше много време и усилия. На практика работех на две смени. Сутрин ставах в 5 часа и отивах на работа, смяната ми започваше в 6,30. Към 15,30 се прибирах от работа и започваш втората смяна — слушах текста на касетата и записваш важните неща. Записките ми бяха кратки и шифровани. В момента разбирах какво означава всичко, на което съм набледнала, но след време едва ли щеше да ми бъде толкова ясно. Голямо конспектиране падна, но на държавните изпити пожънах плодовете на многогодишния си труд. Изпитите върху целия материал За мен бяха най-лесната част от следването. Записките,

направени по всеки предмет, бяха сложени грижливо в голяма папка „Дело“ (толкова са големи листовете брайлова хартия) и прибрани за всеки случай. Само трябваше да ги прегледам и бях готова. Сигурно никой не се е радвал толкова на държавните изпити и не е живял, свиркайки си през отпуска, определен за тях. Точно на тези изпити бях възнаградена за всичките си беди и проблеми с преподавателите. Имам две шестици и една петица, които се кипрят в диплома ми, сякаш няма и помен от по-ниските оценки. Може би просто ми е провървяло на въпроси и изпитващи, но това ме ободри и развесели.

В училище никога не съм била особено старателна с тетрадките и записването, така че ми дойде до главата да се уча на това много по-късно. Често когато решавах задачи, спестявах половината решения и като ме питаха защо не съм ги написала, казвах, че се подразбират. Наистина като студентка се научих на търпение, за каквото изобщо не съм предполагала, че притежавам. Подобно търпение е нужно при плетенето, то успокоява и укрепва нервите. Но за плетенето по-късно.

Третата диня, поезията, ми донесе най-много радост. Членувах в Литературен кабинет „Иван Вазов“. Освен че се събирахме веднъж на две седмици, за да прочетем и обсъдим творенията на някого, с много от членовете се срещахме през другите дни. Всяка събота или неделя у нас имаше гости. Баба ми правеше кексове и баници и прекрасен сироп от бъз. Прекарвахме дълги часове на сладка приказка, разменяхме си идеи и писания. Имаше един добър режисьор на дублажи Иван Атанасов и Йоана Пеева, библиотекарка в учителския институт. Те често идваха при мен и когато имах нужда, ми четяха. Редовно се организираха рецитали, където четяхме стихове и разкази. Само аз рецитирах наизуст, понеже се притеснявах да чета на брайл, за да не ми се чудят хората. Сред пишещите се чувствах на мястото си — имах приятели, бях уважавана. По-късно и завистта не забрави да подаде глава, но не ѝ обръщах особено внимание — хубавото беше несравнено повече. Баба ми неотльчно беше с мен, водеше ме по рецитали. Всички в кабинета я обичаха, с някои се познавахме от по-рано, други дойдоха от София. Тя знаеше репертоара на всеки. Шеговито я наричаха критик на кабинета. Мои стихове излязоха в няколко издания на централния печат — в. „Пулс“, „Труд“, „Учителско дело“, сп. „Жената днес“, „Пламък“, „Читалище“ и по-малки местни

издания (в. „Банкя“). За илюстрация тук ще напиша едно от стихотворенията, които особено ми харесват.

НА МАЛКИЯ ПРИНЦ

*Нарисувай ми роза, обвита във мрежа от нежност,
подчертавай бодлите — По-вярно да пазят покоя ѝ.
По листата, които те чакат с безкрайна надежда
ще позная сред хиляди рози, че тази е твоята.*

*Нарисувай сърце, безпределно сърце на приятел,
дом за обич и болка, и вярност прекършена.
Щом доброто докосване в миг излекува мечтата ми,
ще позная сред хиляди други, че него съм търсила.*

*Нарисувай и кладенче малко, родено в пустиня,
от молитвена ласка и клетвена обич създадено.
Победили смъртта, светли хора до него ще стигнат
и от тяхната жажда ще стане вълшебна водата
му.*

*И смеха си ми дай, да нахълта във моето празно,
тъжно-весела истина, детска вяра във мен да
събуди.*

*Като най-ценен дар всеки сребърен звук ще запазя,
няма в стих да го сложа — от думи стопява се
чудото.*

Режисьорът Николай Йотов, тогава започващ кариерата си, прочел стиховете ми и поискав да се свърже с мен. Направи документален филм, който по-късно стана първа част от филма „Трите дъщери на София“. У нас дойдоха 4 млади момчета. Много се притесних, но после свикнах с тях и дори често се карахме с Ники. Той все търсеше в слепотата нещо особено. Мислеше, че мога всичко — да

предсказвам бъдещето, да отговарям на вечните въпроси и кой знае още какво. Опитвах се да го убедя, че съм също като него и никакви потайни неща не са ми известни, но той настояваше на своето и ме ядосваше с въпросите си. Понякога се карахме и сърдехме, но накрая нещата се оправяха и филмът видя бял свят. След много години, като повярвах в Бога, го потърсих, за да му разкажа за вярата си. Тогава направи останалите две части от филма „Трите дъщери на София“, в които участвахме аз и съпругът ми. Годините не го бяха променили много — пак искаше да чуе от мен нещо пророческо. Този път му казах някои неща, но не от себе си, защото наистина не знам нищо необикновено, а от Свещеното Писание. Когато се разделяхме след приключване на филма, ме обзе голяма, опустошителна мъка. Разбрах, че от живота ми изчезва нещо младо, хубаво и тъжно. Okаза се, че това бе последната ни среща. Ники напусна този свят твърде рано.

През есента на 1986 г. баба ми се разболя сериозно. Лявото око я болеше много. Отидохме на лекар, той предписа капки, вземаше болкоуспокояващи, но нищо не помагаше. Беше глаукома с много високо очно налягане, което не спадаше по никакъв начин. Наложи се да й направят операция. Дотогава тя неуморно ме водеше на работа и навсякъде, където поисках. Трябваше да търся човек, който да я замести. Помолих майка ми да помогне, тя отначало се съгласи, но после отказа. Изглежда се уплаши, че няма да се справи. Бе диспансеризирана с леко психично заболяване, но ние упорито не разбирахме, че е болна и мислехме, че просто не ѝ се занимава. Проблемът с ходенето на работа бе сериозен. Тук отново сякаш се появи герой от приказка. Братът на баба ми, дядо Стоян, който тогава беше на 74 години, се съгласи да ме води. Половин година идваше сутрин да ме взема от нас в 5,40, когато бях първа смяна, а когато бях втора, се прибираще вкъщи след 22,00 ч. После ми намери жена, на която плащах, за да ме води на работа. Винаги ще съм благодарна на дядо Стоян за доброто, безкористно отношение и помощта в трудния момент.

Всички тези събития се случваха на фона на едно непрестанно беспокойство. Каквото и да правех, когато се ровех в дебрите на професията, когато търсех път в науката, когато претворявах в думи болката и радостта, в мислите ми винаги бе четвъртата, съдбоносната диня — най-голямата, най-сладката, но и най-трудната. Сигурно няма

нужда да споменавам името ѝ. Всички мечтаят за нея, идеализират я или се разочароват, но продължават да я търсят. Чаках истинската любов, която да преобърне всичко, да премахне преградите и грижите. Разбира се, това е само в мечтите, но досега никой не е повярвал и не е престанал да я търси. В любовта бях категорично нещастна. Или любимият изобщо не знаеше за нея, или се влюбах в неподходящ човек и страдах с цялото си сърце. Тъй като бях сираче от втори клас, исках да имам семейство и нищо по-малко от това. Когато завърших университета, ми омръзна да страдам от нещастна любов и вече бях склонна да прекарам спокойно дните си с книгите, които четях на баба ми и някой филм по телевизора.

Опитах се да си намеря работа по специалността, но и това не стана. Тогава дискриминацията също бе голяма, с тази разлика, че за нас все пак имаше някаква работа в предприятията и не ни даваха много да си подаваме носа от тях. Исках да намеря работа в Банкя, но ми казаха, че имаме Съюз на слепите, който трябва да се грижи за нас, а те не могат да ми помогнат. Примирих се с мисълта, че ще си остана клавиатурист и няма да мога да приложа образоването си на практика. Свих се в черупката си и зачаках по-добри времена. В отчаянието си съчиних едно стихотворение, което не съм публикувала, защото не го смяtam за сериозно, но сега ще го напиша, за да разберете какво беше състоянието ми.

МИНОРНО

„Всичко е заглъбнало във кал —
улиците, къщите, душите.“

Йордан
Йовков

Улиците, къщите, душите ни,
всичко е заглъбнало във кал.
Да излезем често сме опитвали,
но едва ли някой е успял.

*За човеци, личности на изпита
отлив ни посреща след провал.
Бавно ни обсебва скръбна истина:
всичко е заглъбнало във кал.*

*После във черупката се свиваме,
чакащи житейския финал
и си казваме преди заспиване:
„всичко е заглъбнало във кал.“*

*Но ни стряска делнично събитие —
изпит като нас не издържал,
някой прави своето открытие:
„всичко е заглъбнало във кал.“*

ГЛАВА 6

СТРАДАНИЕ И ВЪЗТОРГ

Не знам как е с другите, но когато помисля за живота си като цяло, той ми прилича на лъкатушеща пътека — на места се издига стръмно нагоре, после често се спуска доста ниско, е, има и равни места, но те не са много или поне не ги възприемам като голямата му част. Може би това се дължи до голяма степен и на характера ми, не само на обстоятелствата. Може би съм по-емоционална, отколкото трябва, затова след полетите следват падания. Въпреки че ако човек гледа живота ми отстрани, ще мисли, че нищо особено не се случва. В някои случаи и обстоятелствата допринасят за това, но все ми се струва, че зависи повече от характера.

И така, след трудното стръмно следване, интензивното писане на стихове и навлизането в професията, изведнъж се озовах на равно място, дори под морското равнище. Дините под мишницата ми се търкулаха една след друга и ми стана леко и необичайно, както човек се чувства след като дълго време е носил някаква тежест и се освободи от нея. Чувствах се лека, безтегловна, но празна — не знаех с какво да се захвана, за да запълня свободното време, което така широко се разтвори пред мен. Следването завърши, вдъхновението взе да ме напуска, написвах по нещо, но не беше същото. Опитах се да си намеря работа в Банкя, но безуспешно. Тогава се примирих и реших, че ще прекарам живота си на печатарската машина. Сигурно така и щеше да стане, но за съжаление ме заболяха ръцете и трябваше да започна лечение. След 8-годишен стаж като клавиатурист получих професионално заболяване на ръцете — миотендинит. Докато следвах, всъщност работех на две смени — пишах и на работа, и вкъщи конспектирах целия учебен материал. По това време стана аварията в Чернобил. Може би и тя даде своя принос и слабите ми и без това ръце отказаха да работят. Започнах да се лекувам, болките попреминаха, но щом седнех да пиша на машината, се връщаха с нова сила. Останах си

вкъщи и почти изпаднах в депресия — пиех чай от маточина, четях книги и с тъга мислех за трите дини, изтърколили се от живота ми.

Тогава срещнах бъдещия си съпруг. С него ме запозна моя колежка. Той се казва Венци, роден е в с. Голямо Малово, Драгоманско, учили е в Икономическия техникум във Вършец, защото е болен от диабет от дете. Работил е като счетоводител 3 години, а после ослепял при обработка с лазер, която трябвало да заздрави очите му. Останало му е зрение 2-3%. По-късно той започна работа при нас — в книговезницата. Тъй като поради заболяването бях трудоустроена, работехме рамо до рамо. Бяхме заедно през целия ден, ходехме в столовата на обяд, в магазините наоколо. Влюбих се в него почти веднага, от пръв поглед или, с други думи, от първа среща. Още в началото той ми каза, че не иска да има семейство, не може да поеме отговорността за друг човек, защото е болен. Така че бяхме приятели почти цяла година и освен заради изтърколилите се дини, страдах и от несподелена любов. Това, че бяхме заедно всеки ден, я правеше още по-мъчителна и все пак надеждата умира последна — оставаше малка светлинка в тунела, може би нещо ще се промени.

Така тъжно-весело и тревожно прекарах почти цяла година. След това на 15 март 1989 г. Венци ми предложи да се оженим. Разбира се, веднага се съгласих. Страданието отново премина във възторг. Винаги съм мечтала за семейство, защото смътно си спомням атмосферата в моето — бях само на 8 години, когато баща ми почина. Дори се питах как трябва да се държа, ако имам семейство. Нямах модел за сравнение, дори не бях общувала близко с роднини, за да ги наблюдавам в семейна обстановка. Приятелките на майка ми все бяха разведени, така че започвах абсолютно на чисто. Но размислите и съмненията ми свършиха дотук. По-късно никога не съм се питала как да се държа. Сигурно атмосферата в семействата е различна. Тя се определя от членовете на всяко семейство.

Началото на семействия ми живот бе като хубава приказка, за каквато никога не съм мечтала. Венци беше много настоящителен и по някакво чудо успя да си извоюва апартамент в София. Дадоха му го малко след като започна работа. Апартаментът беше малък, но на много удобно място в „Люлин“. До работното ни място се пътуваше с трамвай само три спирки. Чувствах се точно като Пепеляшка в двореца. Бяхме сами, щастливи и влюбени, имахме добри доходи,

парно и топла вода, удобен транспорт и животът беше пред нас. Обстановката в къщата ми в Баня беше сравнително бедна. Обзаведох си една стая и имах всичко необходимо, за да живея, но новият апартамент бе обзаведен с всички удобства и с напълно нови мебели. Мислех си колко ли е щастлив човек сред истински хол с фойе и секции, в истинска спалня, е, наистина доста малка, но с голямо място. По-късно разбрах, че за щастието е важно само вътрешното състояние на човека, разбира се, ако предметите не означават твърде много за него. За себе си мога да кажа, че мебелите не ме направиха по-щастлива, само се увеличи времето за бърсане на прах — всички тези шкафченца и витринки изискват грижи. Истинското щастие идваше от мисълта, че вече не съм сама, че този, без когото мислех, че няма да мога да живея, е до мен, че е такъв, какъвто си го представях преди, а дори и много по-добър и най-вече, че се разбираме напълно. Първите месеци минаваха в опознаване, сливане на характерите в едно цяло. Този процес винаги е труден, защото умира по една част от всекиго, за да се създаде единно цяло. Но тогава любовта е най-голяма и наистина преодолява всички прегради. Според мен това, че бяхме сами през първите години на брака ни, много ни сплоти и бе много полезно. То ни дава сили и досега, защото тогава станахме едно цяло и започнахме да се разбираме от половин дума. Често мислехме за едно и също по един и същи начин и по едно и също време. Въпреки че нито аз, нито Венци сме хора, които се влияем дотолкова от някого, че да му подражаваме. И това е прекрасното — два различни характера в единодушие.

Венци свиреше и на китара. В училището е ръководил състав, а после и в Драгоман е ръководил група за кратко време. Вечер често вземаше китарата и си припомняхме песните от ученическите години. Спомняхме си старите песни, учехме и нови. Чувствахме единението още по-силно, защото и двамата сме отраснали с музика, а тя във всички времена е била неотделима част от любовта. Може би в подобен момент Гьотевият Фауст е възкликал: „О, миг поспри, ти толкова си хубав!“.

Според мен една съпруга се чувства истински свободна и на мястото си, когато знае къде е всяко парцалче и съдче в дома ѝ, нареди ги по свой вкус, грижи се за тях и ги поддържа. Домът, препълнен с всичко необходимо, стана мой. В готвенето не бях особено добра —

вкъщи малко бях се учила, знаех само няколко ястия. Тук се усъвършенствах донякъде. Имам необикновената щастлива възможност да се радвам на двама мъже готвачи в семейството си. Известно е, че ако мъж е добър готвач, надминава всички жени. Първо, в родния ми дом, дядо ми готвеше много вкусно. Сега Венци дори го надминава. Когато готвя някакво ястие, спазвам рецептата или поне начина, по който го правя винаги. Може и да добавя нещо, но то е малко и незначително. Венци има особен усет към храните и тяхното съчетаване. Готви с истинско вдъхновение и едно и също ястие често има различен вкус и все пак винаги е хубаво. Той вдигна летвата много високо и се притеснявам като на изпит, когато готвя. Като цяло в това положение доброто е повече — Венци не отстъпва тенджерите на никого или ме допуска до тях само в краен случай.

Също като мен Венци няма баща, той е починал рано. Има само майка, която живее на село. За пръв път отивах в селска къща, пипнах как растат много плодове и зеленчуци — домати, чушки, тиквички, спанак — и преди бях ги пипала, но сега се запознах по-подробно със земеделските въпроси. А с животните преди съм имала съвсем малък допир — много ме беше страх от тях. За пръв път пипнах овце, кози, а особено приятно ми беше да галя магарицата Мария по зимната козина (лятната е по-гладка, но и по-къса). Тя беше много добра, обичаше хората и винаги, когато я доближим, подаваше главата си да я чешем. Въздухът на село е много чист и успокоителен. На мен, свикнала с градските условия, ми се завива свят и ми се доспива от уханието на треви и цветя и многото кислород.

Както става винаги, когато изглежда, че всичко е наред, проблемите не закъсняха. Това, че не мога да пиша на машина и да работя досегашната си работа, освен че ми беше много тъжно, предизвика неодобрение от страна на колегите ми. Някои открио казаха, че не ми се работи и се преструвам на болна, за да заема мястото на коректорите, защото имам висше образование. Страдах много, не можех да се върна на старото място, ръцете ме боляха, а нямаше и къде да отида да работя. С Венци дълго ходихме по мъките, за да мина на ТЕЛК, който ми определи 3 група инвалидност поради професионално заболяване. Лесно е да се каже, но докато разберем къде да отидем, изминахме много километри, чукахме на много врати. Странното бе, че и тези, които ме пращаха, не знаеха точно какво

трябва да направя. Венци имаше завидно търпение, придобито през дългите години боледуване, когато всеки месец е ходел в София, за да му изпишат инсулин, а после и за прегледи на очите. С времето и аз придобих волското търпение на чакащия присъдата си болен. В последните години със Здравната каса процедурата стана още по-дълга и мъчителна и като се прибавят всички разтакавания, предвидени за инвалидите от „Социални грижи“ и разни други учреждения, дори и търпението на един вол сигурно би се изчерпало. Но всичко се нареди, получих необходимото решение и бях трудоустроена (тогава предприятието по закон беше длъжно да се грижи за служителите си, придобили професионално заболяване).

Накрая, с много перипетии, нещата се пооправиха. Първо ме назначиха като технически ревизор, длъжност, измислена за мен, а покъсно станах коректор и работих на това място до 2008 г. Мечтата за литературни занимания напълно ме напусна. Винаги съм искала да стана редактор, но по онова време нямаше компютри и трябваше да се доверявам за всичко на някой сътрудник (ако въобще имам такъв). Можех да редактирам текстовете с негова помощ, но за правописа на оригинала щях да разчитам само на него, защото по никакъв начин не можех да чета текста. Скоро с нас се случиха други не по-малко вълнуващи събития и мъката по неизпълненото призвание бе заглушенена в зародиш.

ГЛАВА 7

ЛЪКАТУШНИЯТ ПЪТ КЪМ ИСТИНАТА

Вятърът на промените задуха, когато още бяхме почти новобрачни. След потресението на 10 ноември 1989 г. с цялата си душа се отдаехме на новото време. В печатницата се разделихме на зала „Изток“ и зала „Запад“ и непрекъснато спорехме разпалено за политика, както и всички останали граждани на социалистическия свят. Ние с Венци бяхме запалени седесари. Не ходехме по митинги, но слушахме Парламента (пък и как иначе, досега не бяхме чули да се говори в него, освен ако някой чете доклад). Ако трябваше, щяхме да се запишем за членове на СДС и с желание да си плащаме членски внос. Членувахме в „Подкрепа“ и ходехме в централата да си плащаме членския внос, защото на работното ни място нямаше нейна профорганизация. Старите хора ни казваха, че за слепите ще стане по-лошо, ако нещата се променят, но изобщо не им вярвахме. Как ще се върнем толкова години назад? Казваха, че яденето ще е с купони, а слепите ще просят по улиците. Ние им отговаряхме, че ще има всичко в магазините, ще бъдем свободни да излизаме в чужбина и още каквото се сетим. Да, купоните минаха и се забравиха, но за съжаление всички други неща, за които говорехме ние и те, се събраха едновременно и сигурно малцина слепи и инвалиди се радват на демокрацията както в онези дни. Но тогава всичко беше приповдигнато, надеждата ни даваше крила, хората ни изглеждаха добри, а може и да са били, имахме си работа, масово правехме стачки и гонехме от предприятията директорите, които често бяха прекарали на този пост почти целия си трудов стаж, чувствахме се строители на новия живот.

На този фон с нас се случиха особено странни събития. Откакто е ослепял, Венци все търсеше начини да си възвърне зрението. С много перипетии отиде в Москва, където му направиха операция, после ходи в Холандия и Франция, но там казаха, че нищо повече не може да се направи. Венци има сестра, разведена с три деца. Най-голямата ми

племенничка, Янка, тогава беше в пети клас. Често сънуваше, че ако даде на вуйчо си еди-коя си тревичка или направи нещо друго, той ще прогледне.

Точно когато полтъргайстите върлуваха навсякъде из страната (по-старите си спомнят за Кики в Пловдив, Теодора от Дибич и други случаи, когато хора имаха работа с полтъргайст). С нас се случи нещо подобно, а може би и доста по-странно. Янка започна да чува гласове и да вижда Бога и светиите, както ги рисуват по иконите. Те ѝ казваха различни неща, даваха ѝ заповеди. Казаха, че трябва да дойде у нас за една седмица, защото вкъщи има нечисти сили и трябва да ги изгони. Учудени от необичайните събития, ние се съгласихме. Аз си взех отпуск и останах с нея у дома. Седем вечери подред кадихме с тамян из къщи и Янка чуваше рева на дявола, който уж си е отишъл. Покъсно разбрахме, че той изобщо не се бои от тамян, просто създава такова впечатление, за да си мислим, че тамянът го прогонва и спокойно да си върши работата. Неизвестните ни накараха да отидем в църковен магазин, да купим всички икони на светци, каквито имаше там и да ги поставим на стената. После Янка ги виждаше да се движат и да си говорят. Освен светци вкъщи имахме и извънземни. Тя виждаше някой, подобен на Алф, да лети и да се разхожда из апартамента. Имаше и икона на Исус Христос. Попитах го защо не направи чудо, за да прогледнем, но той отговори, че ако направи чудо, и тримата ще умрем. Янка започна да се изпълва със сила и той каза, че тя ще излекува Венци от диабета и слепотата.

Ставаха и други странни неща — някой ни подръпваше, предмети се местеха, веднъж Венци видя чорапа си да ходи самостоятелно из стаята. Както си говорехме, на Янка често изведнъж ѝ се приспиваше, поспиваше малко и после ни казваше някакво откровение. Например, веднъж каза, че ѝ се спи, заспа, а след минута някой се разсмя и почука на вратата на стаята ни. Венци отиде да види дали не е тя, но каза, че си е на леглото и спи. След малко Янка се събуди и разказа, че са ѝ казали, че някой ще се разсмее и ще почука на вратата и ние ще помислим, че тя е направила това. Друг път ни накараха да излезем от къщи, защото щели да дойдат извънземни да се съветват как да ни излекуват. Освен това ни караха да правим неща, които не ни се искаше да правим. Например, взехме от село едно бутче от коза и те ни казаха да го изхвърлим, защото ще се отровим. Когато

наближи времето Янка да си отиде вкъщи, поръчаха Венци всеки ден да стои четири часа гол до кръста, за да го лекува Бог. Протестирахме, че времето е много дълго, и те го намалиха на два часа. Забелязахме и друго нещо — всички тези неизвестни обитатели на къщата ни знаеха само това, което казваме на Янка. Ако си говорим нещо помежду си, те не го знаеха. Представяха се като Иисус, Дева Мария, светиите, извънземните, а в някои случаи се явяваше и дяволът. Той изчезваше веднага, щом се хванехме за кръстчетата, които си купихме пак по тяхно поръжение.

Като се поотърсихме от шока и страха, разбрахме, че това същество (или същества) ни изнудва и не е добре да му се подчиняваме. Дотогава не бяхме се срещали с подобноявление. Поне аз бях материалистка, или по-точно, марксистка. В процеса на промените си дадох сметка, че наистина съм вярвала в марксизма и построяването на комунизма. Така ни учеха в училище, после в университета и никога не съм си представяла, че всичко ще свърши. Както всички, и аз критикувах някои прояви в нашето общество, но мислех, че това е резултат от неправилното прилагане на принципите на марксизма, а не че самите принципи са неправилни и неосъществими. В разгара на полтъргайстите и малко след това си дадох сметка, че вече не знам в какво да вярвам. Странните явления, които ме заобикаляха, ми показваха съвсем естествено, че има сили и форми на материята, които не разбирам. Но щом знаят какво си говорим, могат да дърпат, местят, говорят, значи ги има. Ние не чухахме гласовете им, само Янка ги чуваше. С Венци обсъдихме всичко това и решихме, че ако има някаква нематериална сила, която действа у нас, това не е Бог. Зададохме на съществото няколко въпроса дали не е дявол и то изчезна като дим. Вече не се явяваше у нас, но дълго време беспокоеше Янка. По-късно, когато прочетохме Библията, й казвахме да се помоли в името на Иисус съществото да изчезне, и то наистина изчезваше.

Стана така, че вместо да тръгнем по пътя на окултизма, както сигурно е възнамерявало съществото, то ни насочи към Библията, към желанието да разберем какво Бог иска да каже на хората, защо ни е оставил тази книга. По време на социализма и досега ние, слепите, имаме голяма фонобиблиотека. Там се записват много книги, отначало на магнитофонни ленти, после на касети, а сега на CD дискове. За

съжаление там нямаше записана Библия, въпреки че изданието, което записаха след промените, беше от 1981 г. Явно Библията е била наистина строго забранена, защото по принцип много книги, впоследствие забранени, си оставаха във фонотеката. И така, запалени от желанието да прочетем Библията, се обадихме в софийската фонотека да попитаме докъде е стигнало записването й. Още не беше готова и помолихме библиотекарката да я даде първо на нас. Тя обеща и удържа на думата си. Четяхме всеки ден без да спираме. Смятахме, че това е най-важното за нас. Дотогава представата ни за религия бе много бегла. Свързвахме я с празници, поверия и обреди за мъртвите. Учудихме се, че там не пише за почти нищо подобно. Първото и най-поразително впечатление от всичко прочетено бе, че Бог ни обича. Четяхме псалмите и заспивахме спокойно в мощната Mu прегръдка — „ако Господ не съгради дома, напразно се трудят зидарите, ако Господ не опази града, напразно бди стражарят“ (Псалом 127, 1–2). Разбрахме, че Той знае всичко за нас и непрестанно се грижи за всяко човешко същество и за всичко живо. Поискахме да живеем според Божията воля. Още преди да започнем да четем, не работехме в неделя — Венци беше по-религиозен от мен и казваше, че не е добре да се нарушава Божия ден. Какво беше учудването ни, като прочетохме в Божиите заповеди: „Пази съботата да я не оскверниш...“. Това гласи четвъртата от десетте Божии заповеди. И колко много стихове са отделени за нея. Ето я цялата.

„Помни съботния ден, за да го освещаваш. Шест дни да работиш и да вършиш всичките си дела; а на седмия ден, който е събота на Господа, твоя Бог, да не вършиш никаква работа, нито ти, нито синът ти, нито дъщеря ти, нито слугата ти, нито слугинята ти, нито добитъкът ти, нито чужденецът, който е в дома ти; защото в шест дни Господ направи небето и земята, морето и всичко, което е в тях, а на седмия ден си почина; затова Господ благослови съботния ден и го освети.“ (Изход 20:8–11).

Значи, никой не бива да работи в събота. Внимателно прочетохме Библията докрай, за да видим дали това не е променено. Не намерихме такова нещо. Решихме да спазваме съботата като ден, осветен от Бога. Мислехме, че поклонението е нещо лично и не е необходимо да ходим в която и да било църква. Но в посланията на апостол Павел навсякъде се говори за църквата, създадена от Бога. С всеки ден вярата ни се

засилваше — каквото и да правехме, искахме да се съобразяваме с Божията воля.

Отдавна знаех, че има църква, която спазва съботата, но ме беше страх да отида там. Изобщо ме беше страх от неизвестното. Имахме колежка Евгения, която ходеше в адвентната църква. Тя ни говореше за Бога, но тогава не ѝ обръщахме внимание. Когато прочетохме Библията, ѝ казахме за съботата. Тя се зарадва и ни покани на поредица от проповеди, изнасяни от немски пастор в НДК, зала 3. Това беше чудесно. Ако ни беше поканила в църквата, сигурно нямаше да отидем. Като е на обществено място, мислех си аз, нищо страшно не може да ни се случи.

Евгения дойде с нас на първата проповед, изнесена от пастор Магер. Тя беше върху пророчеството на пророк Даниил за световната история. Проповедта ни направи голямо впечатление. След това тръгнахме сами. Много трудности имахме с придвижването — проповедите бяха вечер, в НДК е трудно, особено за човек като Венци с 2-3% зрение. Бяха откраднали всички решетки в подлеза и в началото на стъпалата пропадахме в тесни вонящи дупки. Отидохме на проповедта мокри и вмирисани, но не се върнахме вкъщи, за да се преоблечем. После се съобразяхме с дупките и беше по-лесно. На връщане разсъждавахме над чутото и спорехме разгорещено. Много искахме да достигнем до истината. Почти не пропуснахме проповед. На местата ни имаше картончета, на които трябваше да напишем имената и адресите си, ако искахме да получим Библия или да посещаваме библейски курс. Ние написахме имената си, но не бяхме отбелязали библейски курс. Скоро след проповедите получихме писмо, в което ни уведомяваха, че всеки ден следобед в Църквата на адвентистите от седмия ден има библейски курс. Избрахме да ходим в понеделник, защото часът започваше от 17 часа и ни беше най-удобно.

Бяхме истински щастливци, курсът се изнасяше от пастор Емил Димитров. Той говореше много добре, красноречиво и убедително. Беше ослепял, но това не му попречи да бъде пастор и въпреки че е вече покойник, и до днес неговите проповеди, качени в Интернет, вдъхновяват вярващи и невярващи. С нетърпение чакахме следващия понеделник, за да навлезем по-дълбоко в библейските истини. След време, като се убедихме, че в църквата няма нищо страшно, започнахме да ходим на богослуженията. Постепенно приемахме

волята на Бога и започнахме да се съобразяваме с нея. Тогава разбрах какво означава работата на Светия Дух. Неща, които в началото ми се сториха абсурдни за изпълнение, по-късно приех с убеждение. Кой извърши тази работа в душата ми? Това е Светият Дух, третият в триединството Бог Отец, Бог Син и Свети Дух. Най-трудно се убедих да спазвам здравословните навици — да се откажа от яденето на свинско месо, алкохола и други нездравословни привички. Мислех си, че здравето си е моя лична работа. Но Библейският стих казва: „Или не знаете, че вашето тяло е храм на Святия Дух, Който е във вас, Когото имате от Бога? И вие не сте свои си, защото сте били купени с цена; затова прославете Бога с телата си и с душите си, които са Божии“ (1 коринтяни 6:19–20). Това окончателно ме убеди, че тялото ми не е моя собственост, а на Този, Който го е създал, и трябва да го пазя, доколкото е възможно. Освен библейския курс, за да научим повече, вземахме проповеди на касети от църковната фонотека. Разгледахме подробно пророчествата в книгата на пророк Даниил. Бяхме поразени, удивени и очаровани. Бог предсказва не само историческите събития, възхода и падението на империите, Той знае, че точно там, в Персия, ще се роди цар Кир, и го нарича по име много години преди да е роден. Няма съмнение, че знае всичко и за нас. Друг мощен фактор, за да приемем Иисус в живота си, бе молитвата. Не мога да опиша възторга, когато разбиращ, че Царят на всемира не само те чува, но ти обръща особено внимание и отговаря на твоите молитви. Не можехме да сдържаме радостта си от това ново откритие и се стремяхме да разкажем за него на всички около нас.

Дойде и денят на кръщението — знак, че сключваме завет с Бога. Ние му предаваме сърцето си, да го преобрази, да премахне злото от него, а Той ще ни даде мир на земята и вечен живот. Нашето кръщение беше голямо събитие. Заедно с нас се кръстиха около 80 души в София. След промените интересът към религията и въобще към новото бе много голям. Няколко пастори ни потапяха във водата, за да ни кръстят. Никога преди и след това не съм изпитвала такава лекота, такава увереност, че Бог ме е очистил от всичко, полепнало по мен през годините. Започнахме нов живот, живот на християни. За всичко, което вършехме, се питахме: „Ако Иисус е на нашето място, какво би направил?“

Искахме да споделим с другите истините, които сме научили и изпитали. Отидохме при пастор Лефтеров, тогава секретар на съюзния съвет, и му казахме, че искаме Библията да стигне до повече хора без зрение. Църквата дари на Съюза на слепите касети за нови екземпляри, а по-късно записаха и книгите „Основни учения на Библията“ на пастор Агоп Тахмисян и „Пътят към Христа“, „Жivotът на Иисус Христос“ и „Великата борба“ на Ельн Уайт. Взехме от издателството и някои книги в електронен вариант. В читалището на слепите ми напечатаха няколко малки книжки, които давах на познатите си да четат. Но огромната част книги бяха на дискети и ги дадох в читалищната библиотека.

И ние успяхме да си запишем Библията — тогава ни струваше цяло състояние. За нас тя бе като онзи скъпоценен бисер, заради който търговецът продал всичките си ниви. И до днес, въпреки че имам различни варианти на Библията, най-скъпа ми е първата, тази на касетите, с която започнахме. От нея чета всеки ден. Гласът на четеца ми напомня за вълнуващите първи дни на запознанството ни с Бога.

Обикновено хората се обръщат към Бога, когато изпаднат в беда и се чувстват в безизходност. С нас беше точно обратното — по времето, когато повярвахме в Него, бяхме по-добре от когато и да било. Бяхме на по 29 години, щастливи в брака си, с добро материално положение, болестите не ни притесняваха особено. Само едно ни липсваше — достоен идеал, смисъл в живота. Според мен не може да се смята, че някой е нещастен или има проблем, затова вярва в Бога. Пълно е с нещастни и страдащи хора, но не искат да им се говори за такива неща. Както казваше един мой познат, за тези, които се съпротивляват на вратата има по-голяма надежда да станат християни, отколкото за тези, които не искат да мислят за духовни неща. Като си говорим с Венци, разбираме, че Бог е направил чудо едновременно в сърцата и на двамата. Всеки от нас тайно се молеше, преди да разбере, че и другият е повярвал.

Винаги съм си мислела, че каквото и да върша, някой ме наблюдава. Чувствах се като на сцена, но не знаех кой е този, който знае всичко, просто чувствах, че нищо под слънцето не може да остане скрито. Сега със сигурност знам, че това е Бог, който освен че вижда действията, знае предварително мислите ни. Освен това ангелите, които ни пазят и са готови да ни помогнат и падналите ангели или

дяволи, които искат да ни въведат в изкушение. Същността на вълшебните приказки, които съм чела, се оказа истина. Или поне мечтата, надеждата, заложена в сърцата на народите, че винаги има изход, има някой, който непременно ще помогне, е истина. И това не е вълшебна пръчица, летящо килимче или добър юнак, ще ни помогне Царят на славата, Творецът на световете, и, което е най-вълнуващо, нашият Баща. Твърдението, че съм принцеса, което шокира и предизвиква смях, е чиста истина. Щом сме наследници на Божието царство, всички ние сме принцове и принцеси. От години исках да напиша стихотворение за Пепеляшка. Ясно е, че Пепеляшка съм аз, но кой е принцът? А вълшебникът, който преобразява мен и всичко наоколо? Не намирах отговор на въпросите, затова не можех да напиша нищо, а образът упорито ме преследваше. Сега намерих отговора и думите сами се наредиха, а душата ми ликуваше.

ПЕПЕЛЯШКА

*В дома на умората плахо се скрих —
ненужна, сама, неразбрана.
Животът щастливите мои сестри
на бала си шумен покани.*

*Светът беше моята мащеха зла,
с бездушие той ме отхвърли.
Мечти и надежди пред мен разпила —
подреждах ги в стихове скръбни.*

*Глас ведър съчувствено чух да шепти,
глас, който тъгата лекува:
— В небесното царство не искаш ли ти
навеки със мен да царуваш?*

*Но как ще отида в небесния двор
със старата дропава дреха,
тъкана от рано прекършен възторг,*

от скрита печал без утеша.

*Опасния порив за да издържи
на зли ветрове неуморни,
закърпих я с куп неумели лъжи
и лошо прикривана гордост.*

*С разбираща мъдрост Спасителят мой
докосна ми нежно сърцето.
Загърна ме в Своя целебен покой,
във дреха от слънце по-светла.*

*Погледна нозете ми прашни с тъга,
вървели след много заблуди.
На вярата в пътя да ходят сега
в кристални пантофки обу ги.*

*— На бала житетски без страх отиди
и щедро показвай на всички
на Моята обич добрите следи.
Да знаят, че Аз ги обичам.*

Най-оптимистичното във вярата за мен е, че не сме сами. Каквото и да ме вълнува, колкото и грешна и виновна да се чувствам, винаги мога да разкажа всичко на Бога и да Го помоля за помощ. И знам, че ме разбира по-добре от всеки друг, по-добре, отколкото самата аз разбирам мислите и чувствата си, защото ме е създал, знае точно какво има в мен и какво ми е нужно. Преживяванията с Бога са неповторими и несравними с нищо. Всеки християнин има подобни опитности, които му дават сили и увереност. Ние говорим с Него и Той ни отговаря. Това не са разкази на някой друг, нито величествените сцени от Библията, това е моят личен, истински разговор с Бога и нищо не може да заличи следите от него в живота ми.

Почувствах свободата, за която говори апостол Йоан: „И ще познаете истината, и истината ще ви направи свободни“ (Йоан 8:32). Първо, това е свободата от греха — Бог има власт и желание да ни

прости греховете. Второ, Той казва, че всеки човек е безценен, защото Иисус Христос е умрял за него на кръста. Ето библейския стих, наречен златен, който отразява накратко същността на християнството: „Защото Бог толкова възлюби света, че даде Своя Единороден Син, за да не погине нито един, който вярва в Него, но да има вечен живот“ (Йоан 3:16). Съзнанието, че съм безценна за самия Бог промени коренно отношението ми към себе си. За пръв път се осмелих да напиша в стих за дефекта си — преди това несъзнателно се стремях да покажа на другите, че не се различавам особено от тях. Бог ми даде самочувствие, което никаква дискриминация и пренебрежение не могат да ми отнемат. Ето моето послание към всички хора и особено към онези, които по никаква причина, истинска или въображаема, като мен страдат от ниско самочувствие. Бог ми го прошепна.

СВЕТЛО

*Плътна завеса скрива от мене
на всеки слънчев лъч светлината.
Неща, за всички обикновени,
за мен са тайни и непонятни.*

*Не знам как сутрин леко зората
с розови пръсти мрака изтрива,
на огнения залез тъгата
как с красотата странно се слива.*

*Не знам звездите как украсяват
на небесата синята дреха,
в поглед помръкнал как засияват
сълзи на радост, вик за утеша.*

*В кротки очи не търся спасение
от безнадеждност в дните студени,
не съм потъвала уморена
в топлия необят на зеленото.*

*Чужди и свои аз призовавам,
кака приятелство да получа.
Света ми странен те отминават —
страшно им става или пък скучно.*

*Трепва в гласа им тиха досада,
жалост стаена и безразличие.
Чакайте, спрете, нося ви радост,
истинска радост нося за всички.*

*Задоволило моята жаждда,
блика във мене изворче скрито.
С думи не може да се разкаже,
трябва със вяра да се опита.*

*Срещунах приятел, казва се Верен.
Света ми беден мъдро подрежда.
Смисъл в живота за да намеря
сам се превърна в жива надежда.*

*Гласът Божествен все ми нашепва,
че съм за Него нужна и ценна,
че на Голгота за мен се жертва
Създателят на цяла Вселена.*

Често ме питат защо адвентистите нямат религиозни празници. Казвам им, че Бог е определил 52 праздника в годината, които ние спазваме стриктно и с радост. Всяка събота се подготвяме като за празник, отиваме на църква, говорим за духовни неща. Почивката в събота не е само физическа. Не само сме свободни от домашни задължения (готвене, пране, чистене), свободни сме от всички проблеми, които ни вълнуват през седмицата. Колкото и да са големи и неотложни, колкото и настойчиво да ни обсебват, ги оставяме настрана и не мислим за тях, за това има цели шест дни. Съботата е ден, посветен на Бога и духовните неща. Освен почивка на тялото, тя дава

почивка и на уморената ни душа. Така че ние сме едни от най-пълноценно празнуващите християни, предвкусващи безкрайния празник на вечния живот.

Смисълът на християнството е, че Бог иска да ни върне в състоянието, в което са били Адам и Ева преди грехопадението. Иска да ни даде вечен живот без смърт, страдания и болести. Вярвам, че този живот ще е по-хубав от земния, който въпреки проблемите и страданията,искаме да продължи колкото може повече. Но за мен най-хубавото е, че винаги ще бъдем с Исус, нашия приятел. Че няма да има самота и неразбиране, отчужденост и тъга. Там ще царува любовта между хората и Бог ще е с нас. Може би всеки търси в небесното царство онова, което му липсва. Аз се радвам, че самотата ще бъде прогонена — не просто липсата на хора, с които да общуваме, а самотата в сърцата. Но това си е моя представа, всеки ще намери онова, което е очаквал. И така, в най-щастливото време от живота си намерихме Бога, за да ни подкрепя в трудностите, които последваха. Но това е друга тема.

ГЛАВА 8

ДАМОКЛЕВИЯТ МЕЧ

Следващата страница от живота на нашето семейство премина като дълъг, кошмарен сън. Трудностите се сипеха една след друга, натрупваха се на купове, само да имаш здрави нерви да ги понасяш. За моите нерви не може да се каже, че са особено стабилни. Откакто загубих баща си, ми правят номера, а и когато майка ми ме изостави, напомниха за себе си. Благодарна съм на Бога, че преди всичко това да ни постигне, ни даде най-големия и необходим подарък — Себе Си.

Бяхме кръстени на 31 май 1992 г. Безоблачното ни щастие като Божии деца не трая дълго. През юни-юли положението на Венци се влоши. Изследванията на кръвта му показваха, че бъбреците му престават да работят и трябва да започне хемодиализа. Той отдавна имаше бъбречна недостатъчност, последствие от диабета, и винаги вземаше лекарства, билки и спазваше диета, за да облекчи положението си. Но въпреки всички предпазни мерки, страшният час бе дошъл. Трябаше да се направи т. нар. фистула (връзка между артерия и вена), чрез която се извършва хемодиализата. Бяхме много притеснени и непрекъснато се молехме Бог да направи най-доброто за него. Първата операция излезе несполучлива. Освен че направената фистула не работеше, кръвообращението бе нарушено поради прекъснатите съдове и така щеше да остане, а трябаше да се прави и нова фистула, която също нарушава кръвообращението. Може би не всички знаят, че диабетиците и без това имат проблеми с оросяването (диабетът поразява най-вече капилярите). За щастие лекарката, която направи първата операция, излезе в отпуск и Венци бе опериран от най-добрая съдов хирург в София. Операцията беше сполучлива и след около месец хемодиализата започна.

По това време баба ми, която много обичах и се грижеше за мен през цялото време, се разболя от рак и почина, точно през първите дни на хемодиализата. Бях зашеметена и не знаех за какво да се притеснявам повече — дали, че губя най-близкия си човек, или как

преминават първите процедури. Майка ми, която не беше много добре психически, но живееше у нас в Банкя, след смъртта на баба ми се почувства съвсем сама и стана по-зле. Веднъж отиде в Курило на лечение и повече не се върна вкъщи. Седем години, освен всичките ни сполетели беди, ходехме на свидане в психиатриите в Курило, а после и в Карлуково. Освен така желаните за всички болни хранителни продукти, ѝ носехме по някоя книга върху Библията. Още преди да попадне в болницата, ѝ разказахме за новата си вяра. Тя се зарадва, защото преди не е знаела подробности за Бога и християнството. Въпреки болестта, която се изразяваше в нежелание да върши каквото и да е, да се грижи за себе си, да ходи и въобще да прави усилия, виждахме как Бог променя характера ѝ. Без нито капка възмущение раздаваше на болните храната, която ѝ носехме. Когато излезе стихосбирката ми, ѝ занесох една книжка. Тя я сви на руло и я пъхна някъде из джобовете си. Стана ми мъчно за новичката, лъскава книжка, но какво да се прави, нейна си е, може да се отнася с нея както поиска. Следващия път, когато отидохме, тя каза, че книгата ми трябва да бъде наръчник за всеки дом и цитираше доста части от стихотворения. Засмях се — за по-добър критик не можех и да мечтая. Тя остана в болницата до смъртта си през 1999 г.

Винаги съм казвала, че ако човек има вкъщи болен на диализа, дори това да не е родител, дете или съпруг, а обикновен съквартирант, ако гледа страданията му и остане безразличен, сърцето му е направено от най-твърдия камък, а нервите му са по-здрави от стоманени въжета. Спомних си легендата за Дамоклевия меч. Сиракузкият владетел Дионис, живял през V–IV век пр.Хр. имал приятел Дамокъл, който му завиждал. Казвал, че Дионис е щастлив, защото е богат и има власт. Веднъж Дионис го поканил на пир и го сложил да седне на мястото, определено за самия него. Над главата му бил окачен тежък, остьр меч, висящ на конски косъм. Обяснил му, че това е символ на властта, над която постоянно е надвиснала опасност. Всеки ден от живота ми напомняше този огромен, тежък и много остьр меч, висящ на конски косъм. Молех Бога да не прекъсва косъма, на който висеше животът на Венци. Това не са празни приказки и страхове. През тези дълги и мрачни 8 години много хора, които са ни идвали на гости, чиито ръце и лица съм пипала, с които съм говорила дълго на живо и по телефона, умираха и други заставаха на тяхно

място до апаратите за диализа. Някои се самоубиваха, защото не искаха да понасят страшните мъки, които ги очакват. Хемодиализата на ул. „Христо Михайлов“ бе профилирана за болни от диабет. Често се налагаше да им бъдат ампутирани краката. Диализата неумолимо увреждаше и без това болните им организми. Животът ми беше непрекъсната молитва. Молех се за Венци, всичко да мине добре, да се върне жив и здрав, молех се за всички страдащи, молех Бога да докосне сърцата и умовете на персонала, за да се държи добре с болните.

Тъй като малко хора знаят какво представлява хемодиализата, ще я опиша с няколко думи, разбира се, не претендирам за научно обяснение. Ще разкажа за това, което се вижда. Вече казах, че на ръката на болния се прави фистула, като се свързва вена с артерия. През нея минава много кръв под голямо налягане — ако допрете ухoto си, ще чуете доста силно бучене, а ако слушате със слушалка, зукът наподобява движението на влак. В така получения съд по определен начин се забиват две игли, широки колкото пълнител за химикалка. Много е важно фистулата да се боде равномерно, за да се развива и да не се получава застой, но на сестрите им е по-удобно да бодат в изпъкналата ѝ част и това причинява големи проблеми. През едната игла кръвта отива в апаратът за диализа, минава през него, там се пречиства от отровите, натрупани в организма, и се отделя определено количество вода на час, което е зададено на апаратъта. В апаратъта винаги остават около 300 мл кръв. През втората игла кръвта се връща в болния. Тази циркулация продължава 4 часа. Болният не може да става от леглото, не е добре да отива дори до тоалетната, защото кръвта в апаратъта може да се съсири. Обикновено болните на диализа или уринират много малко, или въобще не уринират. При други болни урината е в достатъчно количество, но не работи пречистващата функция на бъбрека и диализата служи само за пречистване на отровите. При Венци бъбреците изобщо не работеха. Цялото количество вода и отровни вещества, натрупани между диализите, си оставаше в него. По време на диализа трябваше да свали например 4 кг вода. Това означава по 1 кг на час. Може би не е изучено и едва ли някога ще се разбере какви процеси се извършват в организма, когато се освобождава от 4 кг вода за 4 часа. Не знам подробности за физичния им и химичен характер, но знам колко зле се чувствуваще

Венци след диализа. Чувстваше огромно напрежение в мозъка си, мускулите му висяха обезводнени. Ходеше на диализа 3 пъти в седмицата — понеделник, сряда и петък. Най-мъчителен бе периодът петък — неделя, защото времето бе най-дълго и отровите, от които трябваше да се освободи — най-много. През цялото време изпитваше непоносима жажда, която нямаше право да утоли. Всички болни сънуваха как жадно пият от планински извори или чешми със студена вода. В хладилника на всеки имаше малка бутилка Кока-Кола или газирана вода, от която пиеха на малки гълтъки. Натрупването на отрови и диабетът правеха жаждата особено силна. Към всички тези трудности се прибавяше лошото, често немарливо отношение на персонала. Болните бяха привързани към леглата си и не можеха да си вземат нищо за ядене, пиене или от каквото имат нужда. За да повикат сестра, трябваше да викат силно, защото нямаше звънец, а те често нямаха сили дори да се помръднат, защото при изтеглянето на водата кръвното налягане спада. Ако съседът по легло разбере, че нещо не е в ред, викаше колкото му глас държи. Всъщност една сестра винаги трябваше да стои в залата при болните, но почти никога това не се спазваше. Венци казваше колко е по-добре и по-спокойно, когато знае, че го е включила сестра с чувство за отговорност, колко е хубаво, че има кой да му помогне.

Обикновено болните бяха с придружители, но Венци ходеше сам, защото нямаше кой да го придружава. Въпреки тежкото му състояние, Бог правеше много чудеса. През цялото време, докато беше на диализа, той работеше. Пускаха го да излиза от работа на обяд три дена в седмицата. Отиваше в болницата сам, а се връщаше с линейка. Изследванията му бяха учудващо добри за неговото състояние. Може би за това допринесе и фактът, че не ядяхме месо и се стараехме да спазваме нормите за здравословно хранене. Сред всичките мрачни събития Бог ни даваше и проблясъци от радост. Венци носеше в болницата касети с Библията и често ги слушаше без слушалки. Много хора се заинтересуваха от християнството и Божията воля. На тези, които можеха да четат, подавахме книги, а ако не можеха, им давахме нашите книги, записани на касети. Много хора починаха с вяра в Бога и във вечния живот. Имаше една млада лаборантка, която изстрада много, защото поради грешка на лекарите оглуши и се наложи да й отрежат краката. Често й ходехме на гости. Тя каза, че ако

Венци не ѝ бе дал книгата „Животът на Иисус Христос“, сигурно е щяла да се самоубие. За Рождество и Великден купувахме книжки с основните библейски истини и ги подарявахме на всички болни. Бог ни благославяше и ни даваше средства, за да можем да ги купуваме.

Още когато се оженихме, Венци започна да ме учи да ходя сама на работа. В началото ми беше трудно и дори си мислех: защо ми усложнява живота, нали сме двамата, но той искаше да ме научи, та ако се случи нещо с него, да ми бъде по-спокойно. Сега тези умения ми потрябаха. Три пъти в седмицата се прибирах сама вкъщи, а сутрин понякога отивах сама на работа, ако Венци не беше добре. За да се прибера, трябваше да пресека много оживено шосе и винаги се молех да стигна жива на другия тротоар. Една вечер, докато го чаках и се молех всичко да е наред, дойде вдъхновението. За няколко минути написах тези редове, в които е целият ми живот по онова време.

ЧАКАМ ТЕ

На Венци

*Чакам ръцете ти силни и твърди,
носещи ведър покой.*

*Чакам те в нашия дом да се върнеш —
болен, измъчен и мой.*

*Чакам гласа ти в зимната вечер
да mi даде топлина.*

*Чакам след думите недоизречени
сладостната тишина.*

*Чакам сърцето ти, да го докосна,
да му разкажа без глас
твоето идване тихо и просто
как съм жадувала аз.*

*Чакам те, благодарна на Бога,
че в милостта Си безкрай
преобрази този дом на тревоги
в кътче от земния рай.*

*Че подари ни крехкото щастие,
сгряло живота суро,
за да познаем поне отчасти
Неговата любов.*

Страхът ме обземаше особено силно, когато Венци беше нощна смяна и се прибираще след полунощ. Имаше проблеми с фистулата, получаваха се кръвоизливи. Увивахме цялата му ръка в бинтове, напоени с риванол, и правехме компреси. Често постех и се молех да не му отрежат ръката. За щастие всичко се разминаваше, но накрая изпаднах в тежко състояние. Щом заговореха за нещо страшно — усложнение, смърт, самоубийство, което на диализата беше в реда на нещата — ми ставаше лошо. Отзад в главата ми нахлуваше някаква празнота, като че ли е пълна с памук. Чувствах, че ще припадна, като при ниско кръвно, но то не беше ниско. Започнах да понасям по-трудно това ежедневие.

В свободните дни ходехме в моята къща в Баня, която се опитвахме да поддържаме, на село при свекърва ми, и в болницата при майка ми. Когато я преместиха в Карлуково, пътешествието ни отнемаше цял ден и я посещавахме по-рядко, веднъж в месеца. Така че дните ни бяха строго разчетени. Вторник и четвъртък, когато Венци не беше на диализа, бяха малки празници за мен. Тогава ходехме заедно след работа. Независимо къде бяхме — на опашка в учреждение, на пазара или приготвяхме храната за съботния ден, се чувствах добре, че сме заедно.

Често се сблъсквам с един проблем, който много утежнява живота не само на инвалидите, но и на всеки българин. Например, ако не знаеш, че някое лекарство може да ти помогне и не го поискаш специално, вероятността да ти бъде предписано е много малка. Диализата замества донякъде отделителната и пречистващата функция на бъбреца, но освен това е нарушена и хормоналната обмяна, за което

тя не може да помогне. Нарушава се кръвотворенето, защото е необходим един хормон или просто преливане на кръв. Също и усвояването на калция намалява и пак е нужно лекарство. Трябва да се инжектират ампули желязо, вземат се лекарства за намаляване на фосфора, който почти винаги е висок и това причинява непоносими сърбези и има много други вредни последствия. Така между болните бродеха слухове за нужни и полезни лекарства, намерени по втория начин, за които обаче лекарите не казваха нищо. Ако болният се осмели да попита нужно ли му е това лекарство, може и да му кажат, че е добре да си го купи. Ако много му провърви, може и да му го изпишат или да му дадат протокол, за да го вземе бесплатно. Лошото е, че ако не подозираш, че такова лекарство съществува, никога няма да го получиш. И така, болните си разменяха информация, за да се позакрепят. Същото се отнася за всякакви привилегии или как да ти изчислят пенсията. Всички тези привилегии или добавки, приети със закон, отначало са тайна, после, вместо да се дават автоматично, трябва да се попълва молба за тях и да чакаш на километрични опашки и после дълги дни, за да ти се дадат. Тъй като нямат опит и волско търпение, здравите хора по принцип си ходят на работа и съвсем не си и помислят да си търсят някакви права. А инвалидите, болните освен че трябва да са яки и издръжливи като плевелите, ако не са информирани по всички социални, пенсионни, здравни, а може и по още някои въпроси, за които и не подозирам, ще си останат без нищо.

Искам да разкажа и как църквата помагаше на Венци и другите болни. Веднъж казаха, че няма хепарин, препарат, който разрежда кръвта. Без него не може да се прави диализа. Ако не си доставят хепарин, болните просто трябва да се върнат вкъщи без диализа, а така животът им ще продължи много малко и в ужасни мъки. Наш познат от църквата пусна съобщение по няколко радиа, хора се отзоваха и донесоха хепарин. Към Църквата на адвентистите от седмия ден има организация „Адра“, която помага при аварии и бедствия. Тя даваше пари за лекарства и Венци купуваше витамини и други средства на победните болни. Даваше им и продукти, предоставени от „Адра“.

А сега за по-добрата страна на медала. Винаги съм си мислела, че където и да се намира, каквото и да му се случва, колкото и тежък да е животът, за всеки човек е определена неговата порция радост. Той само трябва да я намери и като я срещне, да я изживее без да се мръщи

или да ѝ търси недостатъци. Наследила съм от майка си едно качество, за което не съжалявам. Тя ме научи да се радвам на мига, да не го оставя да отмине незабелязан. Това е естествен антидепресант, който поне на мен много ми помага. След като повярвах в Бога, почувствах ума си като бял лист, който чака да бъде запълнен с нещо. Не знам дали от вегетарианска храна или от нещо друго, открих в себе си особена способност за учене. Първо усъвършенствах есперанто, който бях научила самостоятелно още през първите години на следването си. Колежката ми леля Таня ми донасяше брайлови списания на есперанто, издавани в различни държави, дори прочетох и един роман. Лошото е, че книгите на брайл бяха единици. Леля Таня ми даде каквото имаше в запас, но то не бе много. След това си купихме компютър. Учехме се да програмираме на Basic. Отначало имахме „Правец 8“, но неговото време беше отминало. Един човек от църквата видя компютъра ни и ни слюбии от части 16-битов компютър (вече не помня неговия клас). По-късно ни дадоха по-хубаво дъно и се сдобихме с компютър с процесор 486. Той работеше с говоряща програма и така можехме да четем книги от нашето издателство „Нов живот“, а и всички книги, които съществуваха в електронен вариант. За съжаление дълги години не можехме да работим с Windows, защото нямаше синтезатор на реч на български език. Компютрите ми дадоха възможност самостоятелно да пиша и да поправям грешките си — не бях особено добра машинописка. Пишах писма и ги изпращах на хората. Разказах за вярата си на всички мои познати.

Дълго време не бях писала стихове. Вече описах преживяванията си, свързани с написването на стихосбирката ми. Радвах се, че мога да набера всичките си стихове на компютъра и наистина, след като излезе книгата, много хора се чудеха, че в нея няма грешки. Издаването ѝ бе спонсорирано от човек от църквата, чието име не знам. Всеки, който е издал книга, знае колко голямо е вълнението да видиш труда си, отпечатан на хартия. Аз само пипах малката лъскава книжка и си казвах, че тук са материализирани моите мисли. Много хора я харесаха и искаха да я имат. Това ме кара да вярвам, че издаването ѝ е имало смисъл. Мисля, че Бог ненапразно ми даде куп идеи наведнъж и сили и вдъхновение да ги осъществя.

Оттогава приемам всяка покана за рецитал, независимо къде ще се състои, като богослужение, защото казвам думите, които Бог ми е

дал, и се подготвям за него с особено чувство за отговорност и страхопочитание. Веднъж, когато рецитирах наизуст стихотворение в църквата, в главата ми се образува т.нар. бяло петно — забравих всичко. Победих притеснението, което винаги съм изпитвала да чета на брайл пред публиката, и сега навсякъде нося със себе си изписаните листове. Освен всичко друго, показвам на хората какво е брайл. Съжалявам, че не съм направила това по-рано, толкова по-леко ми е сега, пък и никой не се учудва особено. Но това е предимството на зрялата възраст — можеш да си позволиш да не бъдеш като другите.

Друго събитие, останало в паметта ми, е срещата с режисьора Николай Йотов, който направи филм за мен, когато бях на 20 години. Много исках да му разкажа за смисъла на живота, който открих в Библията. Намерих телефонния му номер и след доста перипетии се срещнахме. Той поиска да продължи филма от онова време. Сега участници в него бяхме аз и Венци. Част от филма е посветена на диализата — заснети са кадри в залата, които стряскат хората, защото се вижда кръвта, течаща по прозрачните маркучи. Филмът ми се стори доста странен, режисьорът обичаше да включва във филмите си неща, които по никакъв начин не са свързани с нашия живот. Но както и да е, снимките свършиха, ние се разделихме и за съжаление няма да се видим никога вече.

През 1999 г. възникна сериозен проблем — кръвообращението в ръката на Венци съвсем се наруши, образуваха се мъртви участъци, които по никакъв начин не можеха да се излекуват. Ходихме по лекари, фистулата трябваше да се махне, но никой не предлагаше да го направи. Тръгнахме да търсим съдов хирург и ако трябва да му платим, но да я премахне. С помощта на познати го приеха в Медицинска академия и там премахнаха фистулата. Но нямаше съдове, където да се направи нова. Направиха му протеза (изкуствен кръвоносен съд), но тя се запуши и трябваше да я отстранят. Така след няколко несполучливи операции се разбра, че не може да му се прави хемодиализа. Трябваше да премине на перитонеална диализа. Точно в този момент и двамата бяхме съкратени от работа. След един месец ме извикаха отново, защото не успели да се справят с учебниците, а Венци остана безработен.

Перитонеалната диализа представлява вкарване на диализен разтвор в корема между перитонеума и коремната стена. На принципа

на осмозата разтворът отдава глюкоза и приема отпадъчните вещества и водата. Вкарват се три различни по сила разтвори — жълт, зелен и червен. Жълтият разтвор почти не изтегля вода, зеленият изтегля 300–400 г, а червеният — 800–900 г. Процедурата се прави 4 пъти в денонощието, като човек има право само на един червен разтвор. Така на ден се отделя около килограм и нещо вода. Самата процедура изисква голяма стерилност, защото в корема на болния оперативно е сложен катетър, през който се влива и излива разтворът. По време на работа ръцете се дезинфекцират добре, болният отвърта тапичката на катетъра, съединява я със съответен накрайник на системата за разтвора. Първо в празна торбичка се източва разтворът, който е в корема му, след това се влива новият разтвор. Това е доста трудно за човек без зрение, но Венци се справяше добре. Проблемът бе, че някой трябваше да гледа дали разтворът не е помътнял, в такъв случай да се обади в болницата. Казахме за проблема в църквата и определиха дежурство — по веднъж на ден някой идва да види разтвора. Покъсно едно момиче започна да идва всеки ден и така продължи докрай. Тя се казва Христина, след време дойде да живее у нас и остана до днес. За съжаление веднъж разтворът помътня, което означаваше, че Венци има перитонит. На другия ден го взеха в болница. Болките при перитонита са много силни, инжектираха му вещества, подобни на морфина, но нищо не помогаше. Това продължи, докато не се излекува възпалението. Новата диализа изискваше нов режим. На всеки 6 часа затопляхме разтвора до телесна температура и процедурата продължаваше около 40 минути. Така че спяхме по-малко — до 24 часа нямаше смисъл да заспиваме, а в 5,50 трябваше да се събудждаме, за да топлим разтвора. Измислихме много лесен начин за затопляне. Понеже не се препоръчва да се загрява в гореща вода, го слагахме в микровълновата фурна на определена температура за точно определено време и всичко беше наред. От тази диализа се напълнява, защото разтворите съдържат глюкоза. За съжаление Венци можа да я прави малко време. След около година перитонеумът му не отделяше достатъчно вода и започна да се подува. Сложиха му катетър във врата, за да му правят и хемодиализа, но и тя вървеше трудно. Калият в организма му беше много висок, купувахме разни лекарства, но не помогнаха. Веднъж, преди да отиде на диализа, той се строполи на земята. Високият калий бе парализирал мускулите му. Обадих се на

една жена от църквата. Тя взе такси и заедно с шофьора дойдоха у нас и изнесоха Венци. Закараха го на диализа, но там не можеха да го вземат веднага, защото нямаше свободен апарат. И този път Бог направи чудо — подари му живота, въпреки че косъмът, на който висеше Дамоклевият меч, бе съвсем изтънял. Бог не позволи калият да парализира сърцето му, което се очакваше.

Но въпреки това проблемът оставаше. Перитонеалната диализа и хемодиализата не помагаха, а и нямаше как да се направи нова фистула. Оставаше само един изход — трансплантация на бъбрец. Отдавна се интересувахме какви са условията за трансплантация в чужбина, но за това бяха нужни много пари и не се знаеше дали ще се намери подходящ бъбрец, отговарящ на показателите на Венци. Една жена от диализата, която имаше достатъчно пари и се беше записала в няколко държави едновременно, почина без да дочака нужния донор. Ходихме и в Медицинска академия. Тогава д-р Белева каза, че при диабетиците трансплантацията е по-рискована, отколкото при другите болни, защото диабетът се усложнява от лекарствата, които се приемат след това. Помислихме, че просто не ѝ се занимава с нас. Страшното е, че дори ако човек има жив донор (родител, брат или сестра), трябващ да чака поне две години. Но сега положението беше почти безизходно. Не се знаеше колко време ще преживее Венци с тези непълноценни диализи. Майка му отдавна искаше да му даде единия си бъбрец, но той не се съгласяваше. Сега се реши да опита. И Бог отново направи чудо — отвори всички врати, затворени пред другите хора. Като разбра за критичното му състояние, Белева направи всичко възможно да ускори изследванията, които иначе се протакат дълго и струват доста скъпо. Разреши на майка му да направи необходимите изследвания в Медицинска академия, а не по местоживееще, какъвто бе редът тогава. И вместо да чакат с години, определи деня на операцията след две седмици — на 26 септември 2000 г. Бяхме объркани, притеснени и развълнувани. Молехме се и постехме често. Стъпката бе страшна, но знаехме, че няма друг изход. Бог бе опазил бъбреците на майка му в добро състояние, въпреки че тя бе на 63 години и не бе живяла особено здравословен живот. Най-важното бе да имат една и съща кръвна група. Когато я изследваха, майка каза на Венци: „Моля се на Бога да сме от една кръвна група“. Венци отговори: „Кръвната група е дадена по рождение. Тя не може да се промени.“ Майка му каза: „Бог е превел

еврейския народ през Червено море, та една кръвна група ли не може да промени“. Оказа се, че са от една кръвна група, но като цяло съвместимостта между тях не е много голяма — между дете и родител тя е най-малко над 50%, а за да имат пълна съвместимост, трябва да съвпаднат 14 показателя.

Появи се и друг проблем — тя има емфизем на белия дроб и беше опасно да не би да не се събуди от упойката. Лекарите се колебаеха дали да оперират. Тя каза: „Оперирайте ме. Аз вярвам, че ще се събудя, но ако стане нещо с мен, вземете и другия бъбрек!“

Колебанията продължиха до последния ден, но в края на краищата се съгласиха и извършиха операцията. Отидох в Медицинска академия следобед, но операцията продължи до 18 часа. Един лекар излезе в коридора и като избърса потта от челото си, каза: „Много дълбоки съдове!“. Сигурно е имал проблем при зашиването им — по принцип съдовете на диабетиците се зашиват по-трудно. Хриси, която преди гледаше разтвора от диализата, остана при Венци и майка му и им помогаше. Тайно му мереше захарта с апарата и му слагаше инсулин, защото захарта му беше много висока, а въпреки това го подхранваха с глюкоза през система. Лекарите разбраха това и искаха да я изгонят. Никой не можеше да ги убеди поне да не му слагат допълнително глюкоза при такива стойности на захарта. Възстановяването му вървеше добре — въпреки диабета раните зарастваха нормално. Много се притеснявахме, че може да има проблеми с пикочния мехур, който дълго не е бил употребяван, но всичко бе нормално. И тук откриваме специалната намеса на Бога. Членовете на всички църкви в България бяха събрали пари, с които да помогнат при трансплантирането. Те не бяха достатъчни за операция в чужбина, но послужиха по време на операцията и лечението след това. Благодарим на всички за отзивчивостта!

Всяка година на 26 септември празнуваме втория рожден ден на Венци и особено благодарим на Бога, че е запазил живота му. И майка му се оправи бързо и за щастие няма проблеми с единствения си бъбрек, благодарим на Бога и за това.

След трансплантирането животът потече по-гладко, но не и без проблеми. Съвсем не е вярно твърдението, че като бъде трансплантиран, човек оздравява, всички беди са отминали и може с пълна сила да живее новия си живот. Може би за някои хора, които

нямат други хронични заболявания, животът е малко по-добър, но в никакъв случай той не е като на нормален човек. Организмът приема чуждия орган като враг и винаги се опитва да го отхвърли, затова се вземат имуносупресори — лекарства, потискащи имунната система, които освен че намаляват съпротивителните сили на организма и го правят лесна плячка на всякакви инфекции, имат и други странични ефекти. Например сандимунът или циклоспорин, който е основно средство за тази цел, повишава кръвната захар. При някои хора, които преди операцията са били здрави, се появява диабет. С времето този ефект може да отшуми, тъй като дозата сандимун се намалява с годините. Животът на бъбречно трансплантиран човек е като живот на човек с болен бъбреk. Непрекъснато трябва да се правят изследвания на някои показатели в кръвта и често те не са добри. Тогава се вземат мерки, диетата става по-строга, приемат се допълнителни лекарства и, не на последно място, ние като вярващи се молим по-усърдно. Лошото е, че стресът, причинен от вестта за тези резултати, също може да влоши положението. Така че Дамоклевият меч продължава да виси, но като че ли косъмът е по-дебел и не заплашва ей сега да ти отсече главата.

С Венци положението е по-сериозно, защото диабетът и получените при диализата увреждания го усложняват. Каквото и да прави, захарта му обикновено се движи около 20, което е много висока стойност. Никой не може да му каже защо е така, в диспансера за трансплантиирани просто не му вярват и въпросът е приключен. Същото се случва и с други диабетици, с които е говорил. И въпреки това състоянието му е сравнително добро. Благодаря на Бога, че не е имал усложнения с бъбреkа и че малкото му зрение се е запазило досега. Като имам предвид всички обстоятелства, съм сигурна, че това е едно от многото чудеса, които Той е извършил в живота ни. За съжаление проблемите на болните се увеличават с всеки ден. В началото всички необходими изследвания се правеха в диспансера в Медицинска академия. Отпреди година-две всеки сам трябва да си ги прави. Личните лекари дават направление за много малко показатели и повечето болни, ако имат възможност, си плащат, за да им бъдат направени пълни изследвания. Няма нужда да споменавам, че повечето от тях са безработни или пенсионери по болест.

В Библията Бог обещава на своя народ, че ще го носи на орлови крила. На крилата на орела не е особено уютно — когато той се издига нагоре, сърцето ти се свива, притваряш очи от страх, когато се спуска, подскачаш на тласъци и сърцето ти отново замира. Но щом Бог е обещал, пристигането е сигурно. Като се вгледате в живота си, може би и вашият е подобен. За живота на Венци и моя това се отнася с голяма сила. Да, паданията са страшни и неприятни, но има моменти, когато се издигаме над всичко делнично и предвкусваме небесното царство. Тогава лошото се забравя, защото Бог казва, че небесното царство е в нас, в сърцата ни.

ГЛАВА 9

ЧУДНОТО ОГЛЕДАЛО

Когато бях в първи клас, ми подариха за рождения ден книгата на Георги Райчев „Имало едно мече“. Имах и други подаръци, може би много по-скъпи, но за мен най-ценна и вълнуваща си оставаше тази книга. Това беше последният ми рожден ден, прекаран с татко. Привечер излязохме на разходка, понеже бе 24 май той ми купи балони в различни форми. Надувах ги и много им се радвах. А след това дойде най-хубавото — часът на приказките. Вкъщи всички ми четяха, но най-много обичах да ми чете татко — неговият глас ми харесваше повече от другите, пък и рядко си беше вкъщи. И така, започна първата вълшебна приказка за един цар, който имал чудно огледало. Когато погледнел през него, виждал какво правят хората в различни царства. Така намерил любимата си. След това започваха много увлекательни приключения и чудното огледало играеше огромна роля в тях. Казвах си колко ли ще е хубаво и аз да имам такова огледало.

Детството отмина и колкото и да ми беше мъчно, се наложи да се разделя с приказките, въпреки че и сега понякога ми се иска да потъна в тяхната атмосфера. Намирам книга, която са ми чели в детството, и я слушам или чета в зависимост от това на какъв носител е тя. Хората имат различна памет — някои — зрителна, други — слухова, трети помнят движения. Моята приятелка Поля, въпреки че не вижда, помнеше точно къде на листа е написано дадено изречение от урока. Затова наричам образна паметта, която включва зрителна и осезателна (за осезателната никой не е и помислил). Моята памет има особеност да възпроизвежда първо чувствата, които съм изпитвала в даден момент. Затова обичам да потъвам в онези безгрижни и радостни чувства от детството, когато играейки с пластилина или свита под завивката, съм слушала татковия глас. Та и сега понякога изоставям сериозните четива и се потапям в приказките, за да поема гълтка свеж въздух от детството.

Но тук става дума за друго. Дори в най-смелите си мечти не съм си представяла, че мога да имам нещо подобно на това огледало. Освен брайловите книги, можехме да ползваме и съюзната фонотека — книгите, записани на касети. През 1992 г. си купихме първия компютър, но тогава го смятахме просто за играчка. В момент на прозрение казах на Венци: „Може би след 10 години ще има много книги на дискети.“. Предсказанието ми не само се събъдна, но се появиха още много нови неща и възможности. За съжаление успяхме да се възползваме от тях доста по-късно от виждащите хора. Имахме синтезатор на реч за работа под DOS и го ползвахме, но трябаше да се направят специални настройки, за да могат обикновените програми да проговорят и стана така, че повечето от тях бяха недостъпни за нас. Закъсняхме с ползването на Windows, защото нямаше говор на български език, а английският глас не четеше кирилицата.

През есента на 2002 г. продадохме апартамента си в „Люлин“ и се преместихме да живеем в къщата в Баня. Точно по това време преместиха печатницата в производствено предприятие „Успех“. Стана така, че пак ми беше удобно да ходя на работа — ходех само с един автобус, а ако бяхме останали в „Люлин“, трябаше да ходя с две превозни средства и пътуването щеше да е значително по-трудно. Точно на 1 октомври 2002 г. смених къщата и работното си място. Тук също виждам особената намеса на Бога. Въпреки че работех в Централното управление на Съюза на слепите и голяма част от изданията отдавна се набираха на компютри и бяха отпечатвани на принтери, изобщо не даваха на слепите достъп до компютрите. В „Успех“ положението бе по-различно. Там директорът се отнасяше с разбиране по въпроса. Незрящият Виктор Любенов свободно работеше с компютър и се славеше като специалист. Той ми помогна в много отношения, научих нови неща и ми даде нови програми, улесняващи работата. По това време разбрах, че в Рехабилитационния център в Пловдив провеждат компютърни курсове и преподават работа под Dos и Windows. Три пъти ходих в центъра — първо изучавах програми под DOS, а по-късно си купих по-мощен компютър и изучавах Windows. Преподаваше ми Стефка Стойчева, на чието търпение наистина завиждам. Windows бе изцяло на английски и в началото се чувствах като в тъмна Индия. Пловдив си остана за мен град на мечтите и винаги се радвам, когато ходя там. И трите пъти заедно с мен в

центъра се случиха много добри хора и прекарахме чудесно. Вечер ходех при Поля, която живее в съседния вход. Семейството ѝ е много добро и си говорим до насита за миналото и недотам перспективното бъдеще. Тя е безработна отдавна, съпругът ѝ основно издържа всички. Разказвам ѝ за вярата си и се надявам, че Бог ще помогне на всеки според нуждата му.

През 2003 г. бе създаден жадуваният български говор SpeechLab от Българската асоциация за компютърна лингвистика. Поне на мен той ми даде неограничена възможност да слушам каквото си поискам (говорът за DOS звучеше металически и не можех да го слушам повече от 2–3 часа на ден, главата ме заболяваше). Новият синтезатор говори с гласа на истинска жена — Гергана Стоянова. Освен това в него има вграден правописен речник и когато изпишем думата неправилно, Гергана я чете на един тон, без ударение. Разбира се, това става, ако думата съществува в речника. Тази му функция прави синтезатора много добър при коригиране на текстове. Появиха се книги, записани на CD дискове, можехме да си ги имаме вкъщи и да ги четем, когато си поискаме, което преди бе невъзможно. Бях много щастлива и с голям труд и постоянство се прокрадвах през гъстите дебри на компютърната грамотност.

За разлика от виждащите потребители, които работят преди всичко с мишката, ние, слепите, работим изцяло с клавиатурата. Това налага да запомняме много клавиши комбинации, ако искаме работата ни да е по-лесна, а без някои от тях изобщо не можем да се оправим. Например, за да разгледаме един сайт в Интернет, трябва да знаем десетки клавиши комбинации, в противен случай се налага да изслушаме цялото съдържание на дадената страница, а това е много дълго и досадно и ако търсим нещо конкретно, няма да свършим никаква работа. Помненето на клавиши комбинации съвсем не ми е по вкуса. Лесно бих могла да запомня дълги поеми, знаех наизуст „Опълченците на Шипка“ и „На прощаване“, бих могла да науча и нещо по-дълго без проблеми, но когато се наложи да помня поредица от цифри или, както е в случая, клавиши комбинации, които са различни за всяка програма и често ми се струват безсмислени, като че ли в мозъка ми щракват някакви ключалки. Бедният ми мозък протестира: „Не искам да помня това, в него няма никакъв смисъл“. Явното му нежелание прави запомнянето още по-трудно.

Освен това, за да чете говорът имената на иконите и менютата и да можем да намерим необходимата програма или файл, Windows трябва да е настроен по определен начин. Сега има курсове за компютърна грамотност и учебни помагала, които обясняват подробно тези неща. По времето, когато аз започвах работа с Windows, нямаше откъде да ги разбера. Добре че имах книгата „Windows 98“, започнах бавно да я чета и по метода на проби и грешки научих много неща. Въобще работата на незрящите с компютър е доста по-трудна от тази на другите потребители, но може би ние имаме по-голямо желание и затова сме по-упорити. В сравнение с усилията, които полагам, за да научавам новостите и да ги прилагам, висшето образование ми се струва като детска играчка. Почти всяка програма или нова процедура (например да се регистрирам в ДСК или някой друг сайт, да попълня CV, за да кандидатствам за работа), изисква много време и изучаване. Някои страници изобщо не са достъпни за екранния четец. Често старите версии на дадена програма вече не се поддържат и тогава ни се налага да разучаваме нови, а с тях също можем да имаме проблеми, че не са достъпни. Това е само малка част от трудностите, които срещаме. Но наистина предимствата са толкова големи, че и дума не става да се откажем.

Дойде време да ви разкажа как получих чудното си огледало. Това стана на 25 май 2004 г., точно когато навърших 41 години). За 41-вия ми рожден ден Венци ми подари така мечтаното чудно огледало — прекараха ни кабелен интернет. Тогава не всеки имаше интернет въкъщи. Беше доста скъп и хората не чувстваха остро нуждата от него. Бях особено развлечена и веднага посетих няколко страници, чиито адреси знаех. След това намерих страницата на Skype и си инсталирах програмата. Имах доста проблеми, докато успея да настроя екранния четец да ми чете менютата, но задоволството си струваше труда.

Започнах да говоря и да чатя с хора от различни държави. От малка жадувах да общувам с истински руснаци, но нямах възможност. Написах в profila си в Skype, че търся приятели и говоря на руски. Много хора искаха да се свържат с мен. Някои ми говореха и пишеха отвратителни цинизми, което ме стряскаше, но имаше и други, които просто искат да поговорят. Обикновено това бяха хора, изучавали руски или руснаци, намиращи се далече от родината си. За съжаление истинските руснаци бяха малко и не можех да разчитам на правилно

писане и говорене, което исках да усъвършенствам. Смисълът на това общуване за мен бе освен да разбера как живеят хората в други страни и да усъвършенствам езика, да споделя с тях моето най-съкровено открытие — вярата си в Бога. Написах в профила си адресите на руската (<http://www.adventist.ru/>) и българската (<http://sdabg.net>) страници на адвентната църква. На онези, които искаха да четат от файл, изпращах Библията и книги. Ако виждах, щях да видя и лицата на моите нови приятели, но и така, доколкото е възможно в моя случай, получих чудното огледало. Компютрите ми дадоха още една чудесна възможност. Мога да записвам книги и проповеди на дискове и да ги подарявам на познатите си. Преди това беше невъзможно — най-многото, което можех да направя, бе да им дам моите собствени материали, записани на касети. По-късно богослуженията, провеждани в нашата църква, започнаха да се изльчват по телевизията и сега, когато не мога да отида на църква, слушам проповедите вкъщи. На <http://sdabg.tv/> има много проповеди на всяка тематика.

Успях да си инсталирам руски синтезатор на реч, който чете много добре руските книги. През всяко свободно време чета на руски, за да усъвършенствам както официалната, така и разговорната реч.

През 2005 г. написах моята лебедова песен. Може би ще си помислите, че това е някаква поема или в крайен случай — прозаично произведение в поетичен стил. Нищо подобно, лебедовата ми песен е до немай-къде прозаична — система на брайловите знаци в България. Тя включва означенията по математика, физика, химия, информатика, музика и някои други знаци, използвани в материала на средното училище. По-голямата ѝ част преведох от руски, прибавих някои знаци и правилата за тяхната употреба, защото руската система, която използвах като основа, е издадена през 1971 г. и вече не е актуална. Заех се с тази работа, подтиквана от онзи настойчив глас, който ми даде идеите за стихосбирката. Сега той ми казваше: „Дойде време да предадеш професията.“. Не разбирах добре какво значи това — още не съм толкова стара, че да напусна кораба, но тъй като човек никога не знае какво му готви утешния ден, не се учудих особено. Идва време, когато трябва да предадем натрупания опит.

Но това не става само с добро желание. Нужни са хора, които да ми помогнат и средства за хартия, печат и изобщо за издаването на дадена книга. По онова време много се говореше за промяна в значите

на брайл във връзка с ползването на компютрите. Няколко пъти се събираха комисии, приехме едни предложения за промени, други отхвърлихме, но важното е, че въпросът бе актуален. Г-н Спас Карафезов, председател на Националното читалище на слепите „Луи Брайл“, взе присърце идеята ми и осигури всичко необходимо. Тази подкрепа също ме накара да вярвам, че моето творение е нужно на хората, които идват след нас.

Ще обясня малко за означенията на брайл, защото обикновеният читател няма да ме разбере. Брайловата азбука се състои от 6 точки, подредени в два реда по три. Всички букви и знаци представляват комбинация от тези точки. Тъй като комбинациите, възможни за 6 точки, са 63, а знаците — много повече от тях, една и съща комбинация от точки може да означава различни неща в зависимост от контекста. Например знакът точка, който е съчетание от втора, пета и шеста точки, означава 1. точка; 2. цифрата четири, смъкната долу, например в дробта една четвърт; 3. знак за деление; 4. покривче. Освен това участва в знаци, написани в две кутийки. Друга особеност на писането на брайл е, че не може да се пише над или под буквата — степените и индексите се пишат на същия ред, като в началото и края им се поставят знаци, за да се разбере, че даденият израз е степенен показател или индекс. Същото се отнася за дробната черта — цялата дроб се пише последователно, като има знаци за начало и край на дробта и за дробна черта. Това описание е съвсем кратко. Просто искам да се разбере защо освен знаците, при писането на брайл са нужни и правила за изписването им. Ако правилата не се спазват, ще се получи двусмислица и е възможно да не можем да решим дадена задача. За мен това беше огромен труд. Правех системата вкъщи на малък дисплей, който показваше само по 20 знака на ред, но бях щастлива, че и той съществува, за да мога да проверявам какво съм написала. Освен че превеждах и допълвах системата, ми се наложи да съчиня два дяла. Единият беше информатиката, за който ми помогна учителката по математика от училището за слепи деца. Другият дял беше особено труден, защото познанията ми в него бяха съвсем оскудни. Това бе основа на музикалните знаци, употребявани в училище. Освен нотите знаех много малко, защото почти не съм имала учебник по пеене. За да обогатя познанията си, прочетох „Елементарна теория на музиката“, написана на брайл, но без чужда помощ не бих

могла да се справя. Много ми помогна бившият диригент на хора на слепите Стоян Бабеков. Освен компетентна помощ от него получих добър и навременен урок. Дълги години колегите ми упорито не желаеха да им обяснявам нещата с термини, искаха това да е колкото може по-просто (например вместо празно множество да им казвам пресечена нула). Отначало се възмущавах, но като видях, че не мога да изляза на глава с тях, се примирих и започнах да търся най-елементарното име за всяко нещо. Без да усетя, започнах да прилагам това правило и към новата система. Бабеков ми обърна внимание на това и аз се сепнах. Тази система ще се чете не само от работещи в печатницата, но и от ученици, родители, а може би и учители, които ще преподават материала. В последните години много деца с нарушен зрение учат интегрирано в нормалните училища и няма откъде да научат спецификата на писането на брайл. Прегледах системата от нова гледна точка и премахнах всички грубо елементарни понятия.

Освен трудностите и търсенията при създаването на системата, неизбежно се добави и лошото отношение на колегите ми. Вицът за българския ад, в който няма нужда от пазачи, защото винаги ще се намерят хора, които да дръпнат назад в огъня онзи, който си подаде главата, и тук бе в сила. Разпространяваха се зловредни слухове, че като напиша системата, ще ни отнемат печатането на учебници и няма да имаме работа. Никой не се замисли, че има няколко екземпляра от предишната система, издадена на руски език, и въобще, че ако някой иска да ни вземе работата, нищо няма да го спре. А освен това щях да получа някакъв хонорар за работата си и това също не им харесваше. Така вместо подкрепа, трябваше да работя въпреки неодобрението на другите. Може би моята лебедова песен не е съвършена, но като се има предвид, че руската система е създадена от десетки учени в съответните области, умували над нея много дни, поне се надявам, че ще бъде полезна. Дано даде основни познания на учителите и децата, които се нуждаят от тях. Нека странното й заглавие „Ключ към грамотността“, което успях да си извоювам, бъде моят специален поздрав за тях. То ви помахва закачливо: „Не се бойте, животът не е само математика“.

След като завърших системата, Бог ми даде още един голям подарък, за какъвто не смеех дори да се помоля. Това бе брайлов дисплей, работещ под DOS. Той представлява един ред от 80 знака,

който представя даден текстов файл като брайлови букви. Мога да чета всяка къв текст, като местя редовете със специални клавиши или със стрелките от клавиатурата. Винаги е по-добре, когато искаш да изучиш нещо подробно, да можеш да го прочетеш, а не да се доверяваш на говора. Този дисплей, заедно с един компютър, бе подарен на Рехабилитационния център в Пловдив. Доста време стоеше неизползван, но когато попитах дали може да се ползва от някого, ми казаха, че служи за учебни цели. Всъщност не преподаваха как се работи с него дори под DOS, защото всички никой нямаше брайлов дисплей, за да приложи придобитите знания. Но както и да е, вече не се работи с DOS и те решили да се отърват от него. Хубавото е, че го подариха на мен. Това ми даде още по-големи възможности и постигнах неща, за които не бих и помислила, ако работех само с говоряща програма.

Първото, което се осмелих да направя, е че започнах да уча английски език самостоятелно. След като завърших училище, почти нищо не съм учила с преподавател. Освен три кратки курса за компютри, нищо не ми е преподавано. Сама завърши следването, без да посещавам занятия, сама научих есперанто и достигнах някакво ниво в компютърната грамотност. Но не смеех да се захвана с английския, въпреки че е много необходим. Основната причина бе разликата между звученето и писането на думите. Не мога да уча език само от говорене — трябва да си представя думата написана. Разбира се, с говора можех да чета думите буква по буква, но това и на ум не ми идваше. Дисплеят ми даде надежда. Сдобих се с учебници за начално ниво и започнах. В училище бях учила десетина урока по английски, но това бе съвсем нищожно. Уговорих се с една учителка да ми предава първото ниво, и цената бе поносима, но тяказа, че сега, през зимата, ѝ е трудно да идва у нас, да почакам да се стопли и ще започнем. Видях, че работата се забави и за да не се откажа, реших да започна сама, пък докъдето стигна. В началото се придвижвах с темпото на костенурка. Прочитах думата на дисплея, после я написвах в англо-българския речник на другия си компютър и сред многото ѝ значения търсех най-подходящото за случая. Това бе дълга, бавна процедура, не вземах на сериозно тези занимания — просто чаках да дойде учителката и тогава, като съм научила предварително някои думи, ще ми е по-лесно. Така се занимавах всеки ден по малко, докато

веднъж се хванах, че се зачитам, без да търся речника. Без да разбера кога, количеството бе преминало в качество и думите, които трябваше да сверявам, ставаха все по малко. Отначало прочетох Headway, после Streamline. В печатницата имаше учебници за големите класове, които бяхме правили. През всяка свободна от работа минута четях от тях и записвах непознатите думи в тефтерче, а вкъщи ги проверявах в речника. После си купих MP3 плейър и прослушах целия радиокурс по английски език, някога излъчван по програма „Знание“, който се пазеше в нашата фонотека. В интернет намерих и аудиокурс по английски език на руски. Това ми даде възможност да усъвършенствам и двата езика едновременно. Хубавото бе, че докато работех в книговезницата (там подготвяхме учебниците и списанията), можех спокойно да слушам и да набирам опит. После през Интернет, моето чудно огледало, намерих две радиа за изучаващи английски, където се говореше бавно и можех да изтеглям предаванията им. Започнах да разбирам добре за какво говорят и исках нещо повече. Обичам да слушам проповеди, изнесени от англоговорящ пастор и превеждани в момента, защото след думите на английски веднага чувам превода. За съжаление ентузиазът за изучаване на езици преминава, когато няма с кого да говорим. Сега чета относително свободно документацията на разни програми, но не съм напреднала особено.

Голяма радост за мен бе също, че ми се падна честта да коригирам Новия Завет от Библията, който бе издаден на брайл. Преди да започна работа, всеки ден се молех да отстраня всички грешки и Божието слово да излезе в най-добър вид. Първото евангелие вече бе излязло в друга печатница, а ние продължихме нататък. Веднъж ми се обади по телефона един човек и попита кой коригира Библията. Казах му, че аз се занимавам с това. Той се представи, каза, че е коригирал първата част и се интересува дали вярвам в Бога. Отговорих, че вярвам и се моля да ми помогне всичко да е в най-добро състояние. Той се успокои и обеща, че ще се моли за мен. Така се разделихме радостни и благодарни на Бога.

Новите технологии ми донесоха още една радост — купих си лазерен принтер и скенер. И преди си имах принтер, от Петрич, работеше с намастилена лента, която не изсъхна през всичките десетина години, докато го ползвахме — още едно малко чудо. С новия принтер се работеше по-лесно, но по-привлекателен се оказа скенерът.

С него сканирам документите, които ми трябват, и после ги отпечатвам на принтера, което доста улеснява живота ми, като се има предвид, че на всяка крачка ни искат решение от ТЕЛК за инвалидността ни. Особено бях развлната, когато получих важно писмо от „Социални грижи“ и вместо да чакам някой да дойде, за да види какво пише в него, просто го сложих в скенера и му зададох да сканира в Microsoft Word. След минута вече знаех какво пише във въпросното писмо. Освен това, ако някоя книга ми е много необходима, мога да я сканирам и прочета. Е, полученият текст не е съвършен, но мога да разбера съдържанието, а ако искам да е прецизно, да го коригирам.

Чрез моето чудно огледало срещнах и много хора, които иначе никога нямаше да познавам. Един добър, ентузиазиран младеж, Огнян Рангелов, направи пощенски списък за взаимопомощ по компютърни проблеми, който се казва „Без мишка“. В него членуват всякакви хора и си помагаме във връзка с компютрите, а понякога и за решаването на други проблеми. На сайта my bezmishka.org има цяла съкровищница от различни упътвания как се ползват дадени програми с еcranен четец. Архивът на писмата, които сме си разменяли по дадена тема, е достъпен за всички. С времето се получи доста обширна база данни за използването и достъпността на програмите с Jaws, най-използваният еcranен четец. Списъкът съществува вече 5 години и е дал много на всеки от нас. Какъвто и въпрос да ме интересува, задавам го в списъка и е много вероятно някой да ми отговори. Като чета писмата с отговори на въпроси, задавани от другите, без да искам, научавам доста полезни неща. Освен въпроси и отговори си разменяме различни новости — компютърни и изобщо за живота. С някои от членовете си говорим или си пишем по Skype или по електронната поща. Това е чудесно и дано ентузиазмът никога да не напуска Огнян и целия екип на списъка.

По-късно младият ентузиаст Димитър Димитров от Варна създаде друг списък — „На лафче“, където споделяме всичко, за което се сетим. Той също е много полезен, защото преди това без да искаме, често вмъквахме в компютърния списък теми от живота. Благодаря и на Митко за отделеното време и търпение, с което стоически понася главоболията, които понякога му създаваме с нашите спорове. За какво си говорим в групата, можете да разгледате на адрес:

<http://groups.google.bg/group/nalafche?hl=bg>

Няма съмнение, че Интернет, моето чудно огледало, може да се ползва и за много лоши цели. От порното никой не успява да се скрие. И аз съм попадала на порносайтове, като търся нещо в Google. Разбирам, че е порно по думите, а кой знае какво се вижда на картинките. Както и всичко друго, Интернет също има обратна страна. Но за мен той е мечтаното чудно огледало от детската приказка, въпреки че не мога да видя другите държави и кой какво прави. А когато някой ме залива с калния поток на цинизмите, се опитвам да му разкажа за смисъла на живота, показан в Библията или, ако не мога да направя това, просто се моля за него. Страх ме хваща като си помисля какво ли е в душата на човек, който като знае, че другият не го вижда реално или не го познава, може да говори (а сигурно и да върши) такива гадости. Това е истинско нещастие и заслужава съчувствие, а не толкова отвращение. И сега, когато съм безработна, чудното огледало е моят най-добър помощник.

ГЛАВА 10

ВЛАСТТА НА НЕСБЪДНАТОТО

Колкото по-добре овладявах компютъра, толкова повече властта на несбъднатото започна да надига глава. Винаги съм искала да се занимавам с литература, затова и завърших българска филология, но като не можах да си намеря работа, реших, че трябва да се примиря и се радвах, че професията ми леко се докосва до желаното от мен. Представях си, че съм моливът от приказката на Андерсен, който искал да стане облачен художник, да рисува облаците. Но го взел месарят да си пише сметките с него, после кръчмарят например, и докато разбере какво става, от дългия, красив молив останало малко, нащърбено моливче. Тогава моливчето си спомнило, че искало да рисува облаците, но се успокоило с мисълта, че е прекарало живота си по-полезно, като е служило на хората. Аз си мислех същото за моята професия — не станах литераторка, но правя учебници, които служат на малките и по-големите деца да овладяват науките. Професията ми доставяше доста радост в търсене как да предадем материала по най-достъпен начин (става въпрос за таблици, чертежи, картички и изобщо възможностите на брайла са много по-малки от тези на обикновения печат), трябваше да решаваме доста проблеми, при което се изискваше въображение. Понякога това бе почти невъзможно и справянето с проблема вълнуваше дори повече от написването на поема. Но сигурно моливчето, здраво стиснато в дебелите пръсти на месаря, все е гледало да се изплъзне и набързо да драсне мъничко пухкаво облаче за разтуха. Честно казано, и на мен не са ми липсвали облачета. Никога не съм се разделяла напълно с литературата. От малка пиша стихове, писала съм и по някоя статия или есе за сп. „Зари“, органа на Съюза на слепите в България. И от руски съм превеждала някой и друг материал или стих. Откакто станах християнка, винаги се занимавам с духовни неща и това също ме доближава повече до облаците, отколкото до сметките. Но въпреки това винаги съм искала да се отdam изцяло на творчество или поне на литературен труд. Мечтаех да стана редактор на

литературно издание, нещо като „Литературен форум“, сп. „Пламък“ едно време. Дори и да исках, тогава не можех да работя подобно нещо — единствено в нашето сп. „Зари“ работеха незрящи редактори и те си имаха сътрудници. На мен не ми провървя да работя там, пък и това не беше моята мечта — „Зари“ се занимаваше с трудовите победи на слепите, изпълнението на плана в различните предприятия „Успех“ и тук-там имаше някое стихотворение или разказ. В наши дни се появиха много свободни места за редактори, но не съм срещала свободни места за редактори на литературни издания.

Който има мечта от детство и чувства, че е роден за някаква професия, ще ме разбере напълно. Може би това желание умира заедно с человека, а може и малко след него. Руският писател Александър Грин чудесно описва подобно състояние във фантастичната си книга „Бягаша по вълните“. Там той казва: „Като преминавах от град в град, от страна в страна, се подчинявах на сила, по-повелителна от страстта или манията. Рано или късно, на старини или в разцвета на годините, несъбъднатото ни зове и ние се оглеждаме, стараейки се да разберем откъде е долетял зовът му. Тогава сякаш се събуждаме сред своя свят, тягостно се сепваме и скъпим всеки ден, вглеждаме се в живота си, с цялото си същество се стараем да разберем не започвали да се събъдва несъбъднатото? Не става ли по-ясен образът му. Не трябва ли сега само да протегнем ръка, за да хванем и задържим слабо проблясващите му черти?“

Така ставаше и с мен, несъбъднатото ме преследваше не по градове и държави, а през годините, като ту се сгушваше отчаяно, ту подаваше глава и крещеше неудържимо в зависимост от обстоятелствата. Исках да върша нещо друго, по-творческо, може и като допълнителна работа, но да опитам. Така започнах да го търся. Написах автобиография, регистрирах се в няколко сайта за работа и подавах документите си по всяка обява, която поне малко отговаряше на изискванията ми. Търсех работа като редактор или коректор или преводач от руски език. Бях спокойна, че ако трябва да коригирам нещо, имам брайлов дисплей, който ми показва точно всеки знак.

Патилата и премеждията ми са много. Претърпях няколко провала, защото не знаех точно какви са изискванията на работодателите, а и те не знаеха какво мога и не им се занимаваше с мен, при положение че десетки виждащи хора кандидатстват за това

място. Въпреки че написах в мотивационното си писмо, че не виждам и работя на компютъра с говоряща програма, когато някой ми се обадеше, обикновено не знаеше, че съм сляпа. Затова първите ми думи бяха: „Знаете ли, че не виждам?“. Той обикновено отговаряше: „Не.“ и въпросът приключваше. Отказах се от мисълта да коригирам текстове, защото в някои варианти файловете не могат да се четат от еcranен четец. Остана ми мисълта да превеждам от руски. Тук срещнах друга трудност. Знам руски език от майка си и после го усъвършенствах като четях списания и книги. Но това съвсем не беше достатъчно. За да превеждам, трябваше да съм завършила руска гимназия с успех поне 4 или руска филология. Другият вариант бе да притежавам международно признат сертификат за владене на руски език. За гимназия и университет бе вече късно, започнах да търся начин да получа сертификат. Обаждах се в различни учреждения, но така и не успях да стигна до нужното ми място. Един човек, който бе обявил в интернет, че предлага курсове по руски език, предложи да ми даде сертификат. С разтуптяно сърце изпълних задачите, които ми изпрати, и срещу 10 лева получих един лист, на който пишеше, че е сертификат. Разбира се, той не ми послужи пред нито един работодател. По-късно се смях от сърце, като разбрах, че задачата ми е била да превеждам на руски началото на книгата му. Някои работодатели, за чийто преводи не се изисква легализация, ми изпращаха тестове, но повече не ми отговаряха. На едно място направо ми отказаха, не харесаха превода ми, на друго ме поканиха, но пък нямали пари да развият проекта. Много притеснена, преглеждах преводите си, търсех грешки, стараех се да слушам или чета книги на руски, за да се справя по-добре следващия път. Понякога мислех да се откажа, но точно тогава проблясваше светлинка в тунела и отново подавах документи по следващата обява. Кандидатствах съм над 200 пъти в jobs.bg и по други обяви.

Чудото стана, когато бях най-отчаяна. Преведох поредния тест, изпратен от един работодател, проверих го на дисплея и го предадох с мисълта, че пак няма да получа отговор. Какво беше учудването ми, когато ми отговориха, че моет превод е най-добър и ме попитаха дали ще преведа книга от 400 страници. Обади ми се млада жена, за да се уточним. Зададох й дежурния си въпрос: „Знаете ли, че не виждам?“. Тя каза: „Да, знам, и съм силно впечатлена от превода.“ Стреснах се и

се притесних. Очаквах нещо по-малко. Нямах никакъв опит и съвсем не си представях колко време ще ми отнеме такава голяма задача. Съгласих се въпреки всичко. Преведох няколко страници и ги изпратих на жената, която ми писа, за да ги прочете и да реши окончателно. Тя ги прочете и ми преведе една трета от парите за книгата. Работех с много притеснение, исках всичко да е добре, а нямах никакъв опит. Google ми бе добър помощник. Хубавото е, че без да е с много широки познания, човек може да намери там всички имена, всяка възможна терминология и каквото му е нужно. Книгата бе трудна за превод — авторът даваше примери с артисти, филми, имаше цитирано философско съчинение и няколко стихотворения. Когато получих офертата, бях в отпуск и се стараех да преведа колкото може повече преди да отида на работа. Над нас бе надвиснала опасност от съкращение, но се надявах, че няма да е толкова скоро. Отидох на работа и разбрах, че дните ми са преbroени. Аз и едно момиче, което също не вижда, трябваше да си ходим вкъщи. Сега наистина ни взеха работата — други щяха да правят учебниците за децата, но моята система нямаше нищо общо с това. Просто от Министерството на образованието купили принтери, скенери и компютри, дали ги на училищата за деца с нарушен зрение в София и Варна и им казали сами да си правят учебниците. Такова нещо дотогава не бяхме чували и дори помислили. Учителите също протестираха, но, от една страна, не им оставаше нищо друго, освен да се съгласят, от друга, щяха да им плащат за допълнителния труд, а както е известно, парите никога не стигат. Така че учителите станаха печатари, а ние, слепите — безработни. В печатницата останаха само няколко зрящи колежки, които правят периодичния печат.

Дните преди съкращението бяха мрачни. Освен тъжната перспектива да си останем вкъщи, и колежките вече ни смятаха за чужди — явно бяха предложили на директорката да ни съкрати, за да остане за тях малкото работа, която имаше. Съвестта ги гризеше и не искаха много да говорят с нас. Колежката ми си намери работа и напусна сама, а аз зачаках съкращението. За да нямат неприятности с Инспекцията по труда, обявиха престой на печатницата за един месец и след това ме съкратиха. Сигурно щеше да ме хване голяма депресия, но преводът на книгата ми помогна много — трябваше да го предам за определеното време и това ми отвличаше вниманието. Преведох

книгата за два месеца и половина. След това Мариана (така се казваше тя) ми предложи друга книга. С радост се съгласих и я преведох за един месец — тя беше 200 страници, но в нея нямаше особена терминология. След това няколко месеца превеждах за нея статии. Тя се отнасяше много добре с мен, дори ми купи един електронен речник, за да улесни работата. За такъв работодател бях мечтала. Честно казано, от случайните си работодатели досега съм чувала много подобри думи за себе си, отколкото от всичките си началници през 27-годишния си стаж взети заедно.

През февруари 2009 г. преведох и последните материали, нямаше вече работа за мен. Тогава почувствах с голяма сила, че съм зад борда, няма с какво да се заема. Хубавото бе, че можех да напиша в автобиографията си за книгите, които съм превела, и работодателите ме вземаха по-насериозно. Пред мен отново остро застана въпросът за получаване на сертификат. Пак се разтърсих из интернет и този път намерих, че Нов български университет предлага такава услуга. Писах на преподавателките, свързах се с тях и уточнихме времето и начина да се явя на изпит. Дадоха ми и предварителни тестове, за да си избера нивото на владеене на езика. Избрах най-високото, за което ми бяха дали тестове — C1. Таксата за изпита беше 300 лева и въпреки че сърцето ме болеше, я внесох в банката — без сертификат съвсем няма надежда за работа. Добре че преди да ме съкратят си купих лаптоп. С него отидох на изпита. Трябваше да направя 5 теста, от които единият е писмен изпит, съдържащ 3 подтеми. Изпитът е доста труден и се съмнявам, че човек може да издържи този изпит и на родния си език, без да има нещо общо с литературата. Направих тестовете на компютъра си — другите писаха на листове. Неприятното бе, че отговорите бяха разположени така, че трудно се стигаха с екранния четец — трябваше да ги търся със стрелките буква по буква. Знаех напълно всички отговори, но докато се добера до всеки от тях, се изморих до предела. Имах чувството, че всичката вода от организма ми се е изпарила и е останало само сухо вещество. Изпитът ми продължи от 9 до 15 часа, когато проведохме теста по говорене. Преподавателките бяха много внимателни и искрено желаеха да ми помогнат. След около месец си получих сертификата — един лист, който веднага се постарах да ламинирам, за да не загубя. Все пак струва 300 лева. Сканирах го и сега го пращам заедно със CV-то си по

всички обяви за преводач. Сега ми отговарят на писмата, но не за да ми дадат работа, а да ме включват в някакви списъци. Пращат ми една или няколко декларации, които трябва да заверя нотариално, и после кратко да чакам, ако се появи някой лист за превод. Събрах 20-тина декларации и отегчена прибавих в края на мотивационното си писмо: „Моля не ми пращайте декларации. Имам вече двайсетина от тях и нито един лев в джоба.“ Това подейства — декларации няма, но и работа няма. Както и да е, не искам новото ми хоби да бъде заверяване на декларации и плащање такси на нотариусите.

Леля Оля, с която някога ходехме на изпити в университета, също допринесе много да не изпадна в депресия. Почти всеки ден с нея се разхождахме из Банкя. Скитахме по малкото пътечки, останали за обикновените хора — къщичката на баба Яга и пътят през бившата резиденция на Тодор Живков отдавна са недостъпни. През лятото седяхме в парка с фунийка сладолед и слушахме песните на птичките. Или просто отивахме на пазара и по магазините да купим нещо. Каквото и да правехме, като се прибирах се чувствах освежена и гледах по-оптимистично на живота.

Не знам как е с другите, но ако нямам допълнително занимание освен ежедневните задължения, аз се чувствам много зле. Още докато работех, през всяка свободна минута четях книги или изучавах някаква непозната за мен материя. Сега пред мен се разкриха много възможности да се усъвършенствам, но ми се искаше да се захвана с нещо, което да ми послужи в евентуалната бъдеща работа. Ентузиазмът ми за английския попремина, четях книги само на руски, за да ми стане привично да мисля на този език. Това се постига трудно, когато няма с кого да говоря. Наистина по Skype ми се обаждат руснаци, но трудно мога да намеря тема за разговор с непознати. След дежурното разпитване кой и какъв е събеседникът, разговорът замира. В края на 2009 г. депресията заплашваше да ме хване здраво и да ме задуши в лепкавата си прегръдка. Молех Бога да ми помогне, да ми даде изход от положението. Тогава с пронизваща яснота в ума ми се появи мисълта за тази книга. Доста време я отхвърлях — стори ми се непосилна задача. Досега съм писала много малко текстове — съчиненията в училище, няколко статии и малко преводи. Ще мога ли да напиша такова голямо нещо. Но зовът ставаше по-настоятелен и реших да се подчиня с вярата, че Той ще ми помогне да стигна до края.

Тази книга е също порив, пробуден от властта на несъзднатото, силата, по-повелителна от страст или мания. Вярвам, че Бог ми е дал тези заложби и сега ми предоставя възможност да се възползвам от тях, да нарисувам някое облаче, пък дано и някой друг да му се зарадва заедно с мен. Започнах бавно, по малко, постепенно се увличах и понякога прекарвах по цял ден във вълшебно упоение.

Тогава ми предложиха и друга работа. От сп. pudriera.com потърсили сляпа жена, която може да пише по около 5 статии на месец срещу скромно възнаграждение. Една от създателките му е дъщеря на сляп човек, който бил на курсове за компютърна грамотност във фондация „Хоризонти“. Момичето, съкратено заедно с мен, ми каза за тази възможност. Съгласих се да започна. Написах 15-ина статии и засега са доволни от мен. Така че успях да опитам и професията автор на статии. Предложих услугите си като коректор в списъка Без мишка. Един негов член д-р ист.н. Иван Янев ми предложи да му редактирам две статии, а след това и една малка книжка. Опитах и професията на истински, пълновластен редактор. Както си и мислех, това е точно работа за мен. Харесва ми да лъскам обувките, да гледя рокличките, да правя прически и да слагам панделки на книгите, да ги глася като за пред хората и да ги изпращам с усмивка на бала, т.е. на пазара, за да срещнат съдбата си. Не е лошо и да пиша статии, ако има интересни теми, но редактирането е моето призвание.

Това са малки неща, те ме въодушевяват за кратко време. Искам нещо истинско, по-дълготрайно и сигурно.

Искрено се радвам и благодаря на Бога за всички мои познати, които са постигнали мечтите си и имат щастието да работят това, което им е на сърце. Скоро слушах как Албена, моята съученичка, разказва за фондацията „Очи на четири лапи“, единствената организация в България, която се занимава с обучение на кучета-водачи и на техните ползватели. Албена е неин председател и директор на центъра за обучение на кучета. Възхищавам се на смелостта и упорството ѝ (всички знаем колко трудно се излиза на глава с бюрокрацията, а центърът съществува благодарение на проекти и спонзори). Моят познат Негослав Събев, млад човек, с когото бяхме заедно в Рехабилитационния център в Пловдив, бързо напредна с компютрите и сега преподава компютърна грамотност и курсове за напреднали в Дневния рехабилитационен център в Габрово. Съученикът ми

Александър Тодоров, изявен шахматист в нашите среди, получил не едно първо място в съюзните турнири, стана преподавател на деца по шахмат. Понякога желаната професия е съвсем обикновена, дори непривлекателна за другите, но ако човек я обича, намира щастие то си. Моя позната от Силистра стана отлична педикюристка и си обича работата, въпреки че повечето хора не разбират какво хубаво има в това да се занимаваш с краката на хората.

Радвам се за всички тях и в ума ми идват редовете от песента на Булат Окуджава: „Дай ти на всички по малко и не забравяй за мен“. Добре зная, че Бог не ме е забравил, но нямам търпение да разбера по-нататъшните Му планове за живота ми.

ГЛАВА 11

ИЗПЪДЕНА В ПУСТОВРЕМИЕТО

Перспективата да живееш само с пенсията си не е особено привлекателна. Но много по-страшно е да бъдеш извън борда на живота, както красиво и шеговито се е изразил академик Александър Теодоров-Балан „изпъден в пустовремието“. Може би ако имах деца и внуци, „пустовремието“ нямаше да ме плаши и потиска толкова. Но тъй като нямам, трябва да се боря с него с всички сили.

Откакто се помня, времето ми е било строго разчетено — винаги ставах сутрин рано, учех или отивах на работа, след това имах други задължения. След съкращението постепенно изпаднах в състояние, подобно на безтегловност. Добре, че имах работа няколко месеца и въпреки че си бях вкъщи, трябваше да спазвам определен режим, за да я свърша. Но задачите свършиха и пред мен остро застана въпросът: А сега накъде?

Замислих се над проблеми, които не бях и предполагала, че съществуват. Компютърът винаги е заемал определено място в ежедневието ми, напоследък неговата роля се увеличи, но ме обзема истински страх пред мисълта, че той може да погълне цялото ми време и общуване. С въвеждането на новите технологии много хора работят дистанционно. В началото предимствата изглеждат повече от недостатъците. Но постепенно реалното общуване става все по-ограничено и неусетно може да останеш сам, ако нямаш семайно обкръжение. В интернет човек изглежда по-добър, отколкото е в действителност, лесно може да помогне, да прати на другия нужната книга или програма. Създава се усещане за единство, братство, солидарност. Но вероятността да срещнеш този човек, да докоснеш ръката му, да проведеш с него истински, човешки разговор на живо, е неизмеримо по-малка от когато и да било преди. Създава се фантастичен свят, в който има много хубави неща, но реалните човешки връзки и общуване са на изчезване.

Друга особеност, с която не мога да свикна в интернет е, че хората често не пишат истинската си възраст, а понякога дори и пол. Това ми се отразява направо болезнено. Анонимността предразполага и към всякакви лъжи. Къде, ако не в интернет, човек ще се представи за такъв, какъвто иска да бъде. И все пак най-шокиращото за мен е скриването на възрастта. Никак не мога да чатя с някого, ако не знам дали това е дете, което мога да погала по главата, млад човек или повъзрастен от мен, за да му отдам дължимото уважение.

Преди смятах баба си за невъзпитана, защото спираше и заговаряше всички, които срещахме из града или минаваха покрай къщата ни. Това погрешно разбирано „възпитание“ сега дава горчивите си плодове и не е по силите на един човек да направи нещо срещу него. Съседите ми в Баня всъщност са мои роднини, но почти никога не ми се обаждат и се разминаваме, дори без да се поздравим. Когато срещнат погледа на свекърва ми или Хриси, сигурно кимват сдържано и това е цялото ни общуване. Не обвинявам никого — притеснителността и сдържаността и съзнанието, че не е прието да се говори с непознати, са хванали и мен здраво за гърлото и ми е трудно да наруша приличието. Но и не мога да си отговоря на въпроса какво ще стане с нас, а още по-малко с идващото поколение. Може и да отвикнем да говорим, а само да си пишем по електронната поща. Когато ходех на работа и се прибирах сама, някои познати ме заговаряха в автобуса, а с други вървяхме заедно към къщи. Тогава си казах, че ако виждах, сигурно нямаше да ме заговорят, но сега като искат да ми помогнат, става и разговор. Осъзнавах ограничеността на общуването и приемах с радост всеки разговор за каквато и дреболия да се отнася. Знам, че всяко добро е от Бога. Не отказвах ничия помощ, освен ако не се страхувах, че вместо да ми помогнат, могат да ме объркат (прибирам се по точно определен маршрут). С някои от тях се срещахме често, говорехме не само за текущите проблеми, но и за вечните, духовни неща. Сега, като си стоя вкъщи, излизам с Венци или Хриси и не се нуждая толкова от помощ.

За да се занимавам с нещо, продължих да търся начини за изкарване на пари, както се казва в онази песен „Работа си търся, за да се наяд.“. Тази част от живота ми може да се нарече „Проучване на видовете измами за надомна работа“. Имам доста опит, защото и

Хриси си търсеше надомна работа, а тя вижда, така че можеше да пробва повече варианти.

Основната схема за предлагане на надомна работа е следната: Фирмата, или както там се назова, наема един апартамент. Дава обява във вестниците и в Интернет, че предлага надомна работа. Кандидатите отиват, там им дават някакви материали, например в нашия случай няколко листа с етикети и една ножичка, с която трябва да се изрязват те и искат определена сума, доста по голяма от стойността на материалите. Определят срок за подготвяне на теста. Когато им занесохме етикетите, казаха да чакаме резултат до един месец. След месец обикновено в апартамента няма никого. Друг начин е пускането на обява за някое привлекателно работно място, например, чистачка, на която се плаща 1000 лева. Тази обява е на агенция за подбор на персонал. Вие се интересувате, отивате на място, плащате дадена сума за регистрация и чакате интервю. Не знам как процедират в отделните случаи. В нашия нещо се беше случило с работодателя и интервюто не се състоя. Схемата е подобна. В други случаи работа наистина има, но тя е толкова ниско платена, че много рядко някой се съгласява да я върши за наистина жълтите стотинки. Това се отнася за приключенията на Хриси. Моите са по-малко и почти нищо не съм загубила.

За повечето видове надомна работа, дори да се извършва с компютър, е нужно зрение. Като прочетох какво предлагат, реших да се опитам да попълвам анкети. Може някой и да е получил пари. Регистрирах се в един сайт на английски, но там трябваше да пиша коментари за разни сайтове и се отказах, защото, първо, не зная толкова добре езика и не мога да се доверя на автоматичния превод, и второ, не виждам как изглежда сайтът, което би могло да подскаже на незнаещите добре английски за какво става дума. Избрах си попълване на проучвания на български. Една обява искаше да пратя SMS и обещаваше 650 долара на месец за начало. Изпратих SMS-а и дълго не получавах никакво проучване. А дори мислех да си регистрирам сметка, за да получавам парите. Регистрирах се в общо 4 сайта. Доста трудно се научих да попълвам проучванията благодарение на моите приятели от „Без мишка“. В началото дойдоха по едно-две за всеки сайт, след това почти няма анкети или ако има, много често не съм от нужната целева група. Разбирам, че не съм подходяща, след като

попълня няколко въпроса, обикновено пречката е малкият ми доход, възрастта или това, че през последната година не съм си купила кола, не съм пътувала със самолет или не съм ходила на почивка в чужбина. Така надеждата ми за допълнителни доходи от интернет изчезна. Но хората, които си изкарват хляба с лъжи, не спят, измислят все нови и нови неща. Скоро четох за надомна работа с компютър за асистент. Има 250–300 работни места, пращайте SMS и може би ще започнете.

Да, това е тъжно и смешно, зависи от гледната точка, но не мислете, че се отчайвам. Каквото и да се случи, знам, че Бог е с мен и няма да ме остави в нужда. Всеки ден се моля да ми покаже пътя, за да победя пустовремието. Не знам дали това значи точно да изкарвам повече пари. Може просто да значи, че трябва да бъда полезна. Моля Бог да ми покаже какво е най-добре да правя. Занимавам се с много неща, които мисля, че ще ми бъдат нужни. Изучавам HTML форматирането, за да мога да качвам материали на някой сайт, ако си намеря подобна работа. Тук също се сблъсквам с неразрешим въпрос. Мога да науча на теория как се прави всичко. Но като не виждам коя е нужната картичка и как изглежда, къде точно съм я сложила и съотношението ѝ с другите елементи, не само че няма да направя красива страница, но има опасност много да оплескам нещата. Знам, че не мога да работя самостоятелно, но се надявам някой да ми протегне ръка и тогава знанията, които съм придобила, ще ми послужат. Дори и нищо да не излезе от HTML опитите ми, поне ще ми бъдат полезни за поддържане на формата и профилактика. Книгата на Елдън Чалмърс „Възстановяване на увредения мозък“ особено ме ободри и ми даде увереност, че е добре да се занимавам с наука или изкуство, защото както всеки орган, и мозъкът ще ни служи, докато го използваме пълноценно. Всяко придобито знание води до образуване на нови връзки в мозъка и го прави по-жизнеспособен. Тази истина е съвсем проста — нали ако не използваме ръцете и краката си само един месец, после трябва да ги раздвижваме сериозно и упорито, за да ни служат отново. А горкия си мозък често оставяме да ръждясва, като не го караме да върши нищо друго, освен да мисли за преките ни домакински и служебни задължения. За тях той си е изградил здрави навици и не се напряга особено. Така че и нищо друго да не постигна, поне ще запазя мозъка си от дебелия слой ръжда, пък и задоволяването на интелектуалното любопитство си струва усилието.

ГЛАВА 12

РАЗМИСЛИ ЗА ТОВА-ОНОВА

Наричам така тази глава, защото смятам да пиша за неща, които нямат особена връзка помежду си, освен може би, че се отнасят за мен.

Няма защо да си кривя душата, фактът, че невиждам от рождение, наложи отпечатък върху живота ми. Може би той е дори много по-забележим за другите, защото за мен слепотата е единственото състояние, в което съм била някога. По принцип отношението към слепите в по-голямата си част се разделя на две противоположни становища. Едни, и това са повечето хора, като видят, че нещо с някого не е наред, се стараят да избягат, за да не си развалят настроението или откровено го съжаляват, като освен всичко друго, го смятат за малко по-зле интелектуално от себе си. Другата част, тя е по-малобройна и с романтична настройка, смята, че слепите знаят нещо тайнствено, недостъпно за простосмъртните, едва ли не имат пророческа дарба. Много рядко са хората, които приемат нормално инвалидите и особено слепите. Проблемът е, че не можем да се погледнем в очите и сигурно той е доста съществен. Намират се и хора, които не само ни приемат нормално, но отгатват желанията ни и ни помагат навреме и точно както трябва, без да ни карат да се притесняваме. Това са безценни находки, който ги има вкъщи, е истински щастливец. Не е задължително тези хора да са особено образовани — просто имат нещо в себе си, което не може да се обясни. В стихотворението си „Сълънчевите хора“ поетесата Станка Пенчева казва: „Те всичко сложно правят просто“. Може би това е основното им качество. Ненормалното отношение ни създава трудности и дори никак да не ни се иска, трябва да се борим с тях, за да оцелеем. Знам, че дискриминация ще има винаги. Ако не беше така, нямаше да се говори за нея. Поне в България според мен най-многото, което един инвалид може да желае, е да има свое кътче, където да е уважаван и разбиран и да го приемат като човек, а не постоянно да му тикат инвалидността пред носа. Аз не се оплаквам от неразбиране и поне вкъщи се чувствам

добре. Когато работех, също бях намерила своето кътче, въпреки че дискриминацията и неприемането понякога крещяха пронизително.

Другата представа, която доста е вгорчавала живота ми, е, че всички слепи са еднакви. Ако някой направи нещо, винаги хората си правят капиталния извод: слепите правят това и това, те са морални или неморални, добри или лоши, старателни или немарливи. Да се мисли така е все едно да кажем, че всички виждащи са еднакви. Но такова нещо на никого и наум не е дошло. Никога не съм била част от тълпата, не обичах да се сливам с нея. Не че исках да се изтъкна, просто тълпата обикновено няма свой вкус, свои решения — приема това, което е модно, което ѝ се диктува или се очаква от нея. Винаги се стремях да бъда каквато съм по природа, а не някой да оформя възгледите, заниманията и начина ми за прекарване на времето. Затова често не участвах в забавите, омръзваха ми безплодните разговори. Особено обичах да се уединя с някоя книга, което в училище ми се удаваше трудно, защото нямах лично пространство. Обичах да съчинявам стихове в потайна добра. Не казвам, че това е добро и не го препоръчвам на всеки. За такова отношение се заплаща със самата въпреки хората и обстоятелствата, която съвсем не е най-привлекателното нещо на света. Мисълта ми е, че изобщо не сме еднакви. Свързва ни само това, че не виждаме и доколкото то е в сила, може да имаме нещо общо. Иначе, както става и с другите, върху нас влияят всички фактори, оформящи дадена личност — епохата, в която живеем, средата, от която произхождаме, отношението на родителите към нас или липсата на родители, образованието и, разбира се, нашите личностни особености. Много пъти съзнателно съм правела или съм се отказвала от нещо, за да не помислят хората, че то е характерно за всички слепи. Например това, че обичам да пипам лица, да пея с пълен глас под душа или когато съм включила прахосмукачката, да измислям смехории, да се ровя в разни книги съвсем не се отнася за никой друг освен за мен. Слепите по принцип не са по-музикални от другите, нито имат по-остър слух. Доколкото могат да изкарват прехраната си с музика или говорене, е естествено да наблягат на тези си заложби, ако ги имат. Аз не съм особено музикална, въпреки че обичам да си пея и знам стотици песни. Моята съученичка Даниела, която свири на пиано и акордеон, когато чуе даден тон, веднага може да каже името му. Но това е рядко явление както сред слепите, така и сред виждащите. Дори

не притежавам прословутия остьр слух и съсредоточеност, което често ми пречи. Не стига, че запомням бавно маршрутите, отгоре на това съм и разсеяна, отнесена от вихъра. Често, замислена за нещо, вместо в шкафа, бъркам в хладилника. За съжаление не успявам да скрия разсеяността си от Венци, колкото и да се старая. Казвам му, че това е характерно за професора, който си вари часовника, а по яйцето гледа колко е часът, а не обикновено празноглавие, но полза никаква. Все пак ако всеки предмет не е на точно определено място, ще бъде невъзможно да свърша каквото и да било. Ако има нещо общо за слепите, то е спазването на определен ред. В противен случай ще посветим повечето време на търсене на нужните ни вещи и не се знае дали ще ги намерим.

Дори качества, пряко свързвани с образното мислене и зрението, като например фантазията и въображението, не зависят от това виждаш ли или не. Познавам хора с прекрасно зрение, които въпреки безбройните неща, възприемани всеки ден, не се отклоняват ни на йота от конкретното праволинейно мислене. Не си правят никакви шаги, ако има асоцииации, те са много елементарни и практични. Те смятат хората с развинтена фантазия за налудничави. Познавам също и слепи хора както с конкретно, така и с абстрактно мислене. Така че сухостта в характера не зависи от никакви други обстоятелства освен дали ви е вродена или не. Аз имам развинтена фантазия и чувство за хумор, което, колкото и потискано и мърлено да е, все гледа да пробие бронята на сериозността и да изблигне, често съвсем не на място. То ми създава проблеми, но ми е донесло и толкова радост, че не искам да се разделя с него. Първите му плодове обрах, когато измислих прякори на почти целия клас. После потисках желанието да измислям прякори на познатите си, но понякога то ми правеше лоши шаги. Като християнка разбирам, че това никак не е хубаво и се стремя, ако не мога да мина без някой прякор, поне да е положителен, да съдържа нещо хубаво за человека. Сега пък не ми вярват, казват, че се подигравам. Най-безболезнено и в същото време безнаказано е да насочвам напиращото чувство за хумор към себе си — така не се страхувам, че ще обидя някого, имам пълна свобода в похватите и изразните средства, пък и който умее да се смее над себе си, по-трудно се обижда на другите. Когато ми разказват нещо, си го представям образно, доколкото е възможно. Например, представям си стаята, където е

станало събитието, никаква обстановка, легла, маси, аромати. Всичко си е наред, само че няма зрителни образи.

Често ме питат дали виждам насиън. Наистина, късно ослепелите сънуват цветни сънища, толкова по-ясни, колкото повече време са виждали. Аз не сънувам нищо подобно. Сънувам живота, какъвто е за мен — изпълнен със звуци, миризми, шумове, може и малко светлина, защото слънцето ми свети, но никакви образи. Ако не съм пипала някое лице, често го сънувам, но сънувам, че го пипам, а не, че го виждам. Образът е създаден от многото други лица. Може да сънувате странини неща, които не са се случвали в живота ви и не сте виждали, но те са сбор от компоненти, които сте виждали. Така е и с моите сънища, но в тях няма зрителни образи, защото те няма откъде да дойдат в главата ми. Иначе, като си разказваме с другите, и аз сънувам, че летя, че искам да извикам, а не се чува звук, че съм излязла на улицата, но не съм си обула обувките. Разбирам, че съм боса, защото грубата улична настилка драска краката ми, а не защото виждам, че са боси.

Освен страстта към четене, пламнала в сърцето ми, когато още не знаех нито една буква, има и други неща, които обичам да правя. Едно от тях, ползвам го като антидепресант от ученическа възраст, е плетенето. Баба ми ме научи да плета в осми клас. Майка ми също плетеши и имаше добър вкус и усет за хубавото. Тя ме научи да правя разните извики, да изработвам блузки, пуловери и жилетки. С нейна помощ си изплетох няколко дрехи още като ученичка и се гордеех с тях. По-късно почти се бях отказала от плетенето. Свекърва ми също плетеши много и след като се омъжих, поднових опитите си. Много ми помогна една книга на брайл от А.П. Лурье „Ръководство по плетиво на две игли“, преведена на руски, която леля Таня ми подари. Тя е написана специално за слепи. Всичко е разписано с подробности — как се започва плетивото, как се определят неговите размери, как се плетат отделните детайли. Един том е посветен на различни изделия, като са дадени номерът на дрехата, количеството прежда, начинът на изплитане на всеки детайл. Има голям раздел, посветен на различни плетки. Тази книга ми помогна да овладея свободно иглите. Научих се да плета без ничия помощ. Сега мога да изплета и зания пуловер, блуза или жилетка. С една дума, да я приведа в търговски вид. Когато ми стане много нервно, карам Венци да ми купи прежда. В „Люлин“

има едно магазинче с евтини и хубави прежди. Една блуза излиза около 10 лева, много по-евтино и ефикасно от антидепресант, безвредно и ми доставя естетическа наслада. Проглушавам ушите на всички вкъщи да ми разрешат да им изплета нещо. Удоволствието трае, докато гледам как купчината конци се превръща в интересна дреха. После се радвам, ако мога да я подаря на някого. Така ще имам възможност да си изплета още една.

Парфюмите имат особено значение за мен. Венци също обича вълнуващите ухания и долавя всичките им нюанси. Избирането им е истински ритуал — много внимавам, защото напоследък от някои парфюми ме хваща алергия. Възприемам всеки нов парфюм като нов обитател на дома ни, преценявам какво ще ми донесе, как ще се чувствам с него. С годините стилът ми се промени — преди обичах потежки, наситени парфюми. Сега се хващам, че търся нещо по-свежо, което да доведе пролетта и доброто настроение вкъщи, дори навън да е зима. Венци е голям специалист и винаги го карам да ми избере най-подходящия за мен аромат. Интересното е, че дори ако в магазина не обърна внимание на парфюма, който е изbral, после съм приятно изненадана. По непонятен начин Венци разбира какъв ще бъде ароматът му след като мине малко време. И почти никога не греши... Обикновено имам няколко парфюма, за да ги сменям според настроението или сезона. Когато ми е особено тъжно или по-радостно от обикновено, се пръскам с най-хубавия от тях.

Друго развлечение, или както го наричам на шега, панаир на душата ми, е да ходя по магазините. Най-много ме привличат магазините за дрехи. Периодично искам да разбера какво се носи, какви са моделите, материите, цените. Някога ЦУМ бе средоточие на естетическата ми наслада. Стоките бяха разделени на етажи — първият за децата, вторият — за мъжа, третият — за жената и т.н. Можех да се разхождам из целия магазин и необезпокоена от никого да пипам и пробвам дрехи, колкото ми душа иска. Като малка майка ми ме водеше там, за да си избера поредната дрешка или просто да се порадвам на луксозните стоки, които също бяха съвсем достъпни. Покъсно Венци се шегуваше, че ще ме върже с дълго въже и ще ме остави да се разхождам колкото искам, а той ще седне в сладкарницата и когато стане време за тръгване, само трябва да дръпна въжето. Сега насладата ми от дрехите е съвсем ограничена и сякаш открадната.

Никъде, освен в магазините за втора употреба, не може да се пипне нещо свободно. Това е проблем не само за мен. И виждащите искат да пипнат материията на дрехата, която скоро може да стане тяхна. Въпреки това периодично отивам на пазарите или в някой магазин. Обикновено търся нещо конкретно и се старая да кажа на продавачките точно какво е то. Но те упорито ми предлагат съвсем друго — често нямат това, което търся и тайно се надяват да променят решението си. Така без да искам, научавам доста за последния писък на модата (не на висшата, разбира се). Лошото е, че това научаване вместо с наслада и интелектуално любопитство, е придружено от средно голяма доза стрес. Заедно с обясненията и предложенията продавачите с всичка сила се стараят да ми пробутат нещо, което или не ми трябва, или не е моя размер. Аз съм дребна, нося едновременно 44 размер. Веднъж питам продавачката има ли поло като за мен. Тя ми отговаря, че има много хубави пола 50-и номер. Казах ѝ, че ми трябва поло, а не спален чувал. Но каквото и да отговоря, дали ще съмънкам нещо или ще се пошегувам, винаги ми е съвестно, че безпокоя бедните жени и им давам напразни надежди, че ще купя нещо. Те стоят по цял ден на сергиите и чакат някой да вземе поне една от дрехите, събирили праха най-малко година. Така че удоволствието при запознаването с модата и избора на дрехи сега ми е почти отказано. Това са само редки, откраднати мигове. Отдавна мечтая да се озова в магазин за играчки, където продавачът ми е познат, но това си остава само мечта. Плюшените играчки не ми харесват, защото обикновено са стилизираны или приличат на хора с животински лица. Имам едно еленче, което вместо да е изправено и тънконого, седи на задните си крака като мече и има огромна муцуна. Обичам играчки, които приличат на истинските предмети, хора или животни. Когато отида някъде на гости, карам домакина да ми покаже всички украсения и фигурки, ако има такива вкъщи. А ако има деца и играчки, празникът е наистина голям.

При изпълнение на домакинските си задължения се ръководя от девиза: „Не се отказвай!“. Старая се да върша всичко, което мога. Чистя къщата с прахосмукачка, мия подовете, бърша праха. Особена част от работата е миенето на прозорците и свалянето на пердетата. Понеже съм ниска, това ми струва доста усилия, но пък и ме изпълва с ентузиазъм. Когато живеехме в „Люлин“, се изкачвах на стълбата,

развивах винтовете на всеки прозорец и се стараех да помня в кой джоб слагам винтовете от дадения прозорец, защото ако ги объркам, не искаха да се завиват. Винаги в началото ме хваща голям ентузиазъм и започвам с песен, постепенно гласът ми загълхва и към края от ентузиазма няма и помен, но работата е свършена. Не съм самонадеяна, страхувам се, че мога да падна от стълбата, но знам, че това е малко вероятно, защото вземам всички предпазни мерки. Гладенето е най-приятната част — обичам да гледя купища дрехи и да слушам някоя книга или урок по английски. Така мога да правя две полезни неща едновременно. С чистенето въпросът е по-относителен. Например, чистя фурната, шкафовете или плочките в банята. За мен всичко е наред, но винаги има нещо, което се вижда, но за което не подозирам и няма как да го премахна. Това ме ядосва, защото колкото и да се трудя, може да е безсмислено. Все пак не се отказвам — правя каквото мога.

При готовенето Венци държи палмата на първенството и почти не я отстъпва. Само когато той е зает или го няма въкъщи, съм дежурна по кухня. Знам основните ястия и ги приготвям без особени отклонения от правилата. Обичам да правя кекс и винаги става хубав. Особено удоволствие ми доставя да меся тесто, да правя питка или тутманик. Когато се преместихме в Баня, Хриси дойде да живее при нас. Свекърва ми също живее у нас през зимата. Така че въкъщи сме три жени и един готвач и трябва да си поделим малкото домакинска работа. Ясно е, че за мен не остава кой знае колко.

Много хора мислят, че мечтата на живота ми е да прогледна. Това е така, но донякъде. Искам да прогледна, за да се справям по-добре с ежедневието — да мога да ходя сама, да работя, като чистя, да знам дали е чисто. Но това желание е абстрактно — искам, защото знам, че ще бъде по-добре. То няма нищо общо с желанието на някого, който е виждал и знае какво е изгубил. Той страстно желае да прогледне, защото знае какво значи това. Дори мисля, че ще ми е трудно да свикна винаги да мърда нещо пред очите ми. Венци ми се смее, за него виждането е нещо обикновено, с което се е родил. Но каквото и да говорим, това са си 90% от информацията, която човек получава, и кой знае колко ще се измъчи горкият ми вече превалящ средата на живота мозък, ако му се наложи сега да я приема и запомня.

Всъщност мечтата ми е да живея достоен, християнски живот и един ден, когато Иисус Христос дойде на земята за втори път, както пише в Библията, слепите ще прогледнат, куците ще тичат, няма да има старост и смърт и всички ще бъдат съвършени. Тогава знам, че Бог ще направи така, че да приема зрението като нещо, разбиращо се от само себе си. И няма да ми е трудно. Естествено, това е елемент на вярата. Не знам как ще го направи, но също така не знам как точно е създал небето и земята, но това не ми пречи да се възползвам от тях.

ГЛАВА 13

ДУМИ ЗА СБОГОМ

Не се стряскайте, не искам да кажа, че се разделяме за винаги. Просто се сбогуваме. Обичам старинната дума „сбогом“, която преди се е използвала, когато хората се разделят, както сега казваме „Довиждане“. Сбогом значи, че оставяме приятелите си с Бога, под Неговата закрила.

Щом сте прочели книгата дотук, смело мога да ви нарека мои приятели. Благодаря ви, че извървяхме заедно този път, пътят на живота ми. По стар руски обичай нека да приседнем, преди пътищата ни да се разделят и да помълчим. На изпроводяк ще ви призная, че въпреки проблемите и неприятните моменти, описани тук, аз съм принцесата на татко, обичаната и галена дъщеря както от земния, така и от небесния си Баща. Баща ми никога не омаловажаваше и не преиначаваше истината какво ме очаква, просто знаех, че е наблизо и няма да допусне да ми се случи нещо лошо. Той разбираше, че колкото и да му се иска, дъждът и вятърът на разочарованието и отчаянието ще брулят любимата му дъщеря, както са брулили него и всеки земен жител. Срещу това не беше по силите му да направи нищо, само можеше да ме подготви да посрещна опасността и ако е възможно, да ме предпази от нея. Бог, моят небесен Татко, също не казва, че пътят ми ще е постлан само с рози, не крие, че ще има и огнени изпитания, но чуйте в какво ме уверява:

„А сега така казва Господ, Творецът ти, Якове,
и Създателят ти, Израелю:
Не бой се, защото Аз те изкупих.

Призовах те по име; Мой си ти. Когато минаваш през водите, с тебе ще бъда, и през реките — те няма да те потопят; когато ходиш през огъня, ти няма да се изгориш и пламъкът няма да те опали.“ (Исая 43:1–2).

Казвам ви това, защото не се отнася само за мен. Дори ако не сте имали баща като моя, знайте, че Небесният ни Баща постоянно се грижи за нас и тези думи винаги са в сила. Той протяга към нас мощната си ръка, а ние сме свързани с Него с тънка, но много здрава нишка, направена от нетленен материал. Не мога да си представя как чува милиардите молитви, отправени към Него и им отговаря, но съм сигурна, че е така, щом отговаря на моите. Ако вярвате, че Бог съществува, виждате Неговата намеса в живота си, моля ви, кажете Mu, че Го обичате. Сигурно най-тъжното за един баща е детето му, за което толкова се грижи, да не иска да говори с него. На раздяла приемете моята молитва, която искрено се надявам, че ще стане и ваша.

ЖАЖДА

*Денят си отива със тежките стъпки
на скитник от път уморен.
От хладната вечер земята потръпва,
тревога пронизва и мен.*

*Послушай ме, Отче, без цел не оставяй
за мен да си тръгне денят.
Насочвай ме нещо добро да направя
на залеза в краткия път.*

*Вдъхни ми кураж от спасителни думи
въженцето да изплета,
та някой удавник да стигне безшумно
до пристана на радостта.*

*Или простотата на своята вяра
да вложса в молитва една,*

*чиято сърдечност небето разтваря
за нечия страшна вина.*

*Когато градът във съня си потрепва,
люлян от безгрижност и страх,
да мога с признателен глас да прошепна:
— И днес ненапразно живях.*

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.